

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

В. О. ЄСІНА

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
РЕГІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ

МОНОГРАФІЯ

ХАРКІВ
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2017

УДК 330.341.1:338.1
ББК 65.291.551+65.04
Є82

Автор

В. О. Єсіна, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємств, бізнес-адміністрування та регіонального розвитку Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

Рецензенти:

Т. С. Максимова, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля;

А. А. Пилипенко, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку Харківського національного економічного університету;

В. В. Попова, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки підприємств Національної академії статистики, обліку та аудиту.

*Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Харківського національного університету
міського господарства імені О. М. Бекетова,
протокол № 10 від 31. 06. 2013 р.*

Єсіна В. О.

Є82 Розвиток інноваційного потенціалу регіонального господарського комплексу : монографія / В. О. Єсіна ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 153 с.

ISBN 978-966-695-413-1

Досліджено теоретико-методичні положення і прикладні аспекти сутності й особливостей формування та розвитку інноваційного потенціалу регіонального господарського комплексу. Запропоновано використання оцінок інноваційного потенціалу в практиці управління інноваційним розвитком регіонів, що сприяє проведенню реформ, стратегічному плануванню та інноваційному проектуванню розвитку регіонів, створенню банку даних, формуванню регіональної інноваційної системи. Доведено, що інноваційний потенціал доцільно розглядати в двох різних значеннях: потенціал як ресурс саморозвитку і потенціал як складова частина міжрегіональних взаємодій, наведено модель його оцінювання. Виконано аналіз економічного стану восьми регіонів України та розроблено концептуальні моделі розвитку для кожного з регіонів і механізм міжрегіональних взаємодій, в основу яких покладено оцінки специфіки регіонів і чинників, що впливають на забезпечення позитивних трансформаційних змін.

Рекомендовано для наукових працівників, фахівців у галузі економіки та управління, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів.

УДК 330.341.1:338.1
ББК 65.291.551+65.04

ISBN 978-966-695-413-1

© В. О. Єсіна, 2017

© ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ З ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ.....	6
1.1 Витоки та головні тенденції інноваційного розвитку в концептуальній моделі «інноваційної економіки».....	6
1.2 Теоретичне обґрунтування поняття «потенціал» та його використання в дослідженні інноваційного розвитку.....	17
1.3 Визначення характеристик інноваційного потенціалу регіонального господарського комплексу.....	25
1.4 Концепція внесення інноваційного потенціалу регіону до механізму міжрегіональних взаємодій.....	33
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ І ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	39
2.1 Економічний стан регіонів та зв'язок потенціалу з інноваційною діяльністю.....	39
2.2 Рейтинговий та інформаційний підходи до оцінки розвитку регіонів.....	55
2.3 Вибір інструментарію та формування організаційних систем управління інноваційним розвитком регіонів.....	66
РОЗДІЛ 3 МЕТОДИЧНЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ.....	75
3.1 Розроблення моделі та розрахункового алгоритму визначення інноваційного потенціалу регіону	75
3.2 Формування елементів організаційної моделі управління розвитком регіонального господарського комплексу...	96
3.3 Різновиди моделей побудови стратегії розвитку регіонів та формування умов їхньої реалізації.....	104
ВИСНОВКИ.....	127
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	130
ДОДАТКИ.....	141

ВСТУП

Україна формує власну модель розвитку в складних умовах суперечностей трансформаційного періоду, коли злагодженої взаємодії інститутів державного управління, виробничо-господарських структур, влади на місцях і бізнесу практично не відбувається. Цей стан нерівноважності та невпорядкованості ще більше погіршили такі чинники, як світова фінансова криза, незавершеність процесу зміни технологічних укладів, незадовільний інвестиційний клімат.

Для покращення економічного стану в країні великого значення набуває орієнтація економічної політики на формування та реалізацію інноваційної моделі розвитку України. Така модель особливо актуальна на рівні регіонів, де є економічна необхідність створити сучасну цілісну й збалансовану систему взаємодії об'єктів виробництва та сфери послуг на принципах інноваційного програмування й на цих засадах поступово відпрацювати нові форми й методи управління розвитком регіону.

Вагомий внесок у теоретичну розробку інноваційної теорії зробили відомі зарубіжні й вітчизняні класики економічної науки: П. Самуельсон, Б. Санто, Р. Солоу, М. Д. Кондратьєв, Б. Твісс, Р. Харрод, Й. Шумпетер, М. І. Туган-Барановський.

Значний внесок у розробку теоретичних і методичних питань, пов'язаних з оцінкою інноваційного потенціалу, формуванням і реалізацією інноваційної стратегії та її ролі в забезпеченні стабільного соціально-економічного розвитку регіонів зробили вітчизняні науковці: О. І. Амоша, В. П. Александрова, П. Т. Бубенко, А. С. Гальчинський, З. В. Герасимчук, В. М. Геець, А. П. Голюков, В. М. Гриньова, Б. М. Данилишин, М. І. Долішній, Г. В. Ковалевський, Л. Л. Ковальська, М. О. Кизим, Е. Г. Ліberman, І. І. Лукінов, Є. Ф. Пеліхов, В. П. Решетило, В. П. Семиноженко, В. І. Сергієнко, Л. М. Шутенко.

Розглядаючи в нових умовах вплив глобальних тенденцій розвитку на зміну організаційних форм і ринкових відносин, вчені зосередили увагу на формуванні інноваційної стратегії розвитку регіонів, сформулювали засади конкурентної політики, запропонували моделі оцінки впливу інвестицій на розвиток економіки. Для подальшого дослідження цих проблем на сучасному рівні та прориву України у світовий економічний простір розвинутих країн потрібні нові наукові розробки насамперед у сфері оцінки своїх ресурсних і інноваційних можливостей, розбудови інфраструктури, вибору пріоритетів, забезпечення ефекту синергії в системі інноваційних інститутів.

Більшість із цих проблемних питань сьогоднішньою наукою ще не розв'язані, зокрема «стартові»: оцінка інноваційного потенціалу регіонів, готовності до інновацій, формування механізмів управління інноваційним розвитком. Невирішеність цих питань на науково-методичному рівні та вимоги практики прискорення позитивних змін дають підстави для визначення теми дослідження як актуальної, своєчасної та практично затребуваної.

Метою наукового дослідження є розроблення теоретико-методичних засад інноваційного розвитку регіонів та пошук шляхів реалізації інноваційного потенціалу в процесі активації міжрегіональних взаємодій.

Досягнення зазначеної в роботі мети передбачає визначення й розв'язання таких теоретичних і прикладних завдань:

1) проведено теоретичний аналіз концепцій регіонального інноваційного розвитку та понятійного апарату цієї проблеми;

2) визначено й обґрунтовано характеристики економічного та інноваційного потенціалів регіону (ІПР);

3) досліджено структуру та взаємозв'язок інноваційного потенціалу та інноваційного розвитку;

4) запропоновано комплекс завдань оцінювання інноваційного потенціалу регіону;

5) виявлено й конкретизовано оцінки та тенденції економічного стану регіонів України й умов готовності їх до інноваційного розвитку;

6) проаналізовано та впроваджено систему показників оцінки інноваційного потенціалу регіону з урахуванням чинників активації міжрегіональних взаємодій;

7) сформульовано методичні рекомендації щодо використання інноваційного потенціалу в завданнях управління розвитком регіону;

8) уточнено стратегії соціально-економічного розвитку окремих регіонів України.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ З ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ

1.1 Витоки та головні тенденції інноваційного розвитку в концептуальній моделі «інноваційної економіки»

Інноваційний розвиток має багатовікову історію, оскільки з давніх часів людство постійно і в різноманітний спосіб поглиблювало власну систему знань (філософських, суспільних, технічних) і на цих засадах створювало нові знаряддя праці, товари та методи ведення господарської діяльності. У деякі періоди рівень накопичення потенціалу новацій стрімко формував нові уклади життя і спричиняв масштабні трансформаційні зміни, зокрема й на рівні суспільного устрою.

Соціальний устрій, починаючи з 70-х років XX століття, був названий постіндустріальним. Термін «постіндустріалізм» уведений на початку XX століття вченим А. Кумарасвами, який вивчав доіндустріальний розвиток азійських країн. А в сучасному значенні цей термін з'явився після публікації Д. Беллом у 1973 році праці «Прийдешнє постіндустріальне суспільство» [55].

Постіндустріальна теорія була підтверджена практикою. Суспільство масового споживання створило сервісну економіку, а в її межах найбільш швидкими темпами почали розвиватися інформаційний сектор господарства, сфера послуг та економіка знань. У постіндустріальному суспільстві зазнала змін саме виробнича база, в якій впроваджуються інноваційні технології і відбуваються зміни структури економіки шляхом заміщення матеріального виробництва інтелектуальною діяльністю. Наслідком цих змін, зі свого боку, стала заміна акцентів в ранговій таблиці цінностей, де домінуючим виробничим ресурсом є інформація та знання. Якісний рівень освіти та наукові розробки стають головною рушійною силою сучасної економіки.

У 50-ті роки XX століття інноваційний процес базувався на розробці нової продукції (послуги) та безпосереднього виведення її на ринки збуту. Ця інноваційна модель має назву «технологічний поштовх» (technology push). Цю модель замінила так звана «ринкова тяга» (market pull). Перевага її в тому, що виробництво продукції безпосередньо спрямовано на збут при детальному вивченні ринку, на якому вона представляється. На наступному етапі з'являється симбіоз двох перших моделей – «об'єднана модель» (coupling model). Вона формується з постійного аналізу ринку та забезпечення його потреб технологічними можливостями підприємств.

Наприкінці 80-х років буда створена модель, у якій усі етапи інноваційного процесу реалізувалися паралельно. Швидко розвивалися зв'язки між постачальниками та замовниками. Така модель має назву «інтегрована модель» (integrated model). Але й цією моделлю не обмежуються базові засади постіндустріального розвитку: виникають впливові теорії: інноваційна теорія,

інституціоналізму, самоорганізації. Таким чином, у сучасний період ми маємо економіку й суспільство, що неможливо охарактеризувати однією всеохоплювальною теорією.

Близькою до постіндустріальної теорії є концепція інформаційного суспільства. Так, 80-і роки почали називатися роками інформаційного суспільства у зв'язку з високими темпами впровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

Відмінними рисами інформаційного суспільства є:

- наявна система новітніх знань, наукомістких технологій і розробок нових фундаментальних досліджень;
- розвивається сфера послуг і активізуються процеси інформатизації та інтелектуалізації всіх видів діяльності;
- збільшується роль інформації і знань у житті суспільства;
- зростає частка інформаційних комунікацій, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті;
- змінюються технології управління та прийняття рішень;
- створюється глобальний інформаційний простір.

Інформаційне забезпечення регіонального розвитку доцільно розглядати як складову організаційно-економічного механізму, у якому виокремлюють організаційну структуру, інформаційний сервіс, блок інновацій, ринковий механізм і блок ситуаційної оцінки стану підприємств, бізнесу та управління. Інформаційна система має бути організована за принципами безперервного моніторингу [168]. Сам моніторинг стає складовою системи управління, яку регіони мають створити, використовуючи мережу структурних об'єднань банків даних, технологію комунікаційного обміну та процес узгодження принципів рішень, що є загально визначеними для регіонального управління.

Для ефективного управління потрібна така інформація: техніко-економічна, комерційна, наукова, відомча, загальностатистична, виробнича та сфери послуг. В інформаційному полі регіону також знаходиться й житлово-комунальна система, демографічні процеси, екологічна ситуація. Наведені інформаційні особливості регіональної системи зумовлюють як ємність потенціалу регіону, так і особливості регіональної інноваційної політики, зокрема ефективність використання наявного потенціалу.

В інноваційній економіці, під впливом наукових і технологічних знань, традиційні сфери матеріального виробництва радикально змінюють свою технологічне підґрунтя, оскільки розробки, що не спираються на нові знання й інновації, у такій економіці виявляються нежиттєздатними. Важливими показниками інноваційної економіки фахівці вважають рівень розвитку інформаційних технологій, розповсюдження комп'ютерної грамотності та розвиток системи комунікацій.

Інформаційні технології, комп'ютеризовані системи й високі виробничі технології у своєму розвитку радикально трансформують усі засоби здобуття, обробки, передачі й виробництва інформації, радикально технологізують інтелектуальну діяльність. Україна в цьому напрямку значно відставала, а деякі

спроби на державному рівні дати імпульс упровадження інформатики та проведення реформ не виявили значних результатів [30]. У зв'язку з цим виникає потреба більш глибокого вивчення засад самої інноваційної економіки.

До головних характеристик інноваційної економіки можна віднести:

- розгортання процесу створення національних інформаційних ресурсів в обсязі, необхідному для підтримки швидкого науково-технічного прогресу й інноваційного розвитку;

- становлення нового суспільства, в якому відбувається процес прискореної автоматизації та комп'ютеризації усіх сфер і галузей виробництва й управління; здійснюються радикальні зміни соціальних структур, наслідком яких виявляються розширення й активізація інноваційної діяльності в різних сферах виробництва, послуг, ринкового простору;

- підвищення рівня готовності до сприйняття нових ідей, знань і технологій;

- наявність сучасних мережевих систем зв'язку;

- формування чітко налагодженої гнучкої системи випереджальної підготовки й перепідготовки кадрів-професіоналів в інноваційній діяльності, здатної ефективно реалізовувати комплексні проекти відновлення й розвитку вітчизняних виробництв і територій;

- наявність автоматизованого доступу до інформаційних ресурсів для пересічного громадянина.

Інноваційні технології та інформатизація суспільства – є базовими нової економічної моделі, а саме: інноваційної економіки, на яку сьогодні орієнтується більшість країн світу, зокрема й Україна. Інноваційний рівень економічного розвитку країни стає головним чинником, що визначає її місце на світовому ринку й економічний потенціал самої країни та її регіонів. Інноваційний розвиток насамперед включає в себе якісні зміни в економічній, науково-технічній, організаційній та управлінських ланках і в самому соціумі, чому сприяє запровадження відповідної моделі й механізму реалізації науково-технічних нововведень.

На базі інтенсифікації економічних процесів забезпечується стабілізація в структурних секторах економіки, стимулюється виникнення та розвиток високотехнічних виробництв, відбувається створення експортоорієнтованих галузей і промислових кластерів.

Цей неповний перелік особливих характеристик інноваційності в суспільстві свідчить про те, що нова інноваційна теорія розвитку та практична перебудова на її засадах формують складний феномен нового часу, поєднання знань і діяльності, які претендують у суспільстві на пріоритетне домінуюче місце серед чинників впливу за силою оновлення та розвитку.

Виконані науковцями дослідження інноваційної складової розвитку, а також відповідний аналіз сучасних глобальних тенденцій розвитку економіки провідних країн дають підстави стверджувати, що для України є реальним і неминучим перехід до інноваційної економіки: ця економіка заснована на сприйнятті нових ідей і нових технологій, на готовності суспільства до їхньої

практичної реалізації у різних сферах господарювання та громадського життя. Головними складниками інноваційної економіки є освіта, наука та інтелект, що розуміється в широкому сенсі як система знань, культури, творчої та ділової активності.

Базовими поняттями інноваційної економіки є інновація, інноваційна діяльність та інноваційна інфраструктура.

У дослідженні Л. Л. Антонюка [9] в систематизованому вигляді (в формі табличного подання матеріалу) наведено зміст визначень категорії «інновація» різних авторів, від Й. Шумпетера, Х. Рігса, Р. Фостера до С. Ільєнкової, В. Мединської, які досліджують цю тему в наш час: усього 27 визначень.

Підсумовуючи цей масив визначень, відмітимо в них такі особливості розуміння поняття «інновація»:

- перша особливість – освоєння, застосування, нова комбінація, пропозиція, діяльність, процес, тобто в цьому визначенні автори підкреслюють процесно-дієвий характер в інноваційному розвитку;

- друга особливість – нова продукція, технологія, підхід, використання, кінцевий результат, тобто увага акцентується на новизни та результативного її використання, підкреслюється продуктивний, інноваційно-результативний характер інновацій;

- третя особливість – комерціалізація впроваджень, джерело дохідності. Підкреслюється ринково-управлінський зміст нового, його вплив на економіку.

До аналогічного узагальнення дійшов польський економіст М. Хучек, виокремлюючи в інноваційному просторі три вектори [9]: функційний, атрибутивний, предметний або, за Й. Шумпетером – вектор змін, процес, результат. На наш погляд, поняття «інновації» достатньо відпрацьоване в науці, але є ще одне фундаментальне його значення: інновація – це саме розвиток, що характеризується якісними змінами та результатами впливу на економіку й суспільство. А розвиток уже має технічну, виробничу, соціальну складові, під впливом яких система переходить в суттєво інший стан. У цьому сенсі інновації є внутрішньою причиною еволюцій, кризових явищ і непередбачених ситуацій, що виникають під час нестабільності, властивій механізмам і процесам самоорганізації. Такі думки простежуються в дослідженнях Г. Менша, Д. Сахала, К. Фрімена, де більше уваги звертається на інноваційну діяльність як чинник значних змін.

Поняття «інновації» як нової економічної категорії запровадив у практику відомий австрійський вчений-економіст Й. Шумпетер [167]. У 1911 році в роботі «Теорія економічного розвитку» ним було розглянуто питання інновації, а також описано поняття «інноваційний процес». Й. Шумпетер виокремив п'ять типових змін, що характеризують форму та зміст економічного розвитку виробництва:

- 1) створення нового продукту;
- 2) упровадження нової технології виробництва, в основі якої лежить нове наукове відкриття, яке може втілюватися в новому способі комерційного використання відповідного товару;

- 3) відкриття нових ринків збуту;
- 4) відкриття нового джерела сировини або напівфабрикатів, не зважаючи на те, чи існувало це джерело раніше або йому не надавали значення, або його тільки будуть створювати;
- 5) використання нової організації виробництва та його матеріально-технічного забезпечення.

Великомасштабні інновації та дифузія інноваційних проектів створюють підґрунтя для системного процесу. Цей процес базується на трансформаційній моделі планових і керованих змін. Головний зміст трансформацій відображає соціальні потреби і повинен відповідати попиту й очікуванню бізнес-середовища та населення. У такому розумінні інноваційність розвитку визначається як складова соціально-виробничого вектору становлення нового суспільства.

Існує й інший погляд щодо розуміння поняття «інновація» – конструктивно-комбінаторний. Наведемо її основні положення. П. Друкер уважав, що інновація – це конструювання і розроблення чогось нового, доки ще невідомого і ще неіснуючого, того, що створить нову економічну конфігурацію зі старих, відомих, існуючих елементів [43]. Комбінаторний механізм можна вважати раціональним із теоретико-концептуальних позицій, але на практиці інноваційні процеси формуються в більш складну і чітко не визначену систему поєднання елементів «старого і нового».

Ю. Бажал визначав інновацію не лише як економічну категорію – це не лише поняття, що позначає будь-яке нововведення, це нова функція виробництва [9]. Він надавав інноваціям більш широкого значення, включаючи в них майбутні швидкоплинні зміни в технологічному, економічному й соціальному напрямках.

Водночас історію виникнення інновацій варто розглядати в двох аспектах – теоретичному та практичному. У теоретичному значенні інновацію треба трактувати як явище, що сприяє перетворенню та перебудові устрою не лише суспільства, але й економічної думки загалом. Так, не торкаючись лише технологічних інновацій, а розглядаючи сферу економічних відносин, ми можемо стверджувати, що А. Сміт [31], відомий як перший класик економічної думки, об'єднавши в своїх дослідженнях теорію обміну та теорію виробництва, започаткував суто інноваційний підхід.

М. Д. Кондратьєв заклав підвалини загальної історії інновацій. Він пояснив та обґрунтував закономірний зв'язок «великих» хвиль із «хвилями економічних інновацій», з етапами їхнього винаходу та практичної реалізації [71].

Як інноваційна діяльність, так й інноваційні процеси – це поняття, що мають широке тлумачення, та містять в собі особливості підходу вчених різних галузей знань.

Під інноваційним процесом в економіці науковцями пропонується розуміти безперервність змін внаслідок здійснення технології якісних перетворень і відновлення в системі «виробництво – споживання –

реформування – керування». Ця технологія забезпечує перехід окремих суб'єктів господарювання й суспільства загалом на новий технологічний і соціально-економічний рівень культури виробництва та споживання, інституційного порядку та внутрішньосистемних взаємодій.

Під активацією інноваційного процесу розуміється система дій, спрямована на прискорення змін, розширення масштабів і ступеня проникнення нововведень у різні сфери економіки й громадського життя.

Розвиненість і поширення цих понять на процеси, що належать до всього нового, зокрема нові ідеї та винаходи, нові знання й технології, нові результати фундаментальних науково-дослідних робіт, відкривають шлях до методології управління економічним розвитком, у якому реалізується теорія інноваційної діяльності.

На наш погляд, ця діяльність повинна забезпечити усунення розриву між наявним обсягом і рівнем уже отриманих і перевірених науково-технічних досягнень і рівнем їхнього практичного застосування.

Діяльнісний підхід у теорії інноваційного розвитку передбачає стимулювання інноваційної активності як пріоритетну умову формування ефективної інноваційної економіки. Стимулювання автор розглядає як розгорнутий багатовекторний процес заохочення, що впливає новаторську творчу діяльність, науковий та інноваційний менеджмент, систему організаційних заходів, тобто на весь цикл від ідеї до реалізації.

Ефективність інноваційної діяльності значною мірою залежить від якості інноваційної інфраструктури, що є оригінальною і невід'ємною складовою самої інноваційної економіки. З огляду на це, автор пропонує розглядати інноваційну інфраструктуру як сукупність взаємодоповнювальних виробничо-технічних систем, організацій, фірм і відповідних організаційно-управлінських інституцій, необхідних і достатніх для ефективної реалізації інновацій. Ефективне функціонування нової економіки країни передбачає, що інноваційна інфраструктура має бути функційно повною, розвинутою й економічною, оскільки вона містить значні трансакційні витрати. Для виконання своїх функцій інфраструктура має бути розгалуженою по всіх регіонах (центри, фонди, консалтингові й інжинірингові фірми), та мати активні зв'язки з учасниками інноваційної діяльності (інститути, підприємства, бізнес-структури).

У новій економіці знаходить свій розвиток інноваційний маркетинг як системний комплекс заходів щодо дослідження різних питань, пов'язаних із процесом реалізації інноваційної продукції підприємств:

- вивченням споживчих потреб регіонального комплексу;
- дослідженням мотивів поведінки учасників ринку;
- дослідженням стратегій підприємств-лідерів;
- визначенням конкурентоспроможності підприємства та їх інноваційного продукту.

Маркетинг в інноваційному та ринковому просторі – це тільки одна з найбільш важливих функцій нової системи. Не менш важливою у порівнянні з

передньою (серед функцій управління) є функція практичної реалізації в регіонах великої групи інноваційних проектів. Ця функція здійснюється за умов державної підтримки інноваційних процесів.

Держава забезпечує фінансову та правову підтримку наукових розробок та інновацій, формує умови стимулювання інноваційної діяльності, забезпечує перехід на нові форми господарювання та вирішення екологічних і соціальних проблем регіонів.

З погляду на регіональну політику як на домінанту державної участі обґрунтовуються не стільки цільові установки, і не стільки допомога з боку держави суб'єктам господарювання, скільки завдання організації інфраструктури, інституційних правил і реальної ділової практики взаємодій «на рівних» між учасниками діяльності в регіоні. У цій «політиці взаємодій» дослідження інноваційного процесу створює аргументовану позицію для прийняття рішень, з одного боку, а з іншого, – для позитивного сприйняття цих рішень базовими структурами регіонального суспільства (керівництвом, бізнес-лідерами, науковим середовищем та громадою).

На регіональному рівні інноваційний процес формується з двох чинників його організації та регулювання, а саме: регіональної політики і програм розвитку підприємств і організацій. Разом ці чинники активізують інноваційний процес, здійснюючи низку таких заходів:

- 1) оцінка інноваційного потенціалу загалом;
- 2) інвентаризація наукових тем і розробок;
- 3) розроблення концепції розвитку інноваційної діяльності й проекту інноваційної інфраструктури в регіоні;
- 4) створення організаційної моделі регіональної інноваційної системи (PIC);
- 5) розроблення програми інноваційного розвитку регіону та включення її в функційне завдання PIC. Програма базується на балансі ресурсів для повного пакету інноваційних проектів, спрямованих на досягнення визначених цілей інноваційного розвитку;
- 6) невід'ємною умовою успіху програмної методології є включення інноваційної програми в програму соціально-економічного розвитку регіону;
- 7) організація практичної діяльності органів місцевого й регіонального управління для реалізації інноваційних програм;
- 8) залучення громади до активної участі в інноваційному процесі.

Гарантією успіху нової економіки є те, що рушійною силою економічного розвитку виступає людський капітал та його головна складова – інтелект. В інноваційній економіці повинно значно змінитися ставлення до головної продуктивної сили суспільства – людини високоінтелектуальної, активної, зацікавленої і відповідальної. Роль висококваліфікованих фахівців в інноваційній економіці зростає. Тому в підготовці кадрів, здатних керувати інноваційними процесами і впроваджувати інноваційні технології, беруть участь усі учасники: держава, регіони, бізнес, заклади науки й освіти.

Упровадження інноваційної практики в розвиток суспільства є невід'ємною складовою інноваційної політики, що вимагає значного оборотного капіталу, який в Україні досить обмежений. Позбавлена оборотного капіталу вітчизняна інноваційна сфера послуг поступається наукомісткими проектами на користь закордонних фірм, що перебувають на іншому фінансовому ринку. Дослідження показують, що є три реальні шляхи подолання цієї негативної ситуації.

Перший – об'єднати під єдиним управлінням інноваційну й інвестиційну функції на державному рівні та в інституційному полі.

Другий – сприяти підвищенню зацікавленості виконавців в успішному здійсненні всіх етапів єдиного інноваційно-інвестиційного циклу, тобто задіяти ефективний механізм стимулів.

Третій – детально вивчити свої ресурси і можливості (потенціал) і зробити «ставку» на свої сили й саморозвиток.

Ефективною організаційною формою реалізації єдиного інноваційно-інвестиційного циклу є інноваційно-інжинірингово-інвестиційні (ІІІ) центри (фірми, підприємства). Такі ІІІ-центри вже сьогодні здатні забезпечити ефективне виробництво наукомістких інноваційно-інвестиційних послуг, зокрема за кошти власного оборотного капіталу з наступними (на підставі отриманих результатів) інвестиціями в нові проекти тощо [50].

Такі центри здійснюють свою діяльність у трьох напрямках – консультаційно-посередницькому, експериментально-виробничому та венчурному.

Отже, активізація розбудови інноваційної економіки пов'язана з пріоритетним створенням вітчизняної інноваційно-інжинірингово-інвестиційної мережної інфраструктури, розгалуженої по всіх регіонах. Головну участь у цьому мають брати самі регіони, розвиваючи себе та формуючи свої регіональні програми.

Орієнтирами розвитку можна вважати стратегічні досягнення лідерів світової економіки, але в жодному разі не створені ними моделі. Україна має віднайти свою методологію розвитку та механізми перебудови на принципах упередження, а не копіювання лідерів.

Осмислення та пошук шляхів розвитку як у масштабах національної системи, так і в концепціях регіоналізму, завжди в центрі уваги наукової спільноти, тому що питання регіонального розвитку присутні у всіх сферах життя соціальних структур, незалежно від рівня розвитку країн чи континентів. Існують об'єктивні дані, що підтверджують факти посилення процесів регіоналізації в рамках Європейського Союзу. «Новий регіоналізм» Європи вже сьогодні є поширеною парадигмою, що характеризує політику ЄС щодо розвитку власних регіонів, а також вважається важливим чинником саморозвитку наднаціонального європейського об'єднання загалом [101].

Оцінюючи глобальний процес регіональних інтеграційних механізмів та оригінальність національних підходів саморозвитку, необхідно більш детально розглянути сутність категорії «розвиток регіонів».

У регіоналістиці на сучасному етапі існують різні погляди щодо розуміння та тлумачення поняття регіонального розвитку. Ці погляди відображають специфіку наукового підходу та саму мету дослідження. Регіональний розвиток входить знаковим конструктивом у теорію та практику державотворення, соціальної політики, економічної взаємодії територій, в історичний аналіз, у політику та ідею саморозвитку.

У цьому контексті виокремлюють головні аспекти – відокремлення регіону (нехай навіть і на модельному, ідеальному рівні) і визнання як мінімум подвійної системи зв'язку відокремленого регіону – з державою і з іншими регіонами своєї країни та світу.

Поняття «розвиток» у його використанні для завдань розробки регіональної стратегії на перспективу деякі спеціалісти зводять до «підвищення параметрів рівня життя населення та зростання економічного потенціалу» [66, с. 601]. На наш погляд, це дещо застарілий підхід щодо поняття регіонального розвитку, оскільки головне завдання – зміна якісних характеристик у самому регіоні як економічній системі, зміна структури виробництва і споживання, нарощування не потенціалу загалом, а його інтелектуальної та інноваційної складових. Необхідно відмовитися від концепції економічного зростання, більше орієнтуватися на балансові механізми стабільного розвитку, збільшення товарообігу, зміну структури зайнятості населення, а саме збільшення частки сфери послуг та галузей високотехнологічного сектора промисловості. Це якраз відповідатиме головному завданню дослідження – питанню зміцнення й розвитку в регіоні особливого блоку – господарського комплексу.

Автор погоджується з думкою про те, що в сучасному розумінні регіональний розвиток сприяє зростанню, що покращує якість економіки та добробуту населення. Адже йдеться про розвиток як процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, тобто відбувається перехід від одного якісного стану до іншого – вищого [23, с. 1043].

У розрізі інноваційної економіки необхідною умовою регіонального розвитку є інноваційний потенціал, але він не реалізується автоматично. Складовою механізму забезпечення позитивних зрушень є регіональна політика, що передбачає велику кількість завдань, більшість яких визначає в регіональному програмному комплексі за галузевим принципом (промисловість, транспорт, житлово-комунальне господарство тощо).

Поняття «регіональна політика» має різні змістовні відтінки, залежно від того, які сторони суспільно-територіального життя підлягають вивченню: політика, економіка, демографія чи культура [22, с. 13].

У нашому розумінні, регіон також можна розглядати як складову адміністративної території, виокремлюючи в ній найбільш вагомі з інноваційних та економічних позиції структурні складові, що проявляють достатньо розвинені інтеграційні зв'язки. Із цього погляду регіональна політика є не лише функцією державного рівня, а й системою, що охоплює окремі

регіональні моделі саморозвитку (промисловості, малого бізнесу, науки й освіти тощо).

Одним із визначальних факторів регіональної політики – є розвиток самоврядування та досягнення на цих засадах самозабезпечення й саморозвитку, коли завдання управління та розвитку своєї просторової цілісності бере на себе регіональний апарат. Він мусить бути достатньо проінформованим в інноваціях за різними типами (економічного, техніко-технологічного, організаційного, соціального характерів) і більш ефективним у питаннях використання внутрішніх ресурсів. При цьому стратегічні рішення апарат приймає разом із громадою [22, с.14]. На практиці ця технологія взаємодії «апарат-громада» ще не набула відпрацьованої організаційної технології, оскільки ні населення, ні громадські організації інформаційно не підготовлені до вирішення проблем регіону.

Проблема економічного зростання за принципами інноваційної стратегії є однією з центральних у наукових працях М. Д. Кондратьєва [69], Й. Шумпетера [167], Б. Твісса [150], П. Друкера [43].

Проблемою інноваційного розвитку є розрив у часі в інноваційному процесі між виникненням нового знання та часом його впровадження. Поява нового знання не завжди зумовлено попитом на ринку інновацій. До того ще ситуація може так скластися, що бракує кваліфікованих кадрів для трансформації отриманих знань і результатів дослідження в технології. У наш час також не існує інституту інноваційної діяльності з чітко сформульованими правилами, законами, функціями впровадження нового актуального знання для сталого розвитку країни.

На підставі теоретичних досліджень і практики реформ в Україні, деякі вчені й фахівці пропонують свої системні моделі щодо подолання розриву між ідеями і діяльністю, між задумами та практикою їх реалізації. Так, В. П. Соловйов [134], пропонує докорінно покращити інформаційну систему, В. М. Геєц [29], В. П. Семиноженко [128] – механізм реалізації інноваційної стратегії, І. А. Бланк [19], І. Т. Балабанов [16] – нову фінансову модель.

Розбудова нової інституційної моделі – важливе й актуальне питання, оскільки в Україні ще не досягли необхідного рівня розвитку такі сучасні інститути, як інститути власності, контрактного права, конкуренції, міжнародної екологічної діяльності. Саме вони покликані активізувати трансформаційні процеси. «Інститути трансформації – це специфічні інститути, що дозволяють контролювати, спрямовувати і коректувати інституціональну динаміку, надавати соціально-економічній системі її якісну визначеність» [123, с. 166]. Для нас важливо те, що інституційна динаміка зменшує рівень «негатива» в економіці.

Узагальнюючи змістовний бік наведених визначень, можна зробити висновок, що інноваційний розвиток – це керований процес, що розгортається при досягненні прогнозованого результату, за якого система переходить на якісно новий рівень економіки.

Підсумовуюче зазначене вище, можна стверджувати, що інноваційний розвиток регіону:

- 1) передбачає зміни в структурі об'єкта, що відбуваються за умов достатнього інноваційного потенціалу та відповідної інноваційної активності учасників інноваційної діяльності;

- 2) змінює економічну структуру регіонального комплексу, створює імпульси перебудови і соціальних трансформацій, розвиває основи ринкових відносин і конкурентні переваги суб'єктів господарювання;

- 3) формується завдяки новим якостям стратегічного мислення учасників інноваційного процесу;

- 4) забезпечується сучасними організаційно-управлінськими технологіями та комунікаціями, чинниками готовності колективу, ефективною системою стимулювання інноваційної діяльності [22, с. 16].

Перед Україною постає складне завдання – поєднати ідеї інноваційності, сталості, збалансованості та соціальної орієнтації. Таке поєднання має втілюватися в регіональну методологію розвитку, що відповідала б новим викликам часу. У зв'язку з цим Україні слід змінити практику застосування традиційних інструментів регіональної політики на новації, що діють на підтримку «полюсів зростання», механізмів використання інтелектуального капіталу тощо.

На підставі наведених характеристик суті регіонального розвитку, можна зробити висновок, що регіональна політика повинна ґрунтуватися на ідеї комплексного економічного та соціального розвитку регіону, поєднанні завдань оцінки інноваційності регіонів і загального економічного стану з бінарним механізмом впливу держави на розвиток та саморозвиток регіонів. Сам регіон повинен сприйматися як зменшена модель держави зі своїм процесом відтворення й механізмом саморозвитку.

Проаналізувавши наукові джерела [31; 33; 62; 68; 71; 78], які подають результати дослідження регіональної проблематики, впливає висновок про значні зміни в практиці регулювання регіонального розвитку, які паралельно з цим впливають на зміни уявлень і теоретичного підґрунтя наукового пізнання регіонального розвитку. Наука про регіони збагачується новими підходами.

Політика й управління діють незлагоджено, і тоді регіони самостійно відпрацьовують свою поведінку в цьому непростому конгломераті суперечностей. І тоді вже не наукова концепція визначає їх стратегію, а вміння та воля регіональних лідерів формувати своє регіональне майбутнє.

Одним із висновків теорії «нового регіоналізму» можна вважати тезу, що регіональний розвиток повинен ґрунтуватися насамперед на внутрішньому потенціалі – місцевій економіці та наявних перевагах у конкурентному середовищі, із передачею значної частини владних повноважень регіональним органам [33, с. 140].

Неприйнятними, на нашу думку, є застарілі уявлення щодо провідної ролі матеріального виробництва в процесі відтворення. Однак інша концепція, що розглядає регіон як своєрідну багатопрофільну корпорацію, що конкурує з

іншими у сфері створення сприятливих умов для господарської діяльності й надає переваги нематеріальній економіці та механізму конкуренції, на наш погляд, є більш актуальною.

Автор підтримує такі висновки та теоретичні погляди, в яких замість теорій матеріального прогресу використовуються новітні технології, а саме: розвитку наукових, інформаційних та інноваційних можливостей; диверсифікації фінансових ресурсів із зменшенням частки прямого державного фінансування; збільшення ролі регіональних і місцевих органів управління, зменшення енерговитрат і оптимізації застосування трудових ресурсів для підвищення конкурентоспроможності регіонального виробництва та його екологічної стійкості.

1.2 Теоретичне обґрунтування поняття «потенціал» та його використання в дослідженні інноваційного розвитку

У світлі теоретичних новацій і позитивів упровадження передовими державами сучасних моделей інноваційної економіки загострюється питання визначення й оцінки потенціалу економічних систем різного рівня, таким чином, і потенціалу регіону. Є різні підходи щодо змістовно-структурного розгляду потенціалу. Зокрема, виокремлюють економічний потенціал, господарський, науково-технічний, інтелектуальний, промисловий та ін. Під впливом інтеграційних тенденцій та інноваційних теорій розвитку все більше уваги приділяється змісту та структурі інноваційного потенціалу підприємств і регіонів.

Для чіткого розуміння проблеми й обґрунтованого вирішення поставленого питання потрібно, насамперед, уточнити розуміння термінології самого предмета дослідження. Отже, доцільно розглянути і дати визначення таким поняттям як «потенціал», «економічний потенціал», «інноваційний потенціал», це відповідатиме меті та змісту дослідження.

Існує велика кількість визначень поняття потенціалу. Сам термін «потенціал» походить від латинського слова «*potentia*», тобто сила, що означає джерело, можливість [76, с. 12].

На наш погляд, у поняття «потенціал» включаються ресурсні можливості, невизначені запаси, весь елементний склад засобів виробництва, творча енергія та інші складові, що здатні під час його використання створювати нові продукти, послуги або здійснювати розвиток і саморозвиток.

Однак, поняття «потенціал» можна розглядати в трьох аспектах:

- 1) як накопичені можливості, сила;
- 2) як ресурси, що виявляють приховані можливості;
- 3) «потенціал» доцільно розглядати залежно від завдань розвитку.

На думку К. Маркса, засоби праці, предмети праці та робоча сила як чинники виробництва й елементи утворення нового продукту є можливостями,

які визначають потенціал, тобто для подальшого перетворення можливостей, що виникли у реальність вони повинні з'єднатися [86, с. 43].

Розвиваючи таку думку, автор вносить в теоретичну концепцію потенціалу не тільки його структурні складові ресурсної бази, але й можливий ефект їх внутрішньої взаємодії (синергії). Він доводить, що потенціал – це ще й категорія порівняльного значення, оскільки потенціал будь-якого об'єкта (господарства) визначається не скільки сам собою, скільки серед таких самих об'єктів.

Думка автора підтверджується висновками й інших учених. Наприклад, М. Іванов стверджує, що ефективність розвитку економіки – досягнутий рівень використання ресурсів, який майже завжди не збігається з потенційними характеристиками виробничого об'єкту [54, с. 23], тобто в його міркуванні «потенціал» завжди використовується частково, а отже, він сам не є чітко фіксованою величиною. У цьому є логіка, і з нею важко не погодитися.

Підтвердженням викладеного вище є те, що у сучасному словнику економічної теорії Макміллана наводиться наступне визначення потенційного обсягу виробництва як максимально можливого обсягу виробництва фірми, галузі промисловості, сектора економіки загалом, зумовлений забезпеченістю чинниками виробництва [132, с. 393]. Узяті окремо поняття «максимально можливий обсяг виробництва» теж не дає відповіді ні на кількісний, ні тим більше на якісний бік змісту поняття «потенціал», оскільки за різних умов впливу «максимально можливий обсяг виробництва» не може бути фіксованим або стабільним.

Велика кількість наукових праць, в яких йдеться про визначення поняття «потенціал», присвячені розкриттю поняття «економічний потенціал». Аналіз цих публікацій виявляє розходження у визначенні цього поняття. У процесі дослідження виявлено чотири різних підходи до описання й визначення терміну, які дають змогу краще зрозуміти сутність поняття «економічний потенціал».

Перший підхід базується на усвідомленні економічного потенціалу як сукупних можливостей галузей господарського комплексу. Економічний потенціал – це такі сукупні можливості суспільства, що формують і максимально задовольняють потреби в товарах і послугах на основі оптимального використання ресурсів, що є в наявності, в умовах конкретних соціально-економічних відносин [76, с. 28]. У цьому підході підкреслюється виробнича функція господарського комплексу.

Другий підхід базується на визначенні економічного потенціалу як сукупності ресурсів. Таким чином, під час розглядання терміну «потенціал» та його характеристик поняття «ресурси» і «можливості» мають різне тлумачення. Перше поняття розглядається ближче до розуміння потенціалу як капіталу, а друге – як реалізаційні механізми, тобто «рушійні сили».

Л. І. Лопатніков [81] розуміє під економічним потенціалом «узагальнену здатність економічної системи виробляти продукцію, вирішувати різні завдання економічного і соціального розвитку». З цього висловлювання можна

зрозуміти, що ця здатність економічної системи визначається станом, інфраструктурою, наявністю резервів природних ресурсів та іншими елементами національного багатства, соціально-культурним рівнем, науково-технічним рівнем виробництва й рівнем науки.

Іншу думку щодо визначення терміну «потенціал» висловлює Є. П. Горбунов [36], який об'єднує поняття «економічна міць» та «економічний потенціал». На жаль, ці узагальнювальні визначення не розкривають сутності та структури потенціалу, але вони окреслюють межі застосування терміну в економічному розвитку. Це сили, ресурси, резерви, можливості, що реально і доцільно залучити в економічний процес.

Такий підхід базується на визначені потенціалу з погляду його взаємозв'язку та спроможності створювати ефект синергії внаслідок раціональної взаємодії виробничої системи «працівник – апарат управління». У такому трактуванні економічний потенціал не є постійною величиною. Він залежить від тих глибинних кількісних і якісних змін, що відбуваються в суспільстві загалом.

Економічний потенціал зазвичай вимірюється показником виробленого обсягу національного доходу. Але, на наш погляд, фізичний обсяг національного доходу відображає виробничий, а не економічний потенціал, що визначається приростом суспільної корисності, тобто спроможністю економічної системи задовольняти суспільні потреби.

Таким чином, економічний потенціал, як визначення, частіше використовують для оцінки систем макрорівня, що надають їм характеристики ресурсної бази, потужності й корисності. З погляду економічних відносин і процесів відтворення такий підхід логічний. Але на регіональному рівні можна вважати більш доцільним використовувати концепцію потенціалу, як рушійної сили зростання та розвитку.

Останнім часом у зв'язку з інформатизацією та інтелектуалізацією суспільного виробництва, інформація і знання стали розглядатися як самостійний чинник виробництва, джерело суспільного багатства, а отже, і базовий структурний елемент економічного потенціалу. Для сучасної економічної думки характерний відхід від виняткової значущості окремих чинників виробництва, тим більше, що співвідношення економічної цінності окремих чинників суспільного виробництва не залишаються незмінними. Для регіонів важливим став також експортний потенціал – здатність випускати продукцію, конкурентоздатну на світових ринках, й експортувати її в достатніх обсягах за світовими цінами.

Якщо в розумінні найбільшої інтегрованості частин прийняти (а це досить логічно) економічний потенціал, то його структура може бути представлена, як це показано на рисунку 1.1.

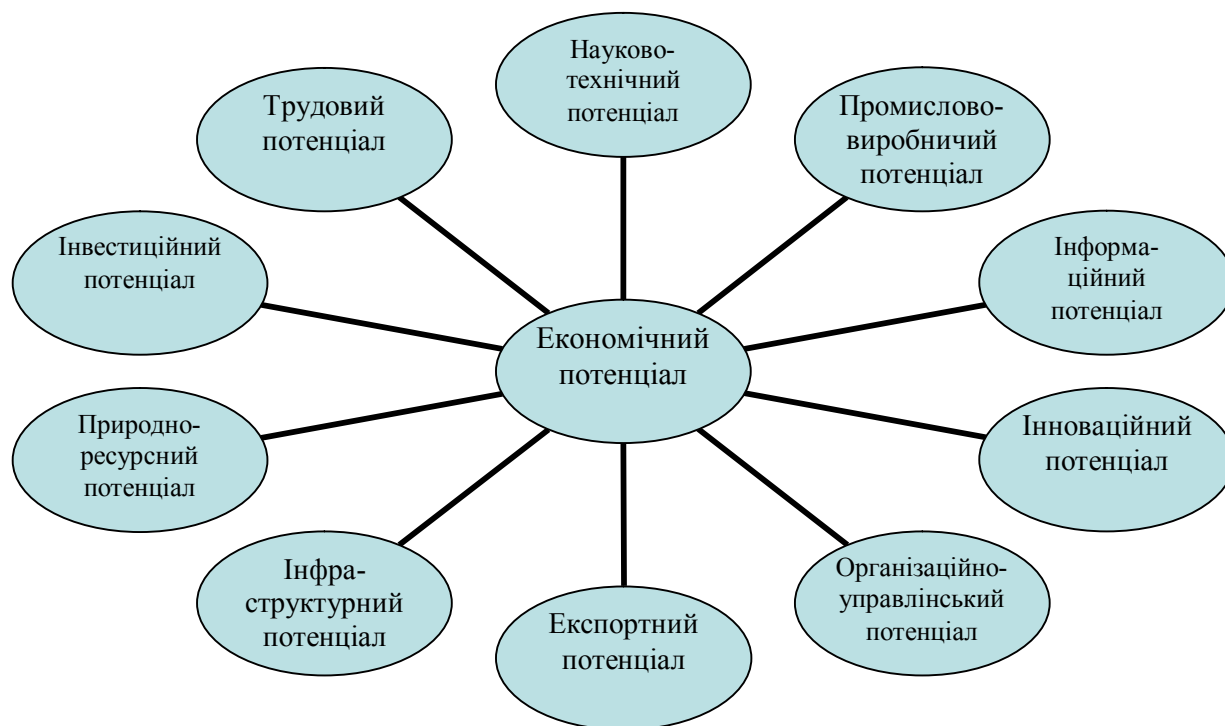

Рисунок 1.1 – Складові економічного потенціалу

За рисунком 1.1, зрозуміло, що інноваційний потенціал (ІП) є складовою економічного потенціалу. Отже, вивчення інноваційного потенціалу, по-перше, беззаперечно пов'язане з усіма складниками економічного потенціалу, по-друге, базується на взаємодії між усім «сімейством потенціалів».

З погляду на потенціал як на суму складових, по-перше, можна виокремити низку його особливостей, а саме: економічний, кадровий, інтелектуальний, природно-ресурсний, науково-технічний, виробничий, інформаційний, інфраструктурний, інноваційний – та розглядати його як динамічну систему, для якої характерна нерівноцінність і нечітка визначеність структурних елементів і функційних властивостей. По-друге, у розумінні потенціалу головне значення має орієнтація на ресурси, але в їх широкому діапазоні: економічні, інтелектуальні, інфраструктурні тощо. Ресурсна складова є важливою, але не єдиною в структурній моделі потенціалу. Іншу його частину становлять можливості, тобто наявні, ще не використані можливості. По-третє, потенціал слід розглядати як продуктивну силу розвитку, тобто як здатність і спроможність забезпечувати соціально-економічний розвиток, зокрема через механізм активізації міжрегіональних відносин.

Різноманітність характеристик потенціалу не дає змоги сформулювати його визначення. У широкому застосуванні в економічній науці й практиці він усе більше закріплює свої основні характеристики, хоча сама динаміка реальних змін у суспільстві потребує перегляду засад, що стосується і поняття «потенціал».

Зважаючи на це, ми поділяємо думку, що «важливий момент полягає в різних можливостях використання потенціалу, тобто мова йде про те, що єдиний наявний потенціал різними системами управління може бути

використаний із різним ККД (коефіцієнт корисної дії). Спроможність до використання ресурсів теж є невід'ємною частиною самого потенціалу – ця частина ресурсу нами розміщується «всередині» структури потенціалу» [22, с. 8].

Стосовно регіону «потенціал» слід розуміти як систему, у структурі якої всі складові створюють механізм розвитку економіки країни загалом.

Економічний потенціал України можливо охарактеризувати як стабільний. Але це хитка стабільність. Сьогодні діючі підприємства, що функціонують на території України, не можуть бути «локомотивом» для виходу держави на провідне місце на світовій арені, оскільки, окрім недостатнього фінансового забезпечення, не існує належного рівня розвитку інфраструктури. Змінити ситуацію на позитивну може нова інноваційна політика, у тому її розумінні, що інноваційний розвиток може і буде виступати найбільш впливовим поштовхом до розвитку країни в усіх аспектах: економічному, соціальному, культурному та політичному. Перехід до інноваційного розвитку базується на стимулюванні використання результатів наукових досліджень, інтелектуальної діяльності, розвитку наукоємних галузей і пріоритетних напрямків реформування економіки.

Для реалізації наведених вище елементів нової економічної політики необхідно активізувати та стимулювати наявний науково-технічний та інтелектуальний потенціал. Питання використання інтелектуального потенціалу гостро стоїть на порядку денному розвитку всіх пострадянських держав. Існуючи проблеми «витоку умів», викрадених ідей, проведення пошукових досліджень без подальшого розвитку проекту та впровадження його в життя, запрошення закордонними компаніями вітчизняних молодих учених, аспірантів і студентів для роботи й навчання свідчить про те, що в Україні існує спроможний потенціал, але вкрай недостатньо сформовані умови для його розвитку, функціонування та розгортання.

Україна – потенційно заможна держава. Але за роки незалежності накопичилася низка питань, пов'язаних із розвитком країни, що потребують розв'язання.

Поштовхом для заняття інноваційною діяльністю є:

- розвиток ринкової моделі;
- підтримання конкурентоспроможності підприємств та компаній;
- зміна попиту й бажань споживачів;
- диверсифікація, розвиток і модернізація нових або існуючих технологій.

Водночас зауважимо, що інноваційна діяльність носить суперечливий характер, вона об'єднує в собі два мотиваційні ряди: мотивацію бізнес-процесу і багато в чому протилежну їй мотивацію наукового дослідження [14].

Наукові дослідження тривалий час були відправною точкою для розвитку виробництва, напрямків освіти та різноманітних наукових розробок. Але зі вступом на шлях ринкової економіки, що тісно переплітається з економікою знань, ринковий попит стає головною рушійною силою науки, хоча не можна

недооцінювати впливу й інших чинників, взаємозв'язок між якими надано на рисунку 1.2.

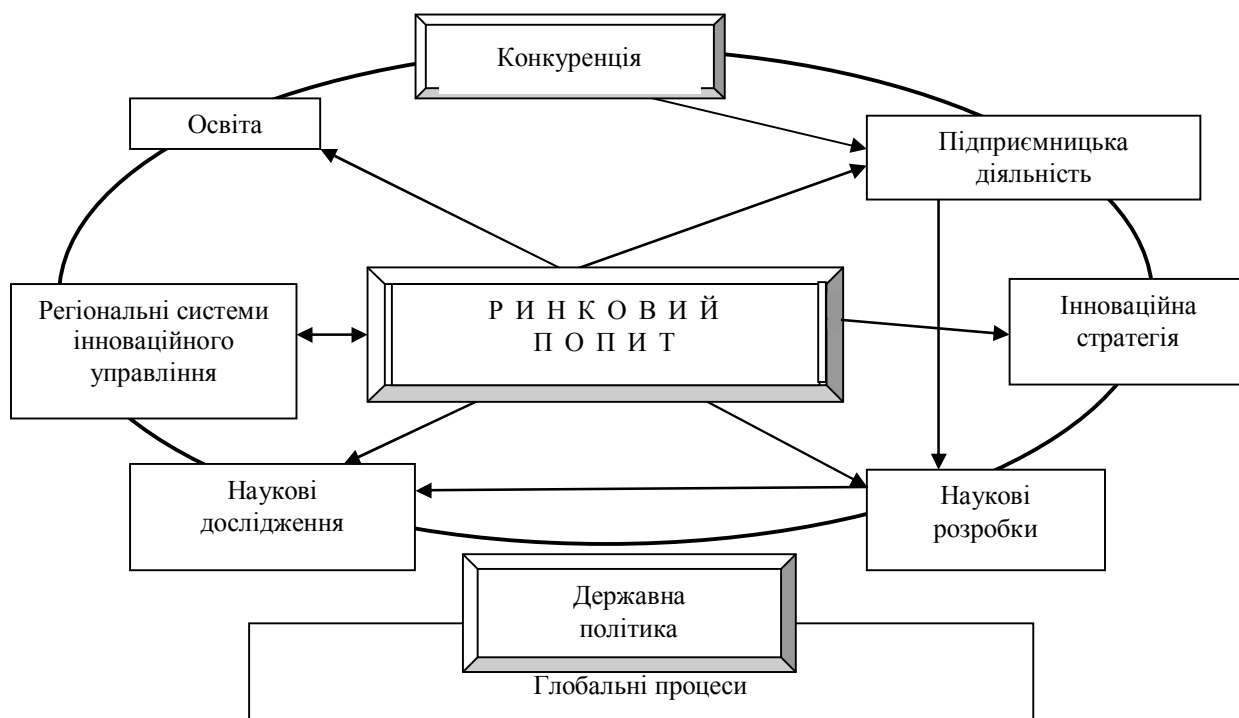

Рисунок 1.2 – Структура та взаємозв'язок чинників інноваційного процесу

Наука, виробництво, інновації – це єдиний блок сучасної моделі економіки, тому недоцільно відокремлювати та розглядати їх розвиток один без одного. Існування кожного з них є причиною, наслідком та умовою загального розвитку економіки й суспільства. Потенціал кожного з них не досягне максимальної ефективності, якщо буде функціонувати окремо, без зв'язку з усіма ланками системи.

Тому ідею концептуальної логіки переходу та включення інновацій у потенціал, а потенціалу в розвиток можна подати так:

Рисунок 1.3 – Взаємозв'язок елементів системи, що впливають на інноваційний розвиток економіки

Науково-технічний та інноваційний потенціали, маючи тісний зв'язок між собою, не збігаються змістовно. Розглядаючи їх, можна виокремити такі чинники розбіжностей:

- інноваційний потенціал більш вагомо акцентує увагу на інноваційній активності об'єкту, тоді як науково-технічний потенціал характеризує кількість і якість знань, технологій і наявних кадрів;

- інноваційний потенціал, окрім наукової складової, включає в свою структуру більш широкий діапазон інновацій – організаційні, інституційні, нормативно-правові, економічні; натомість науково-технічний потенціал формує стратегію, орієнтовану на нові матеріали, високі технології, результати прикладних досліджень;

- створення науково-технічного потенціалу має перевірені й відпрацьовані етапи та технології використання, а інноваційний потенціал, в якому інтелектуальні ресурси не сформовані в цілісну систему, базується на нових підходах до впровадження інновацій.

Моделі інноваційного розвитку мають наукову і практичну сутність. Відома модель інноваційного процесу нового покоління – «ланцюгова модель» Клайна–Розенберга (chain-link model) [173]. Модель Клайна–Розенберга можна подати у графічному вигляді (рис. 1.4).

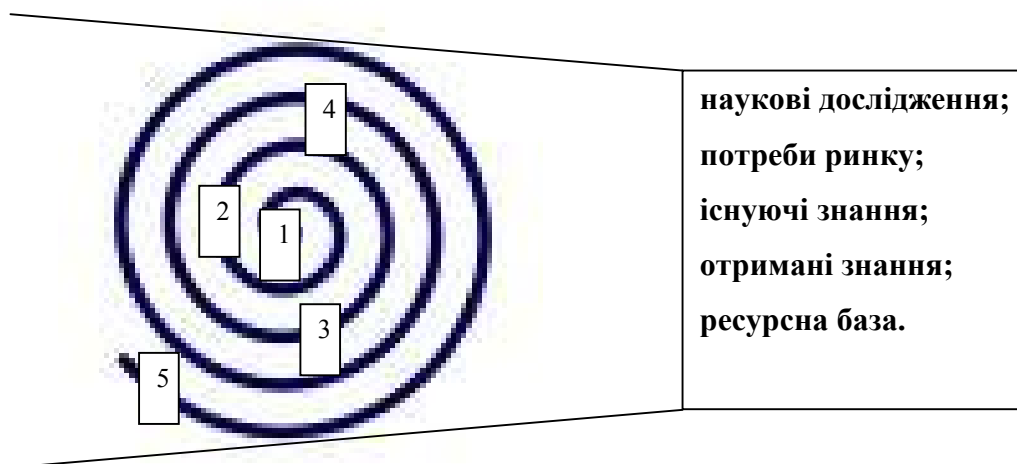

Рисунок 1.4 – Модель Клайна–Розенберга

Згідно з цією моделлю, існує п'ять стадій інноваційного процесу (цифрами позначені стадії інноваційного процесу). Перша стадія – ідентифікація потреб на потенційному ринку. Друга стадія – винахід та створення аналітичного проекту нового процесу або товару, що задовольнить потреби ринку. Третя стадія – проектування, випробування та фактична розробка інновації. Четверта стадія – започаткування виробництва інновацій. П'ята стадія – представлення інновації на ринок [173].

П'ять різних стадій інноваційного процесу в моделі Клайна–Розенберга описують взаємну доповнювальну різноманітність чинників формування інноваційного процесу й інноваційної економіки, а саме:

- наукові дослідження;
- потреби ринку;
- існуючі та нові знання;
- ресурсну базу.

На сьогодні в Україні всі це є, але результати вкрай незначні. Доведено, що ця модель значною мірою відображає сучасний погляд на інноваційний процес. Усі нововведення, спрямовані на реалізацію їхніх характеристик і мету створення, проходять ці п'ять стадій та в кінцевому результаті відповідають закладеним в них ідеям, що задовольняють потреби суб'єктів, які використовують ці інновації.

Але інноваційний процес отримає більш повну характеристику, якщо задіяти два нових стратегічних блоки – блок інституціонального забезпечення (6) та блок управління та стимулювання інноваційного розвитку (7). Увесь процес інноваційного розвитку регіону слід розглядати в рамках подвійного впливу на інноваційний процес таких складових, як регіональна інноваційна політика та розвиток самого інноваційного потенціалу.

З урахуванням цих складових доповнена модель наведена на рисунку 1.5.

Модифікована модель Клайна–Розенберга поглиблює диференціацію стадій інноваційного процесу. Але збільшення кількості стадій не стільки відображає послідовність, скільки поєднує різновиди діяльності зі створення і впровадження інновацій.

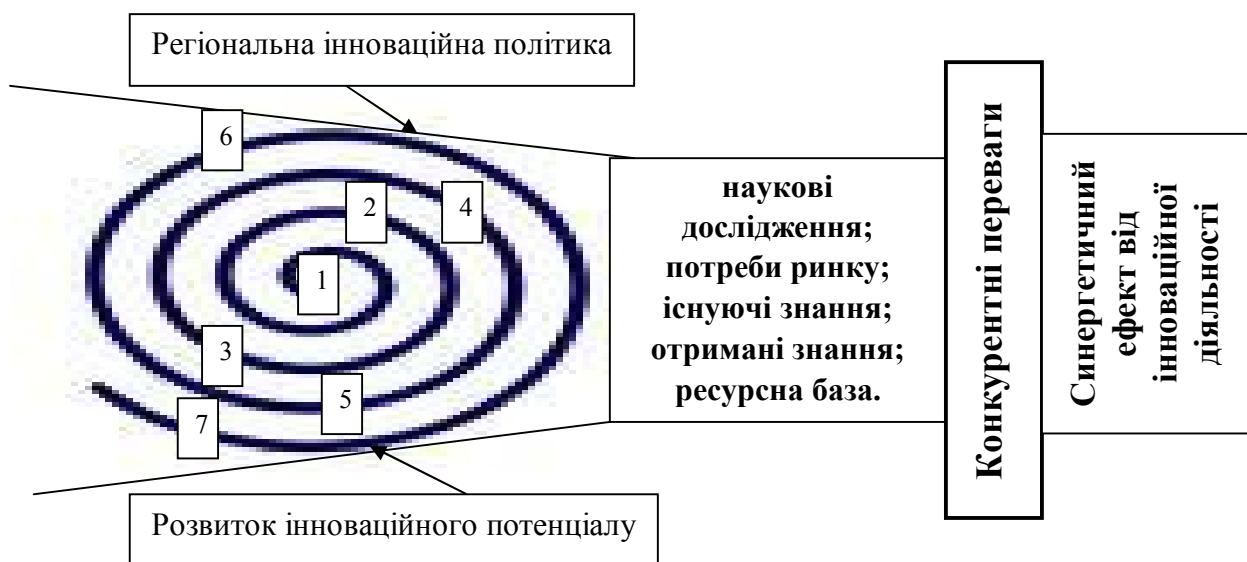

Рисунок 1.5 – Доповнена авторська модель за типом концепції Клайна–Розенберга

З іншого боку, модифікована модель містить елементи та вказує на умови забезпечення розвитку, зокрема управлінську лінію (регіональна політика),

ресурсну складову, концепцію конкурентних переваг з орієнтацією на синергетичний ефект отримання прибутку.

Підкреслюється і значення в механізмі розвитку практичної інноваційної діяльності. Світовий досвід показує, що навіть у розвинутих країнах проблеми інноваційної діяльності не вирішені повністю. Оскільки їх механізм складний, і залежить від значної кількості чинників.

Навіть за умови надання пільг і допомоги з боку держави десятиріччя йдуть на те, щоб сформувати ефективну інноваційну систему з постійним рівноплинним розвитком та щоб усі складові системи гармонійно функціонували для досягнення загальної мети. Потрібне не тільки прозоре законодавство й зацікавлений приватний капітал, інноваційні інкубатори та інноваційні фонди, а й організаційні дієві стимули, що об'єднують зусилля в галузі науки, освіти, права та промисловості.

Підсумовуючи викладене вище необхідно підкреслити, що інноваційний потенціал усіх структурних елементів як національної, так і регіональної економіки характеризує спроможність створювати конкурентоздатну продукцію та готовність розвивати ефективну ринкову політику.

Щодо сучасної ситуації в Україні, то спроможність більш розвинута, ніж готовність, бракує бажання, уміння та знання. Отже, становленню сучасної комплексної теорії інноваційного розвитку сприяє інноватика та інституціоналізм.

1.3 Визначення характеристик інноваційного потенціалу регіонального господарського комплексу

У проведеному дослідженні поняття «господарський комплекс» використовується як визначальний термін для характеристики головної складової об'єкта регіональної економіки, що формує можливості та ресурсну базу інноваційного потенціалу. В це поняття вкладено зміст обмеженого структурного складу економічної системи, а саме, промислового, науково-технічного та інфраструктурного секторів розвитку бізнесу. Саме ці складові домінують зараз в економічному розвитку міст і регіонів, забезпечуючи виробництво інноваційної продукції і її конкурентоздатність на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Використовуючи поняття «господарський комплекс», автор визнає як найважливіші його складові внутрішню інтеграцію, виробничу функцію і механізм економічного забезпечення цієї головної функції. Термін відповідає завданням розкриття теми і в тому плані, що результат діяльності господарського комплексу залежить від міжрегіональних зв'язків (зокрема з виробничою кооперацією), так і сам здійснює вплив на інші регіони. У широкому значенні господарський комплекс міста чи регіону може включати в свою структуру значно більше різних галузевих блоків діяльності, зокрема транспорт, зв'язок, комунальні підприємства. Вони відіграють обслуговуючу

роль, що зближує поняття «виробництво» і «обслуговуванням», проте в роботі предметом розгляду є інноваційна стратегія об'єктів виробничого призначення.

Також за межами розгляду й аналізу інноваційного потенціалу господарського комплексу не залишаються банківсько-фінансова сфера, загальна система управління регіоном та соціально-культурна складова. У цілісній економіці все це тісно між собою пов'язано, але головна лінія економічних потоків тут проходить крізь бюджетний процес і ним обслуговується. Господарський комплекс формує свою діяльність за рахунок власних коштів, а бюджетна підтримка (зокрема наукового сектору) лише створює для нього додаткові сприятливі умови.

Отже, під господарським комплексом регіону (міста) ми розуміємо провідну частину економічної системи, що об'єднує в собі промисловий, науково-технічний та інфраструктурний сектор бізнесу, яка орієнтована на пріоритет виробничої функції в своїй діяльності та здійснює її на принципах самостійного економічного забезпечення з мінімальною підтримкою бюджетними коштами. Цей комплекс є пріоритетним і в інноваційній політиці великих міст України, якщо кінцевою метою вважати випуск інноваційної продукції та досягнення на цій основі конкурентних переваг.

Важливою передумовою підвищення економічної ефективності суспільного виробництва є вдосконалення його територіальної організації на базі комплексного використання природних і трудових ресурсів, енергетичної бази, транспортних засобів окремих регіонів. Підґрунтям для формування і функціонування кожного територіально-виробничого комплексу є насамперед вивчені як у кількісному, так і в якісному співвідношенні запаси природних та трудових ресурсів, в якому можливо організувати взаємопов'язані виробництва різноманітних галузей із відповідними підприємствами виробничого і невиробничого призначення, єдиною інфраструктурою [5, с. 7].

Економіка регіону за різними обсягами його виробництва та масштабом зв'язків має певну цілісність. Незалежно від типу регіону притаманна внутрішньогосподарська цілісність. Умовою цього вважається єдиний механізм регіонального управління і спроможність регіону самостійно розвиватися шляхом використання власних ресурсів. Головною ознакою господарської цілісності регіону виступає потенційна спроможність ринку регіону розвиватися своїми коштами.

Об'єктивним підґрунтям економічної цілісності регіону є його територіально-виробничий або господарський комплекс. Критеріями комплексності регіонального розвитку виступають: валовий регіональний продукт, обсяг продукції для міжгалузевого обміну та рівень використання регіональних ресурсів [149].

Розглядаючи питання розвитку інноваційного потенціалу (ІП) регіонального господарського комплексу, ми вважаємо за необхідне проаналізувати його складові. Погляди дослідників, які займаються вирішенням проблеми інноваційного потенціалу, різняться.

Наприклад, Б. Санто елементами інноваційного потенціалу вважав такі [125, с. 69]:

- 1) сила уяви та творчі здібності людини;
- 2) ефективність досліджень і розробок;
- 3) охорона ідей, винаходів, виробничих і торговельних секретів;
- 4) розміри початкового капіталу (стартові фінансові можливості);
- 5) спроможність придбання необхідних проектів і технологій;
- 6) кількість і склад робочої сили;
- 7) конкуренція;
- 8) можливість прогнозувати економічні умови і тенденції розвитку урядової нормативної системи регулювання.

Водночас Л. М. Марченкова виокремлює такі складові ІІ регіону [84]:

- природні ресурси та стан навколишнього середовища;
- чисельність населення, рівень зайнятості, загальноосвітній рівень;
- виробничий потенціал (основні фонди, рівень їх зношеності, конкурентоспроможність продукції);
- науково-технічний і кадровий потенціал (ресурси, НДДКР, наукомісткі технології, результати інноваційної діяльності);
- інфраструктура (транспорт, зв'язок, комунікації, сфера послуг тощо).

Підтримуючи положення про різноманіття складових інноваційного потенціалу регіону та розробляючи систему його оцінювання, підкреслимо ті складові, що створюють і характеризують його інноваційну потужність. Це такі як структура інноваційного потенціалу, ефект від взаємодії її елементів і залежність структури від впливу зовнішнього середовища.

Розглядаючи інноваційний потенціал регіону як об'єкт комплексного дослідження, ми можемо його позиціонувати в системі інших ресурсів, можливостей, характеристик впливу на економічний розвиток (рис. 1.6).

Рисунок 1.6 – Складові інноваційного потенціалу регіону

За поданою структурованою схемою інноваційного потенціалу регіону можна сформулювати такі положення:

- різнохарактерні елементи структури потенціалу в процесі оцінювання потребують використання різних підходів, а головне – вимагають розроблення чинників і принципів порівняння та інтегрування їх в узагальнювальні показники;

- якісний рівень інноваційного потенціалу залежить від набору прогресивних характеристик галузевої структури нової економіки та збалансованості інноваційних проектів;

- інноваційний потенціал не є стабільною величиною щодо плану виміру, а залежить від цілей проведення оцінки;

- інноваційний потенціал розглядається в межах існуючих умов забезпечення інноваційного розвитку (природні ресурси, інноваційний клімат, готовність до впровадження інновацій, інституційні умови).

Аналізуючи структурну модель складових інноваційного потенціалу регіону, зазначимо, що інноваційний потенціал є структурною частиною економічного потенціалу, як це показано в попередньому підрозділі. Розбіжності між цими потенціалами полягають у тому, що в інноваційний потенціал включаються такі характеристики:

- напрями інвестування;
- конкурентні ідеї;
- потреби в підприємницьких ініціативах;
- підвищений рівень ризику інвестиційних вкладень.

Спираючись на аналітику й наведені докази, зробимо уточнення щодо визначення поняття «інноваційний потенціал». Інноваційний потенціал є сукупної інтегральної характеристикою ресурсів і продуктивних можливостей регіону, що забезпечують прискорені темпи його розвитку, вводять у дію наявні, але не використані резерви, активують якісні характеристики системи управління, формують готовність регіону до проведення реформаційних заходів.

Отже, в інноваційному потенціалі містяться максимально можлива кількість не ресурсів узагалі, а тільки тих видів, які в поєднанні з механізмом їхнього використання забезпечують економічний розвиток регіону шляхом залучення науково-технічних, інформаційно-комунікаційних та інституційних досягнень.

Автором запропоновано визначати інноваційний потенціал таким чином. Інноваційний потенціал є сукупною та якісно новою характеристикою тієї частини ресурсів, можливостей і трансформаційних сил визначеної території, які здатні забезпечити кардинальні зміни в промисловості, виробництві продукції, сфері послуг і формах взаємодії учасників інноваційного процесу в регіоні.

Інноваційний потенціал може бути використаний і для вимірювання часової динаміки виникнення нового й інноваційних можливостей для будь-якого періоду часу. Він також може бути використаний в якості

діагностичного інструмента для оцінки змін у винаходах і нововведеннях. Інноваційний потенціал на регулярних засадах може виступати як показник ефективності технологічного потенціалу.

При формуванні регіональної політики велике значення мають підходи до комплексного оцінювання інноваційного потенціалу. Звернемо увагу на те, що в цій сфері (оцінювання потенціалу) предметом дослідження є такі наукові розробки, як методологія оцінки ресурсів, інноватика, соціологія, теорія інтелектуального капіталу, інструментарій математичного моделювання тощо [22; 53; 66].

Найбільш значні та результативні дослідження інноваційного потенціалу виконані для рівня підприємства [38; 104]. Водночас такий об'єкт як регіон із погляду оцінки його інноваційного потенціалу досліджений недостатньо. У деяких наукових розробках [22; 27; 42; 85] перевага здебільшого віддається методу оцінювання різних потенціалів регіонів сумою інтегральних показників, за якою і будується рейтингова шкала.

Завдання оцінки інноваційного потенціалу регіону має практичне значення для вирішення проблематики міжрегіональних взаємодій і уточнення стратегії розвитку окремих регіонів, інноваційний потенціал яких визначається на низькому рівні. Причини такого стану різні: брак інформації, досвіду, методів оцінки та розуміння пріоритетів розвитку; методично й організаційно не сформовані управлінські технології проведення таких оцінок.

З приводу цього доцільно звернути увагу на те, що кількісне вираження міри потенціалу регіону залежить не тільки від внутрішньої структури, кількості й якості ресурсів, але й від того завдання, задля якого такий потенціал оцінюється. Тому ми погоджуємося з думкою П. Т. Бубенка і О. Б. Снісаренко [22], що, залежно від цілей оцінювання і завдань використання оцінок інноваційного потенціалу, і самі ці оцінки будуть мати неоднакове кількісне (або рангове) вираження. Це твердження автори обґрунтовують так: з великої кількості ресурсів і можливостей у кожному конкретному випадку обираються ті, які відповідають меті розвитку, завданням або програмам досягнення означених орієнтирів. У цьому дослідженні, цільове завдання якого – вивчення міжрегіональної взаємодії така позиція визначальна.

Для використання даних аналізу потрібно чітко усвідомлювати процес оцінювання та правильно використовувати результати отриманих оцінок для вирішення визначених завдань. У дослідженні запропоновано модель оцінювання інноваційного потенціалу і використання цих оцінок у практиці управління інноваційним розвитком регіонів (рис. 1.7).

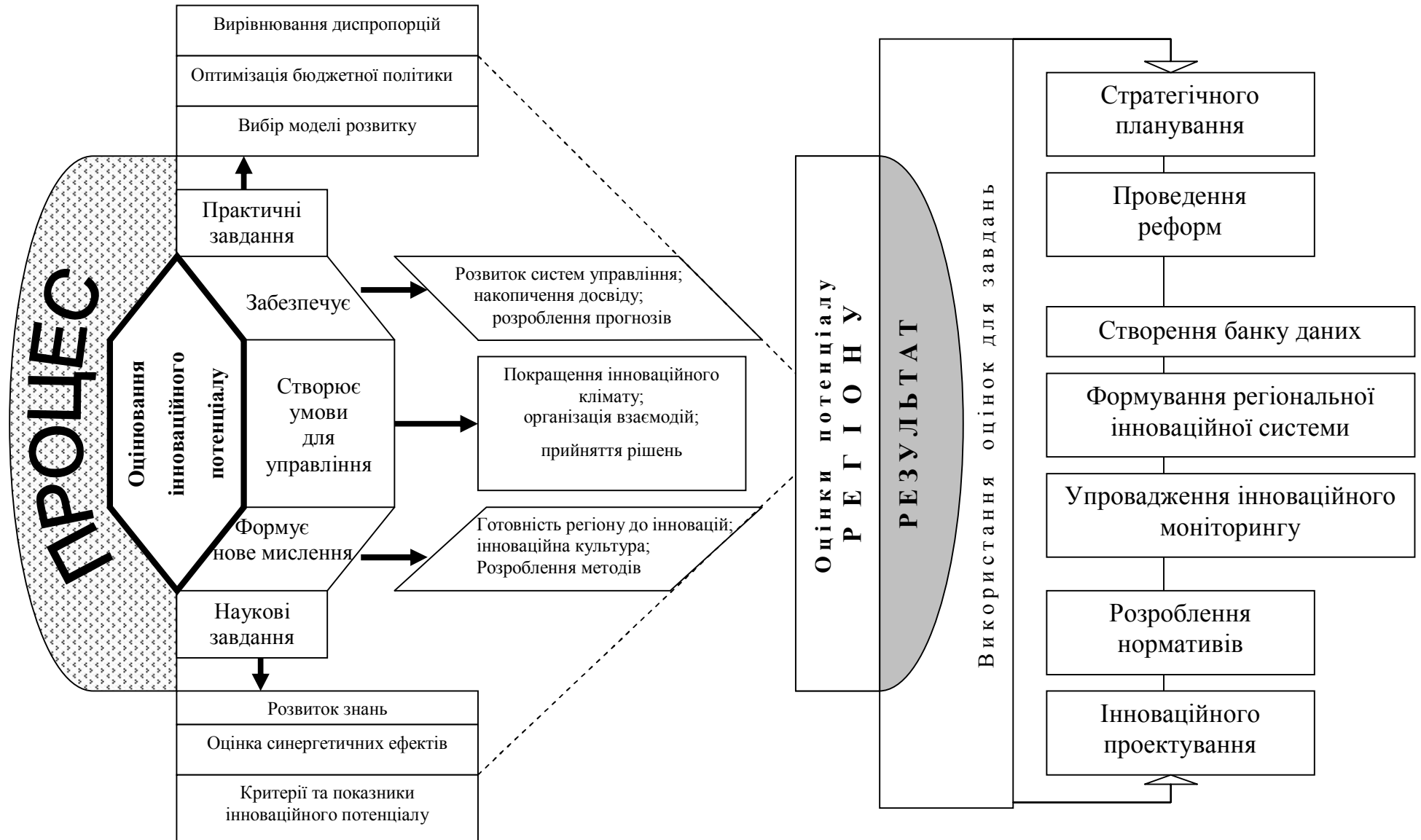

Рисунок 1.7 – Оцінювання інноваційного потенціалу і використання оцінок у практиці управління інноваційним розвитком регіонів

За рисунком 1.7 зрозуміло, що оцінка інноваційного потенціалу в операційно-методичному плані може бути подана як взаємозв'язок і взаємодія трьох складових:

- 1) оцінювання як процес діяльності;
- 2) оцінка інноваційного потенціалу як цільовий результат;
- 3) використання оцінок у системі управління інноваційним розвитком.

Жодна з цих складових не є пріоритетною. Оцінювання подає нову інформацію зацікавленим учасникам організації розвитку, формує нове мислення, підвищує рівень інформаційної культури, збагачує досвід. Отримані результати оцінювання вказують на позитивне і негативне в інноваційному потенціалі регіону, є базою для обґрунтування пріоритетів розвитку, створюють необхідну для прийняття рішень частину даних.

Використання оцінок вирішує завдання проведення реформ і стратегічного планування, забезпечує даними Регіональні інноваційні системи (РІС), створює масив первісної інформації для розроблення нормативів.

Увесь механізм поєднання зазначених складових (оцінювання, оцінки, використання оцінок) має позитивний вплив на ділову практику організації взаємодії учасників процесу інноваційного розвитку, зменшує силу супротиву нововведенням.

Для оцінки інноваційного потенціалу регіону в дослідженні використовується метод обчислення узагальнювального (інтегрального) показника розвитку і метод експертних оцінок.

Технологія формування інтегральної оцінки здебільшого має ієрархічний характер. Завдання цього методу оцінювання полягає у виборі показників оцінки та якісної інформації. Найбільш апробований спосіб – це використання базових оцінок для ранжування об'єктів. Цей метод зазнав значних змін. На практиці його доповнюють різними методами експертних оцінок.

Розглядаючи завдання оцінювання інноваційного потенціалу, порівняння регіонів, прийняття рішень, слід урахувувати якість інформації та її цінність. Аналіз значення та цінності інформації належить до завдань фахівця-експерта. З цього випливає, що, незважаючи на наявність безлічі алгоритмів і програм, людський чинник, який використовується для оцінювання інноваційного потенціалу регіону, має вирішальне значення.

Про користь експертних оцінок позитивно відзивається і В. П. Соловйов: «За своєю синтезувальною функцією бали не відрізняються від грошей. Переваги тих або інших у наведенні багатозначної оцінки до однозначної більш підходять для вирішення багатьох завдань оцінки ефективності й обґрунтованості інновацій, а недолік їх у тому, що вони закривають собою первинні, чинники, що утворюють їх фактори» [134, с. 390]. Науковець також зазначає, що до завдань оцінювання належать не тільки «чисто технічні та математичні проблеми, але й побудова концептуальних основ оцінювання того чи іншого об'єкту» [134, с. 444].

Підводячи підсумки теоретичного розгляду проблематики інноваційного розвитку, оцінки потенціалу та використання оцінок у практичній діяльності з

управління регіонального розвитку, автор визначає базові блоки механізму дослідження потенціалу та його використання, а саме:

- специфіка регіону як об'єкта розвитку;
- процес розвитку в інноваційному вимірі;
- оцінювання інноваційного потенціалу регіону;
- аналіз міжрегіональних відносин;
- дотримання концепції економіки знань та теоретичних положень використання інтелектуального капіталу;
- комбіноване методичне забезпечення оцінок розрахунковим та експертним шляхом.

Виконаний аналіз базових категорій предмета дослідження, змістовні уточнення таких категорій, як потенціал, інноваційний розвиток, особливості управління розвитком на регіональному рівні дали змогу внести в концепцію оцінювання інноваційного потенціалу нові авторські положення щодо практичного використання оцінок потенціалу в завданнях формування сучасної моделі інноваційної регіональної політики.

1.4 Концепція внесення інноваційного потенціалу регіону до механізму міжрегіональних взаємодій

Науково-теоретична база розвитку регіонів досить масштабна, змістовна й розгалужена, а надто, що вона еволюційно створювалася не одне сторіччя. І до цього часу вона включає групу первинних теорій, зокрема теорію «економічної бази» – В. Сомбарт, В. Леонтьєв, «сировинну теорію» – Х. Інніс, «неокласичну теорію росту» – Р. Солоу, Т. Сван. Більш сучасні – це «теорія полюсів росту», «підприємницька теорія», «модель міжнародної торгівлі», «теорія випадкового росту» тощо. У наш час використовують кластерну теорію, інноваційну, інституціональну теорію реформ і реорганізацій, теорію венчурного бізнесу [47].

Використання зазначеної теоретичної бази, поміж тим і методології регіоналістики та процесів розвитку, дає змогу оцінити стан справ у досліджуваній галузі знань і визначити в ній пріоритетні зони наукового інтересу, сформовані відповідно до актуальності й ефективності очікуваних результатів.

Проведені дослідження дають підстави виокремити як предмет наукового пошуку в регіональному розвитку певне «сімейство» напрямків, що вимагають особливої уваги. Таке «сімейство» взаємозалежних блоків необхідних знань, з урахуванням орієнтації України на інноваційну стратегію економічного розвитку й забезпечення конкурентоспроможності країни в міжнародному економічному просторі, подане на рисунку 1.8.

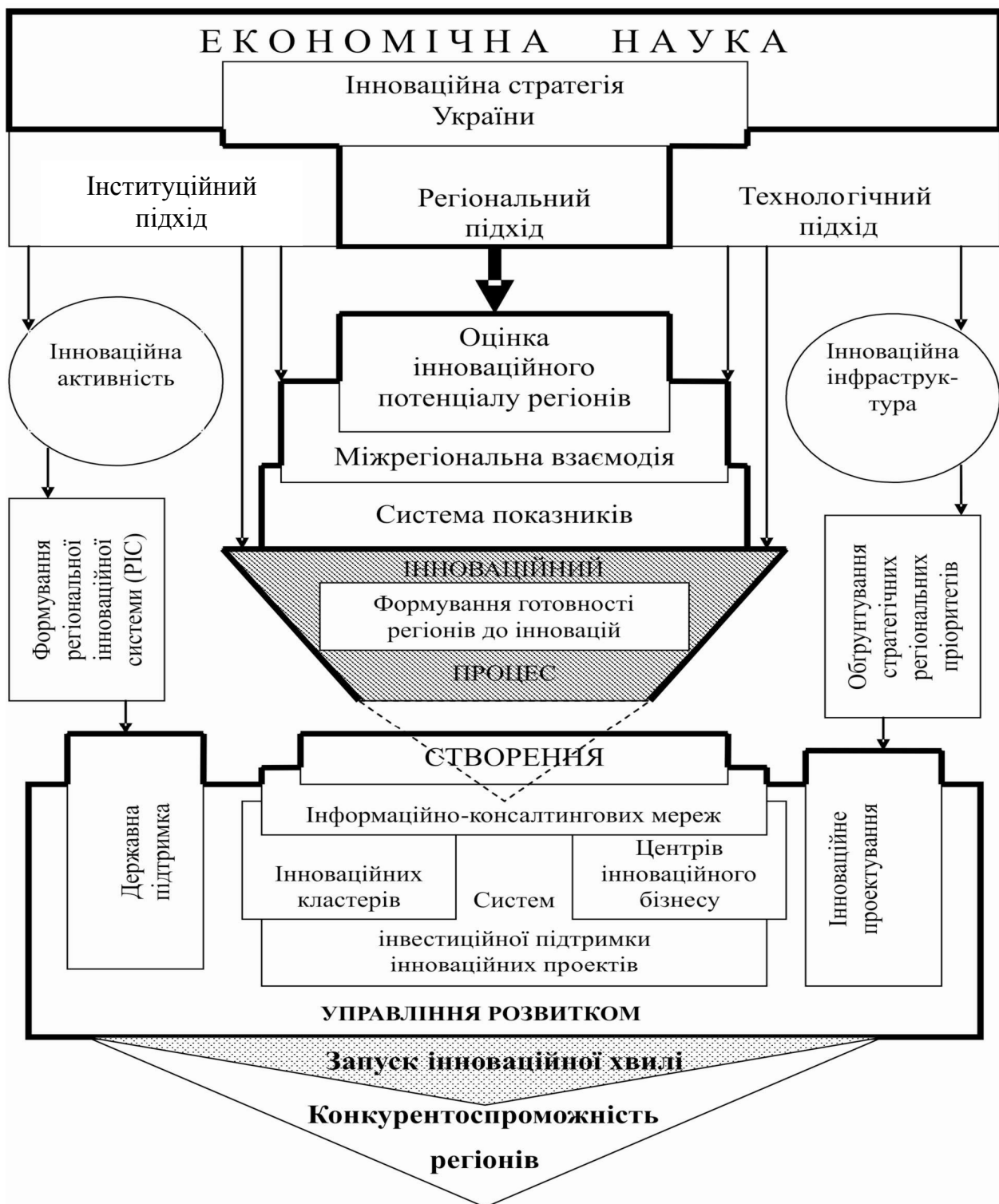

Рисунок 1.8 – Пріоритетні напрямки досліджень економічної науки в середовищі інноваційного розвитку регіонів

На поданій графічній моделі в інноваційному розвитку виділені: стратегія, інноваційний процес, оцінка інноваційного потенціалу з позиції міжрегіональних взаємодій, створення інфраструктури й організація впровадження інноваційних проектів і програм.

Державна політика й підтримка не віднесені до розряду головних чинників інноваційного розвитку але, як важливий чинник, у модель внесені.

У проведеному дослідженні особлива увага приділяється формуванню нового погляду на інноваційний потенціал регіону і новими методами його визначення. Показано, що у разі невисокого рівня інноваційного розвитку й ослабленого попиту на інноваційні проекти, розробки з боку великих економічних гравців і середнього бізнесу у кожен регіон, має можливість активізувати інноваційний процес за рахунок:

- створення середовища для організації ділових контактів;
- модернізації середньо- і низькотехнологічних підприємств;
- пошуку спільних інтересів вчених, бізнесменів, управлінців;
- організації кластерних моделей взаємодій;
- зменшення бар'єрного супротиву в інноваційному процесі.

Дослідженню інноваційного потенціалу господарських об'єктів і структур (підприємств, регіонів, кластерів) приділена значна увага вчених. Як підсумок, у цій сфері знань на сьогоднішній день достатньо методологічних розробок та оцінок потенціалу. Необхідно зазначити, що майже всі наявні розробки побудовані на усвідомленні інноваційного потенціалу як ресурсу для саморозвитку потенціалу. У монографії також розглядається роль інноваційного потенціалу як «стартового капіталу» в інноваційному розвитку регіону, але акцент при цьому робиться на роздвоєння потенціалу за критеріями забезпечення зовсім різних стратегічних завдань.

Це роздвоєння цілісності інноваційного потенціалу відбувається по лінії «працюю на себе», тобто потенціал забезпечує ефект розвитку регіону, або «приношу користь іншим регіонам», тобто потенціал робить внесок у міжрегіональні взаємодії [46].

В обох цих випадках можна виділити принципові відмінності. У першому – інноваційний потенціал як рушійна сила саморозвитку власного регіону являє собою його особливо значущий ресурсний компонент. У другому – цінність інноваційного потенціалу виступає як інтеграційно впливовий, стимулюючий чинник, що забезпечує ефект синергії групи регіонів. З погляду конкуренції регіонів один щодо одного важливо свій потенціал використовувати, розвиваючи переваги цього регіону стосовно інших. З погляду внеску в стратегію національного розвитку важливіше орієнтуватися на потенціал міжрегіональних взаємодій.

Зазначимо, що друга сторона інноваційного потенціалу практично не досліджена можливо через те, що в нових умовах вплив центру на регіони ослаблений, а в економічній науці домінує концепція регіонального саморозвитку, а не концепція збалансованої національної регіональної політики.

У роботі вирішується завдання дослідження подвійного характеру інноваційного потенціалу регіонального господарського комплексу, а саме, потенціалу саморозвитку (Пср) та потенціалу міжрегіональних взаємодій (Пмв). Отже, можна говорити про наявність двох різних потенціалів на межі однієї території регіону. Логічно буде припустити, що зв'язок цих потенціалів можна

графічно подавати у вигляді розподілу еліпса на дві частини прямою лінією, наприклад, у такий спосіб, як це показано на рисунку 1.9.

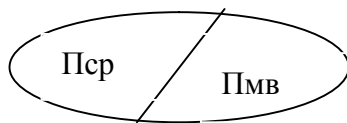

Рисунок 1.9 – Концептуальна модель подвійності інноваційного потенціалу регіону

Оскільки Пср вивчений більш докладно, а щодо оцінки Пмв науковий пошук тільки формується, висловити тверді позиції про їхнє співвідношення вкрай важко, але теоретично правомірні варіанти, зображені на рисунку 1.10.

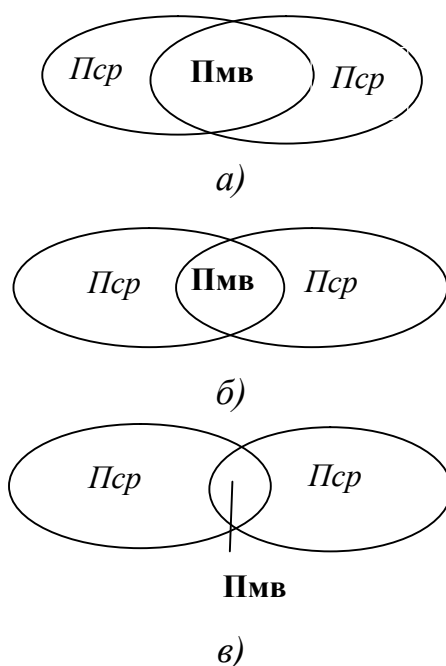

Рисунок 1.10 – Варіанти реалізації моделі подвійного характеру інноваційного потенціалу регіону:

а) модель із сильним впливом досліджуваного регіону в механізмі взаємодії з іншими регіонами; б) модель із середнім рівнем впливу досліджуваного регіону на інші регіони; в) модель із незначним впливом досліджуваного регіону на інші регіони

Виходячи з концептуальної моделі подвійності інноваційного потенціалу в межах одного об'єкта або однієї території, можна прийняти версію, що Пср (для себе) – це потенціал 1-го роду, а Пмв (для інших) – це потенціал 2-го роду. Завдання оцінки рівня інноваційного потенціалу 2-го роду, особливо в умовах орієнтації держави на інноваційний шлях розвитку в сучасній економічній науці, з одного боку, – вкрай актуальні, а з іншого, – містять безліч невідомих «білих плям».

У науковій літературі зустрічається поняття потенціалів різного роду. Наприклад, С. Севастьянова в своїй роботі [126, с. 139] використовує потенціали чотирьох родів для детальнішого аналізу та синтезу туристичних потенціалів регіону. До потенціалу 1-го роду вона відносить об'єкти, що обслуговують туристичну інфраструктуру, до потенціалу 2-го роду – процеси, що виникають між учасниками в процесі туристичної діяльності.

Потенціал міжрегіональної взаємодії окремого конкретного регіону має кількісні та якісні характеристики. До кількісних можна віднести обіг матеріальних і фінансових ресурсів, обсяги поставок з кооперації, обсяг транспортних перевезень через територію регіону. Якісний біг взаємодій більш різноманітний – це інноваційне значення технологій, переданого досвіду, спільних проектів. Доповнюють їх лідерство, рівень економічного розімкнення й інформаційна відкритість.

На підставі зазначеного вище доходимо висновку, що Пмв містить:

- інноваційне лідерство й активність;
- властивість частки поліпшувати ціле;
- властивість учасника кластера бути розвивальним чинником цього кластера;
- внесок у синергію міжрегіональних взаємодій;
- надійність елемента в низці йому подібних, у логічних ланцюгах (виробнича кооперація, транспортні потоки, екологічний вплив);
- науково-освітній внесок в інші регіони.

Уже специфіка форм зв'язку й характеру взаємодії спричиняє орієнтацію в оцінці інноваційного потенціалу (Пмв) не на внесок у поточний кінцевий результат (хоча й це важливо), а на внесок у процес реформ і створення нового, у налагодження механізму взаємодій.

Показник Пмв – це міра допомоги іншим, ресурс партнерської участі в групі (кластері), співучасть у міжрегіональній економічній політиці, в інтеграційній стратегії. Інакше кажучи, Пмв – ступінь «вбудованості», «вмонтованості» окремої території в інші регіони.

У дослідженні розглянуто питання відмінності показників для оцінки потенціалів 1-го й 2-го роду. На нашу думку, потенціал другого роду можна оцінювати:

- 1) привабливістю цього регіону для інших регіонів;
- 2) ступенем впливу в кластері, мережі;
- 3) підготовкою кадрів для інших регіонів;
- 4) роллю та місцем у логістичних схемах товарообігу;
- 5) пропускнуою спроможністю через свою територію, що впливає на розвиток вантажопотоків;
- 6) обсягом, характером і масштабом передачі досвіду, трансферу технологій;
- 7) обсягом донорської допомоги регіонам;
- 8) участю в загальних проектах;

9) міграційними процесами й перерозподілом трудового потенціалу між регіонами;

10) інформаційно-комунікативною роллю в міжрегіональних взаємодіях.

У дослідженні доведено, що інноваційний потенціал доцільно розглядати в двох різних значеннях: потенціал як ресурс саморозвитку (1-го роду) і потенціал як складова частина міжрегіональних взаємодій (2-го роду). Отже, запропонований теоретико-концептуальний підхід до інноваційного потенціалу та його використання в регіональній економіці.

Отже, інноваційний потенціал доцільно розглядати в двох різних значеннях: потенціал як ресурс саморозвитку (1-го роду) і потенціал як складова частина міжрегіональних взаємодій (2-го роду). Таким чином, запропонований теоретико-концептуальний підхід до інноваційного потенціалу та його використання в регіональній економіці. Цей підхід визначається рядом суттєвих особливостей, включає обґрунтування подвійного характеру інноваційного потенціалу, базується на концепції залежності показників кількісного виміру потенціалу від цілей і завдань оцінювання.

Цей підхід відзначається низкою суттєвих особливостей, містить обґрунтування подвійного характеру інноваційного потенціалу, базується на концепції залежності показників кількісного виміру потенціалу від цілей і завдань оцінювання.

Якщо проаналізувати Харківський регіон, то тут особливо виразно виявляється його значення у міжрегіональних взаємодіях: розвинений науково-освітній сектор, лідерство в енергомашинобудуванні, перетин стратегічних магістралей.

У подальшому в дослідженні буде розроблені інформаційна база та методика оцінки потенціалу другого роду за статистичними даними регіонів з урахуванням специфіки їхнього соціально-економічного розвитку.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ І ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

2.1 Економічний стан регіонів та зв'язок потенціалу з інноваційною діяльністю

Регіональна політика в Україні до цього часу ґрунтується на засадах використання традиційного підходу (концепція розміщення продуктивних сил, підтримки і вирівнювання депресивних регіонів, бюджетного регулювання тощо). Нові течії в цьому підході містяться у поєднанні з новою методологією щодо врахування світових тенденцій сталого розвитку, більшої активності регіонального самозабезпечення та самоуправління, переходу на інноваційну стратегію розвитку з обґрунтуванням пріоритетів, упровадженням кластерних моделей. Цей, хоч і неповний перелік сучасних особливостей в регіональній політиці засвідчує якісні зміни щодо проблем регіонального розвитку, на цій основі відпрацьовуються ще й нові методи та механізми управління таким розвитком.

У новому підході більше уваги приділяється розрахункам, оцінкам, стратегічним орієнтирам, програмно-цільовим схемам, що стають, з одного боку, більш затребуваними в інноваційному розвитку регіонів, а з іншого, – більш досконалішими. І цей науково-практичний інструментарій створює умови для вирішення складних завдань регіонального розвитку, першочерговим серед яких є комплексне та достовірне оцінювання економічного стану регіонів, ресурсної бази їхнього розвитку, механізмів взаємодії «центр-регіони», міжрегіональних відносин. У цьому розділі аналізуються основні характеристики економічного стану регіонів України.

Особлива увага приділена показникам обсягу валового регіонального продукту, збиткам підприємств, обсягам інвестицій і рівню безробіття населення.

Стан регіонального розвитку можна проаналізувати, використовуючи динаміку індексу фізичного обсягу валового регіонального продукту (табл. 2.1).

Під час аналізу значення індексу фізичного обсягу валового регіонального продукту відслідковується тенденція зниження темпів росту показника практично за всіма регіонами України.

Аналіз рангового значення за 2009 рік показав, що перше місце займає Тернопільська область, Харківська область – 21-ше місце, Дніпропетровська – 20-те місце, м. Київ – 15-те місце, Луганська – 22-ге місце, Кіровоградська – 13-те місце.

Таблиця 2.1 – Індеси фізичного обсягу валового регіонального продукту (за регіонам України) [99]

Області	Роки					Ранг	Ранг
	2005	2006	2007	2008	2009	2009р.	2006р.
АР Крим	1,04	1,067	1,09	106,6	84,9	17	12
Вінницька	1,053	1,062	1,034	105,1	88,1	4	14
Волинська	1,037	1,035	1,121	106,1	82,4	24	24
Дніпропетровська	1,073	1,08	1,053	97,3	83,5	20	8
Донецька	0,971	1,083	1,046	97,1	80,7	26	6
Житомирська	1,011	1,036	1,051	104,2	87,7	8	22
Закарпатська	0,985	1,066	1,082	103,9	81,6	25	13
Запорізька	1,046	1,061	1,085	101,3	76,3	27	15
Івано-Франківська	1,059	1,025	1,008	97,5	87,4	9	27
Київська	1,073	1,088	1,059	104,4	88,1	5	4
Кіровоградська	1,024	1,051	0,979	113,7	86,7	13	18
Луганська	1,003	1,043	1,052	98,9	83,3	22	19
Львівська	0,981	1,083	1,058	100,7	87,2	10	5
Миколаївська	1,001	1,071	0,995	106,9	91,1	3	10
Одеська	0,996	1,035	1,063	111,9	86,9	12	23
Полтавська	0,992	1,082	1,058	94,9	84,9	18	7
Рівненська	1,021	1,069	1,045	99,5	82,7	23	11
Сумська	1,044	1,034	1,034	103,6	86,7	14	25
Тернопільська	1,025	1,103	1,083	105,1	92,8	1	3
Харківська	1,048	1,075	1,072	102,1	83,3	21	9
Херсонська	0,992	1,04	1,004	109,8	91,5	2	21
Хмельницька	1,039	1,042	1,04	99,9	88,1	6	20
Черкаська	1,07	1,056	1,065	114,9	83,9	19	16
Чернівецька	1,015	1,055	1,083	105,4	87,1	11	17
Чернігівська	1,001	1,034	1,065	102,3	88,1	7	26
м. Київ	1,059	1,107	1,197	104,4	86,5	15	2
м. Севастополь	1,009	1,163	1,066	106,9	86,5	16	1

У 2006 році (до спаду економіки держави) рангові значення цих областей були абсолютно іншими: Тернопільська область – 3, Харківська область – 9, Дніпропетровська – 8, м. Київ – 2, Луганська – 19, Кіровоградська – 18, а останнє місце посідав м. Севастополь. Це ще раз доводить, що за період сучасної економічної кризи промислові регіони зазнали більшого економічного спаду, ніж регіони, що займаються наданням послуг, розробкою корисних копалин і не мають сформованого промислового та виробничого сектору.

Кризова ситуація відкинула за межу збитковості цілу групу підприємств, що погіршило техніко-економічні показники більшості регіонів. Особливості цього процесу характеризують дана, подані у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Показники збитковості підприємств від звичайної діяльності до оподаткування [99]

Область	Питома вага збиткових підприємств у загальній кількості підприємств, %			
	2008	2009	2010	2011*
1	2	3	4	5
Україна	34,9	45,5	47,5	42,4
АР Крим	36,2	44,3	55,1	51,0
Вінницька	37,0	46,3	48,6	43,3
Волинська	41,2	53,5	52,9	46,8
Дніпропетровська	38,4	51,4	50,5	44,4
Донецька	32,5	45,2	47,8	43,1
Житомирська	34,6	46,7	53,1	45,7
Закарпатська	25,0	28,7	32,6	31,9
Запорізька	36,6	49,8	54,1	46,2
Івано-Франківська	30,3	41,7	45,2	40,2
Київська	33,9	45,0	43,3	42,5
Кіровоградська	33,0	41,7	47,5	41,6
Луганська	36,7	49,5	51,3	45,6
Львівська	34,9	46,6	50,4	45,5
Миколаївська	33,5	45,6	44,1	42,4
Одеська	34,0	45,9	45,3	43,4
Полтавська	32,7	42,8	49,5	43,9
Рівненська	32,1	45,3	50,0	41,2
Сумська	37,5	45,4	48,2	46,6
Тернопільська	35,1	40,6	45,5	44,6
Харківська	38,8	48,3	50,3	41,7
Херсонська	36,1	45,5	50,7	44,2
Хмельницька	30,8	39,7	41,1	33,3
Черкаська	34,5	42,0	42,7	34,8
Чернівецька	35,4	44,4	46,5	43,8
Чернігівська	36,1	47,2	53,6	45,8
м. Київ	34,1	45,1	42,1	37,9
м. Севастополь	36,1	41,6	43,4	37,1

* За січень – лютий 2011 року.

Питома вага збиткових підприємств (від їхньої загальної кількості) в 2010 р. становила у середньому по Україні 47%, до того ж найбільш збитковими є АР Крим та Запорізька область, а найменше – Закарпатська область. Усі інші – майже на однаковому рівні. Високий рівень збитковості підприємств і передусім промисловості взагалі зменшує головний чинник регіонального зростання – чинник самофінансування програм розвитку.

Зменшується інвестиційний потенціал і ринковий попит. Кризовий час гальмує не так загальний економічний стан, як інноваційний сектор, що активізує завдання цільової підтримки інноваційних потенціалів регіонів насамперед першу чергу, на місцевому рівні.

Особливої уваги щодо аналітичних досліджень у сфері фінансування та використання інноваційного потенціалу потребують такі аспекти: обсяг інвестицій в основний капітал, чисельність науковців, витрати на наукові розробки (додаток А), вплив наукових інновацій на конкурентоспроможність промислової галузі (додаток Б) та інші.

Саме ці показники, що відображають зв'язок загального темпу валового продукту з інвестиціями, зайнятістю, збитками, найбільш характерно виявляють диспропорції в регіонах і внутрішні залежності між працею, додатковим капіталом і результатами загальних зусиль в економічній діяльності.

У таблиці 2.3 наведено показники обсягів прямих інвестицій в основний капітал за регіонами держави.

Таблиця 2.3 – Обсяги інвестицій в основний капітал, млн. грн. [99]

Області	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6
Україна	125254	188486	233081	151776,8	150665,5
АР Крим	4684	7007	8655	5536,3	6780,9
Вінницька	2494	4136	4752	2670,1	3754,2
Волинська	1839	2867	3489	2414,3	1740,1
Дніпропетровська	10737	14874	18063	13254,0	12569,5
Донецька	11728	16898	22136	12985,2	11072,4
Житомирська	1546	2442	3646	2298,4	3019,1
Закарпатська	2019	2642	3303	1914,7	2170,0
Запорізька	3896	6407	7459	4650,1	7336,4
Івано-Франківська	2620	4006	5950	3447,0	4262,4
Київська	7032	12658	16921	9955,4	11262,5
Кіровоградська	1777	2482	3048	2766,1	2440,2
Луганська	5538	9754	9000	4377,5	4705,4
Львівська	5875	8287	10799	6707,6	8060,8
Миколаївська	3118	3699	4333	4021,9	3775,4
Одеська	7339	10500	12484	9959,4	8008,9
Полтавська	4760	6672	8840	7691,2	7317,0
Рівненська	2144	2924	3672	2696,0	2316,3

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5	6
Сумська	1508	2435	3015	2185,3	2222,8
Тернопільська	1214	1979	2843	1427,8	2109,4
Харківська	7957	12051	11819	8315,0	7301,4
Херсонська	1503	2322	3929	2087,1	1683,8
Хмельницька	2075	3135	4849	3471,4	2912,1
Черкаська	3304	4236	5128	3040,4	2797,4
Чернівецька	1451	2332	3733	2602,1	1817,2
Чернігівська	1520	2422	2053	1588,2	1756,2
м. Київ	24858	38230	46574	28227,6	25821,5
м. Севастополь	718	1089	1588	1486,6	1653,2

За даними таблиці 2.3, обсяг інвестицій упродовж останніх двох років зменшився. Найбільший обсяг інвестицій в основний капітал за 2010 рік спостерігається в м. Києві, а також у декількох регіонах – Київській, Донецькій, Дніпропетровській областях. Отже, можна зробити висновок, що загальна криза є непередбаченою перешкодою, якщо регіональні механізми ефективно використовують наявні ресурси та вміло реагують на зовнішні виклики.

Проблема кризи сама по собі спричиняє економічні негаразди, але її надзвичайно небезпечні наслідки, що більш важливі в соціальному аспекті, виявляються в ситуації суспільної напруги та соціальної безпеки. Останній чинник найбільшою мірою пов'язаний із працевлаштуванням, тому в дослідженні розглянуто структурні зміни щодо рівня безробіття в країні (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Рівень безробіття населення (за методологією МОП) у віці 15 – 70 років [99]

Області	У відсотках до економічно активного населення			
	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5
Україна	6,2	6,0	8,8	8,1
АР Крим	4,7	4,6	6,8	6,2
Вінницька	6,4	6,3	10,4	10,0
Волинська	8,0	7,8	9,4	8,5
Дніпропетровська	4,9	4,8	7,8	7,1
Донецька	5,2	5,0	9,4	8,4
Житомирська	8,6	8,4	10,4	9,8
Закарпатська	5,6	5,5	9,9	8,7
Запорізька	5,7	5,6	8,1	7,5

Продовження таблиці 2.4

1	2	3	4	5
Івано-Франківська	7,9	7,7	9,0	8,2
Київська	5,7	5,5	8,1	7,3
Кіровоградська	7,5	7,4	9,9	8,9
Луганська	6,6	6,4	7,7	7,2
Львівська	7,3	7,2	8,5	7,8
Миколаївська	8,5	8,1	9,3	8,4
Одеська	4,5	4,4	6,8	6,1
Полтавська	6,1	6,0	10,2	9,7
Рівненська	8,9	8,7	12,7	11,4
Сумська	6,8	6,6	11,1	10,6
Тернопільська	8,7	8,6	11,3	10,5
Харківська	5,1	5,0	7,7	7,2
Херсонська	7,9	7,5	9,5	8,6
Хмельницька	8,0	7,8	9,5	8,6
Черкаська	8,5	8,1	10,8	9,9
Чернівецька	8,5	8,2	9,4	8,5
Чернігівська	7,3	7,1	11,1	10,6
м. Київ	3,0	2,8	6,5	5,8
м. Севастополь	3,3	3,3	6,7	6,0

Аналізуючи рівень безробіття в цілому по країні, приходимо до висновку, що рівень безробіття залишається нестабільним – у межах 7-10%. Вісім областей – більше 9% утримали ситуацію, серед них і такі відносно розвинуті, як Полтавська та Черкаська області. Що стосується міжрегіональних відмінностей у розрізі вибраних показників, то їх структура традиційно стабільна, а в річній динаміці ніякої закономірності не простежується: статистика свідчить про нерегульовані процеси розвитку. Звідси підтверджується теоретичний висновок, що практично всі регіони мають майже однакові стартові позиції щодо інноваційного розвитку, і успіх залежить від особистого вміння кожного окремого взятого регіону вирішувати проблеми на місцевому рівні, внутрішніх умов і здатності мобілізувати зусилля.

Під час ринкових реформ, особливо їх кризового етапу, вітчизняна науково-технічна сфера зазнала істотних втрат. Порівняно з дореформеним періодом відбулося різке скорочення витрат на НДР та чисельність науковців, погіршення якісних характеристик наукових кадрів і матеріально-технічної бази досліджень. Кількість організацій, що виконують наукові дослідження й розробки, зменшується, у 2010 році порівняно з 2001 роком кількість підприємств скоротилася на 101 од. (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Кількість організацій, що виконують науковій науково-технічні розробки [135]

Роки	Кількість організацій, що виконують наукові дослідження й розробки	Чисельність науковців, осіб	Чисельність докторів наук в економіці України, осіб	Чисельність кандидатів наук в економіці України, осіб
2001	1479	113341	10603	60647
2002	1477	107447	11008	62673
2005	1510	105512	12014	68291
2006	1452	100245	12488	71893
2007	1404	96820	12845	74191
2008	1378	94138	13423	77763
2009	1340	92403	13866	81169
2010	1303	89534	14418	84000

Аналізуючи таблицю 2.5, визначаємо певну закономірність концентрації наукового потенціалу в провідних організаціях, оскільки чисельність організацій зменшується, а кількість науковців із науковими ступенями зростає.

Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП протягом досліджувального періоду скорочується (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Обсяги фінансування промислових інновацій в Україні [99]

Показник	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6
ВВП, млрд. грн.	544,15	720,7	949,86	913,34	1086
Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, %	0,98	0,93	0,90	0,95	0,9
Загальна сума витрат на промислові інновації, млн. грн.	6160,0	10850,9	11994,2	7949,9	8045,5
- у т.ч. з держбюджету, млн. грн.	114,4	144,8	336,9	127,0	87,0
- власних коштів, млн. грн.	5211,4	7999,6	7264,0	5169,4	4775,2
- іноземні інвестори, млн. грн.	176,2	321,8	115,4	1512,9	2411,4
- інші витрати, млн. грн.	658,0	2384,7	4277,9	1140,6	771,9
Фінансування промислових інновацій із бюджету до загального їх обсягу, %	1,86	1,33	2,81	1,6	1,08
ВВП на одну особу, тис. грн.	11,63	15,49	20,49	19,83	23,7

У 2005 році питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт становила відповідно – 1,24%, у 2007 році – 1,09%, у 2010 році – 0,9%. (табл. 2.6). Науковий сектор потребує не тільки збільшення притоку фінансових ресурсів. Фінансування промислових інновацій із бюджету до загального обсягу фінансування також скорочується і становило, в середньому, у 2005–2010 роках 1,81 % на рік.

У розвинутих країнах світу витрати на виконання наукових і науково-технічних робіт є незрівнянно більшими. Провідними у цьому рейтингу є Сінгапур та США. У цих країнах велика частка державних та власних коштів інвестується в нову продукцію, інформаційні технології та формування нової галузі. Європейські країни, Японія, Індія, Китай, Бразилія забезпечують майже усі потреби науково-освітньої сфери (2–7% від ВВП) і стабільний режим фінансування. Практично всі країни світу забезпечені діючими моделями Національних інноваційних систем із чітко визначеними інноваційними пріоритетами та сформованою сучасною інституційною системою, що забезпечує їхній економічний розвиток. Україна ж розбудову Національної інноваційної системи тільки планує.

Для України інноваційна стратегія розвитку має бути спрямована насамперед на розвиток машинобудівної галузі промисловості. Цю думку підтверджують такі твердження:

- 1) промисловий комплекс навіть у кризовий період зберігає окремі позиції конкурентних переваг на міжнародних ринках;
- 2) колективи промислових підприємств найбільш підготовлені до інноваційної діяльності;
- 3) інвестори вибірково, але постійно зацікавлені у впровадженні інновацій у промисловий сектор;
- 4) промислові підприємства найбільш тісно пов'язані з науковим сектором країни, що є запорукою оновлення асортименту продукції і технологічної бази.

Для створення умов розвитку в промисловому секторі доцільно сформулювати регіональну стратегію, головними заходами в якій, з економічних позицій, можна вважати:

- визначення на наукову основу функцій маркетингу та менеджменту;
- дотримання правил енерго- і ресурсозбереження;
- забезпечення активізації попиту на регіональні та державні товари;
- стимулювання інновацій і структурна перебудова економіки;
- створення нової системи управління якістю шляхом стимулювання впровадження інновацій;
- зняття бар'єрів для розвитку підприємницької діяльності;
- розвиток інститутів фінансової системи як надійної основи розвитку економіки держави.

Розвиваючи промисловий сектор, треба водночас розуміти, що його головною складовою є не тільки техніка, а й людський потенціал, професійно підготовлений і налаштований на впровадження інновацій.

Інвестиційна політика в промисловості на сьогодні дещо ускладнена: іноземні інвестори не планують брати участь у довгострокових проектах, якщо в короткі строки неможливо отримати прибуток та повернути вкладений капітал, працювати з вітчизняними проектами. Головною проблемою внутрішнього попиту на продукцію промисловості є державне замовлення, схеми, методи та терміни його фінансування. Інвестиційна діяльність на державному ринку потребує зміни державної інвестиційної політики (гарантії, підтримка, пільги). Для активації інноваційно-інвестиційної діяльності насамперед потрібна інституційна перебудова зв'язків і відносин промисловості з наукою та освітою.

Аналізуючи ситуацію, можна зробити висновок, що на існуючі проблеми в промисловому комплексі не стільки впливає світова криза, скільки недоліки в схемі фінансування, формування та впровадження нововведень, що можна змінити тільки впровадженням інституційних змін.

Освоєння інновацій вимагає значних капітальних вкладень і ризиків (венчурний бізнес). На Заході венчурний бізнес добре розвинений, але в Україні він практично відсутній. Відомо, що стан інноваційної діяльності в Україні нестабільний, а в останні роки простежується зниження інноваційної активності підприємств. Головною причиною зниження показників інноваційної діяльності підприємств науковці, економісти та підприємці вважають перехідний період в економіці країни.

На нашу думку, це не зовсім правильно. З досвіду країн відомо, що в економічному сенсі інновації більш уміло відпрацьовуються за допомогою зусиль ділової активності суб'єктів господарювання, ніж заходів державної політики. Зазначимо також, що в нормативно-правовому полі створення трансформаційної моделі інституційного забезпечення України припускається значне відставання від потреб практики. Складність цього питання в тому, що воно є підґрунтям державної політики, та, на жаль, потреби практичної діяльності не впливають на вирішення цієї проблеми. Це підтверджується й прийнятою в політиці думкою, що фінансові важелі є головними чинниками розвитку.

Підтвердженням такого становища є такі статистичні дані по Україні за 2000–2010 роки (рис. 2.1).

Аналіз даних (рис. 2.1) дає змогу прослідкувати тенденцію зростання обсягів фінансування впровадження інновацій у 2000–2010 роках в Україні. Так, обсяги фінансування у 2010 році (8045,5 млн. грн.) порівняно з 2000 роком (1757,1 млн. грн.) зросли на 6288,4 млн. грн. або у 4,58 рази. У разі зростання обсягів фінансування впровадження інновацій очікується і зростання обсягів виробництва промислових підприємств, але статистичні дані таке сподівання не підтверджують. Унаслідок економічної кризи обсяг інвестицій зменшився, що не забезпечує достатнього розвитку інноваційних процесів.

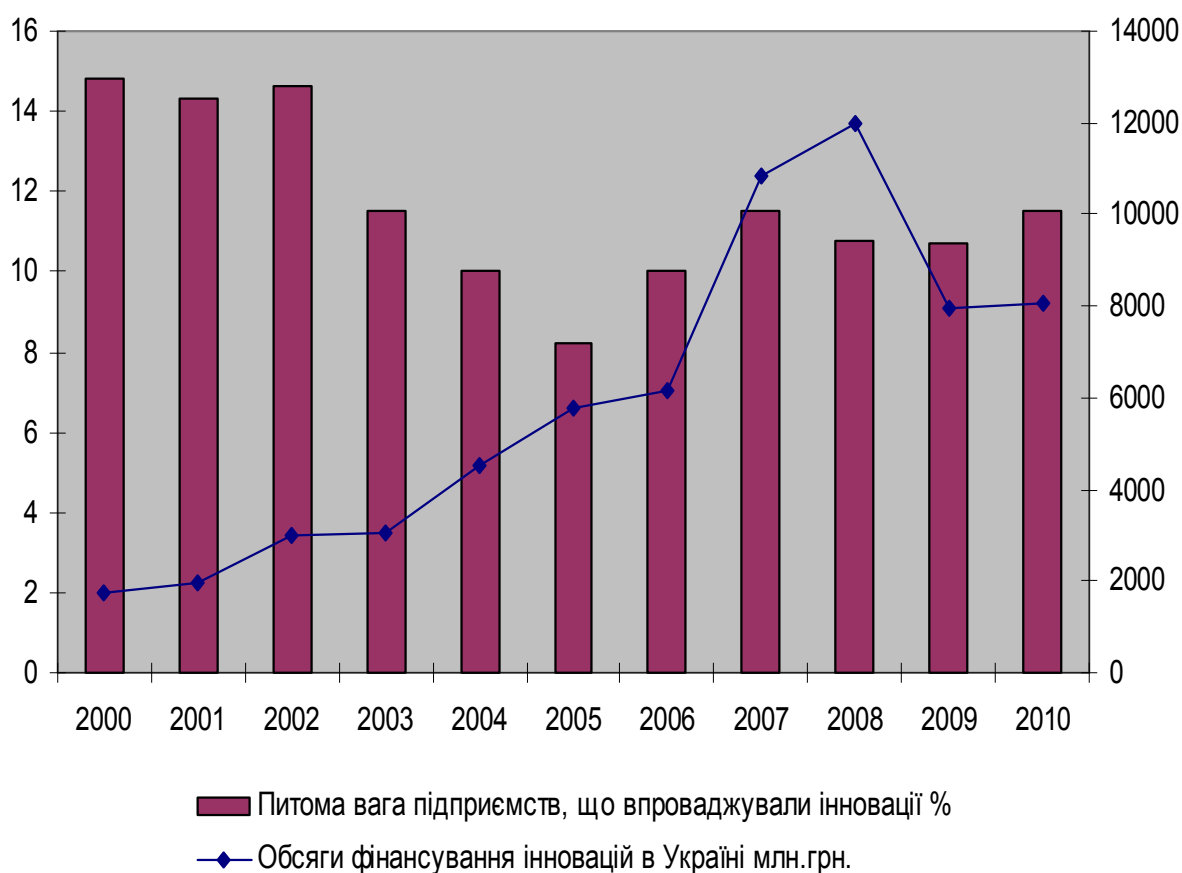

Рисунок 2.1 – Динаміка питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації, та обсягів фінансування інновацій в Україні за 2000–2010 рр. [99]

Не має чіткого пояснення той факт, що протягом 2001–2005 років відбулося зменшення числа промислових підприємств, які впроваджували інновації на 6,6 %, а з 2005–2007 років ця кількість збільшилася на 3,3 %. Такі незначні коливання свідчать про нерегульованість зв'язків між фінансовим і промисловим (виробничим) секторами.

Упродовж 2007–2009 років Фонд «Ефективне управління» (ФЕУ) та Всесвітній економічний форум (ВЕФ) проводили дослідження конкурентоспроможності України та її регіонів [159]. Результати чергового аналізу за 2009–2010 роки показали, що за рейтингом Всесвітнього економічного форуму у 2009–2010 роках Україна зайняла 82-гу позицію серед 133 країн, опустившись одразу на 10 позицій порівняно з результатами попереднього дослідження.

Дослідити ситуацію тільки на базі статистичних даних практично неможливо, бо на рівень конкурентоспроможності країн і регіонів впливають політична ситуація, світові тенденції, зміни на світовому ринку.

Для порівняння можна зазначити, що Латвія та Росія погіршили свої результати на 14 і 12 позицій відповідно. Рейтинг України максимально погіршився за трьома складовими: макроекономічна стабільність, рівень розвитку фінансового ринку й оснащеність новими технологіями [159].

Як наслідок, за показниками «макроекономічна стабільність» та «рівень розвитку фінансового ринку» Україна посідає 106-те місце в рейтингу.

Досвід показує, що в подоланні кризи значну роль відіграють інституційні перетворення. Хоча рейтинг показника ефективності інституціонального середовища України зменшився це ще не успіх. На думку представників бізнесу, найбільше негативних змін відбулося в сфері ефективності дій уряду, зокрема за такими показниками, як марнотратство державних коштів й адміністративне навантаження на бізнес [70].

Але в умовах, що склалися, є незначний позитивний момент: в Україні покращився рейтинг показника ефективності ринку праці, хоча й реальне падіння заробітної плати у 2009 році складає 9%. Водночас рейтинг указує на погіршення відносин між роботодавцями та працівниками, що пояснюється необхідністю зниження заробітної плати і скорочення персоналу в період кризи.

ФЕУ розрахував індекс конкурентоспроможності вже 20 адміністративно-територіальних одиниць України (рис. 2.2).

За рисунком 2.2 робимо висновок, що лідером, за індексом конкурентоспроможності в Україні, є Київ (4,21 бала). За Києвом розташовується Дніпропетровська область (4,12 бала), а за нею дві пари областей – Закарпатська і Львівська. Останнє місце в групі лідерів, що складається з семи областей, посідає Харківська область (4,04 бала).

До другої групи належать Полтавська, Черкаська, Хмельницька, Запорізька, Одеська області, індекс конкурентоспроможності яких близький до середнього значення показника (3,97 бала).

Найнижчі рейтинги отримали шість областей – Волинська, Рівненська, Івано-Франківська, Сумська, Житомирська та Вінницька.

Повної довіри до оцінок, виконаних ФЕУ [159], автор не має, особливо щодо Харківської області, яка є третім регіоном України за кількістю населення і посідає четверте місце за внеском у ВВП країни. Оцінка, що отримала Харківська область, на наш погляд, нижча ніж можлива за наявним потенціалом.

За період 2008–2009 років економіка Харківської області зростала. Конкурентні переваги областей мала в категорії «вища освіта та професійна підготовка», але при цьому область отримала несподівано низькі оцінки якості системи освіти. Отже, отримані результати завдання оцінки конкурентоспроможності (потенціалу) регіонів мають деякі неточності.

Харківський регіон є одним із лідерів серед регіонів України за рівнем розвитку науки й освіти, системи охорони здоров'я та освіти, не відстає від лідерів і за рівнем технологічних інновацій.

РЕГІОНИ УКРАЇНИ ЗА 12 СКЛАДОВИМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ																				
	Київ	Дніпропетровська	Закарпатська	Львівська	АР Крим	Донецька	Харківська	Потавська	Черкаська	Хмельницька	Запорізька	Одеська	Луганська	Херсонська	Волинська	Рівненська	Івано-Франківська	Сумська	Житомирська	Вінницька
Індекс глобальної конкурентоспроможності	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Основні вимоги																				
1-ша складова: Державні та приватні інституції	17	13	1	3	19	7	9	11	6	18	14	15	2	12	4	8	16	10	5	20
2-га складова: Інфраструктура	3	2	10	4	1	5	9	8	13	6	11	7	17	14	19	18	16	12	20	15
3-тя складова: Макроекономічна стабільність	н/д (оцінка цього фактора здійснювалася на рівні країни)																			
4-та складова: Охорона здоров'я та початкова освіта	1	11	5	7	2	19	4	8	16	3	12	13	20	17	6	9	14	18	15	10
Підсилювачі ефективності																				
5-та складова: Вища освіта та професійна підготовка	1	4	7	6	2	5	3	9	17	10	8	15	12	13	14	11	18	20	16	19
6-та складова: Ефективність ринку товарів	1	5	10	4	20	12	3	8	2	6	13	16	7	9	15	18	14	19	11	17
7-ма складова: Ефективність ринку праці	2	3	1	19	5	11	8	14	12	15	18	6	17	9	16	13	7	10	4	20
8-ма складова: Рівень розвитку фінансового ринку	2	6	19	1	20	4	9	11	10	3	8	14	5	18	12	7	15	13	16	17
9-та складова: Оснащення новітніми технологіями	1	4	2	6	10	3	5	13	7	17	14	9	18	8	12	16	15	19	11	20
10-та складова: Розмір ринку	н/д (оцінка цього фактора здійснювалася на рівні країни)																			
Фактори інновацій та розвитку																				
11-та складова: Рівень розвитку бізнесу	5	1	4	16	3	6	9	10	14	12	7	8	2	18	11	15	13	20	17	19
12-та складова: Інновації	1	3	4	2	15	5	6	9	11	20	7	17	8	10	13	19	12	14	18	16
Кількість перших місць (із 10 складових)	5	1	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Кількість останніх місць (із 10 складових)	-	-	-	-	2	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	2	1	3

Джерело: Фонд «Ефективне управління» ВЕФ

Рисунок 2.2 – Рейтинг конкурентоспроможності регіонів України [70]

Серед головних причин, що ускладнюють ведення бізнесу в Харківському регіоні, більшість керівників підприємств (22%) назвали нестабільність політики, тим часом як в Україні загалом на цю проблему вказали лише 17%. Іншими проблемними чинниками підприємницької діяльності в області є неефективна податкова політика (14% опитаних в області і в Україні загалом), корупція (відповідно 13% в Україні) та нестабільність уряду (відповідно 11% в Україні) [159].

Серед головних причин, що перешкоджали здійсненню інноваційної діяльності в 2008 році на підприємствах вказували такі: нестача коштів, високий рівень кредитних ставок, недосконалість законодавства тощо.

За підрахунками обсяги щорічного фінансування інноваційної діяльності Харківського регіону залишаються вкрай низькими. Обсяг фінансування інновацій у Харківській області в 2008 році становить 274,8 млн. грн., що на 317,2 млн. грн. менше, ніж у 2005 році і на 251,1 млн. грн. менше, ніж у 2010 році. Основне фінансування інновацій на промислових підприємствах,

здійснюється шляхом використання власних коштів підприємств та організацій, хоча їхня частка в загальному обсязі за 2010 рік порівняно з 2008 роком збільшилася на 315,6 млн. грн. (рис. 2.3).

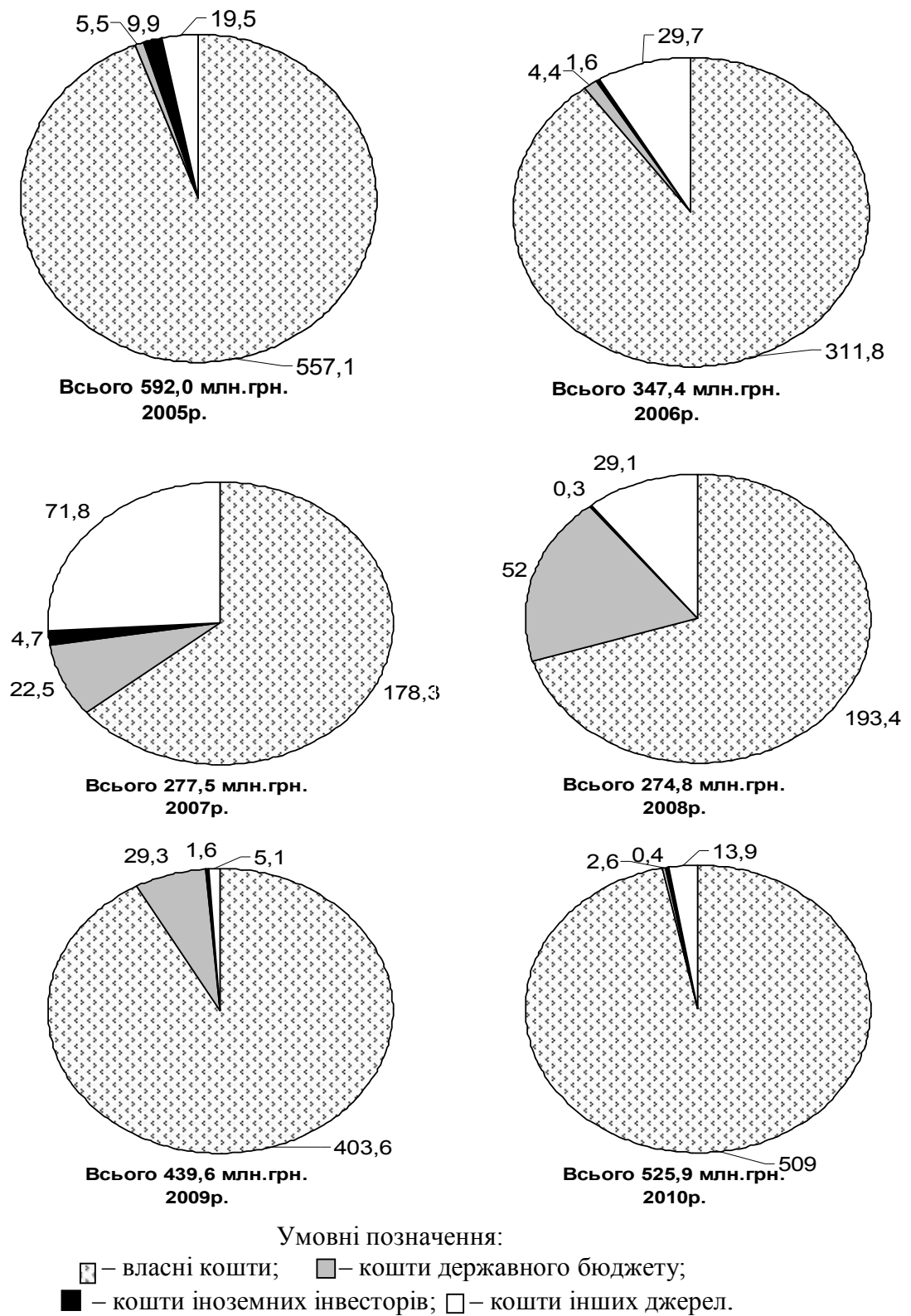

Рисунок 2.3 – Динаміка джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Харківській області

Аналізуючи регіональну ситуацію, можливо зробити такі висновки:

– з боку держави недостатньо відпрацьовується механізм щодо активації інноваційних процесів в Україні, що безпосередньо впливає на конкурентоспроможність підприємств;

– ефективність взаємодії фінансового важеля з інституційними й організаційними чинниками розвитку незначна.

Розглянемо стан інноваційної діяльності в промисловості Харківського регіону. Аналіз показників, що характеризують стан інноваційної активності, свідчить про її зниження: щорічно зменшується питома вага інноваційно–активних підприємств. У 2008 році в промисловості Харківського регіону тим чи іншим видом інноваційної діяльності були зайняті 110 підприємств області або 13,1% від загальної кількості промислових підприємств проти 128 підприємств, що в 2000 році становили 20,0 % від загальної кількості промислових підприємств (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Групування промислових підприємств Харківського регіону за напрямками проведених інновацій та видами економічної діяльності у 2008 році, од. [136]

Промисловість	Усього	у т.ч. займалися інноваційною діяльністю	З них кошти витрачали на				
			внутрішні НДР	зовнішні НДР	придбання машин, обладнання, програмного забезпечення	здобуття інших зовнішніх знань	інші витрати
Добувна	21	1	-	-	-	-	
Переробна	769	105	25	13	54	6	49
Виробництво та перерозподіл електроенергії, газу та води	51	4	-	1	3	-	1
Всього по регіону	841	110	25	14	57	6	50

А в Україні за період 2007–2008 роки кількість промислових підприємств зросла більш ніж на 8000 підприємств (додаток В). Питома вага підприємств, що здійснювали інноваційну діяльність, збільшилася на 1,1%, а підприємств, що впроваджували інновації – на 2,6% (табл. 2.8).

Аналіз новаторської діяльності промислових підприємств у 2007 – 2010 роках свідчить, що здійснювалась вона здебільшого шляхом упровадження нових технологічних процесів.

Таблиця 2.8 – Упровадження інновацій на промислових підприємствах м. Харкова [136]

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2005	11,0	9,8
2006	17,5	8,3
2007	14,6	6,2
2008	11,5	7,4
2009	15,9	4,7
2010	18,0	3,1

Реалізацією та впровадженням маловідходних, ресурсозбережених технологій у 2010 році здійснювали 38 підприємств. Цей показник зменшився на 237 од. порівняно з 2009 р. (рис. 2.4).

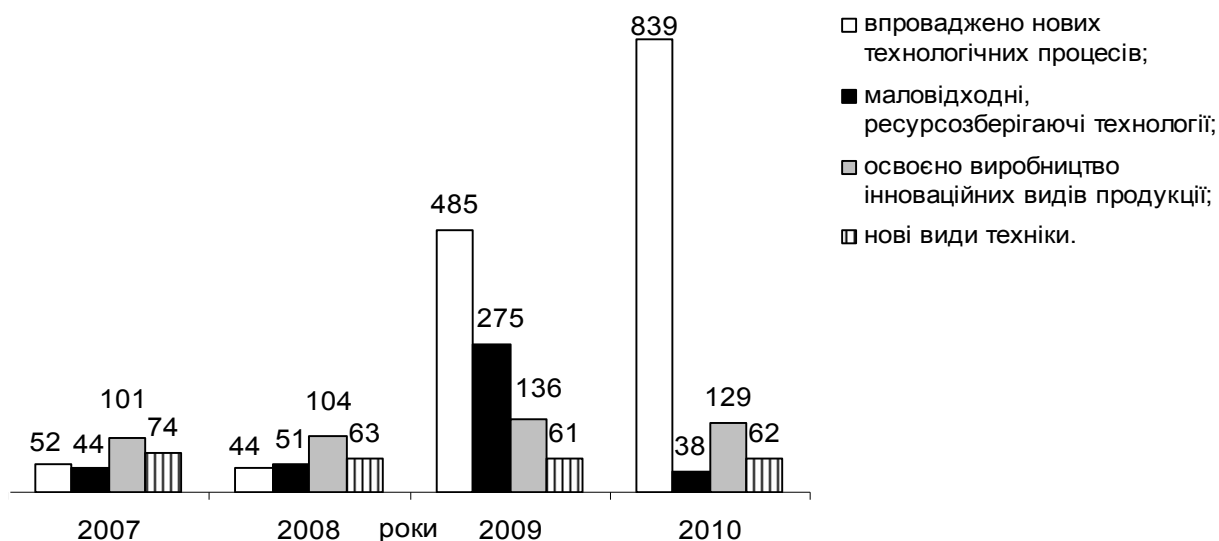

Рисунок 2.4 – Розподіл інновацій на промислових підприємствах за окремими показниками новаторської діяльності, од. [136]

Найбільша кількість підприємств у Харківському регіоні, які здійснювали інноваційну діяльність, спостерігалась в переробній промисловості і складала у 2006 році 95,4% від загальної кількості підприємств промисловості регіону (рис. 2.5). Цей показник практично не змінювався протягом 2006–2008 років.

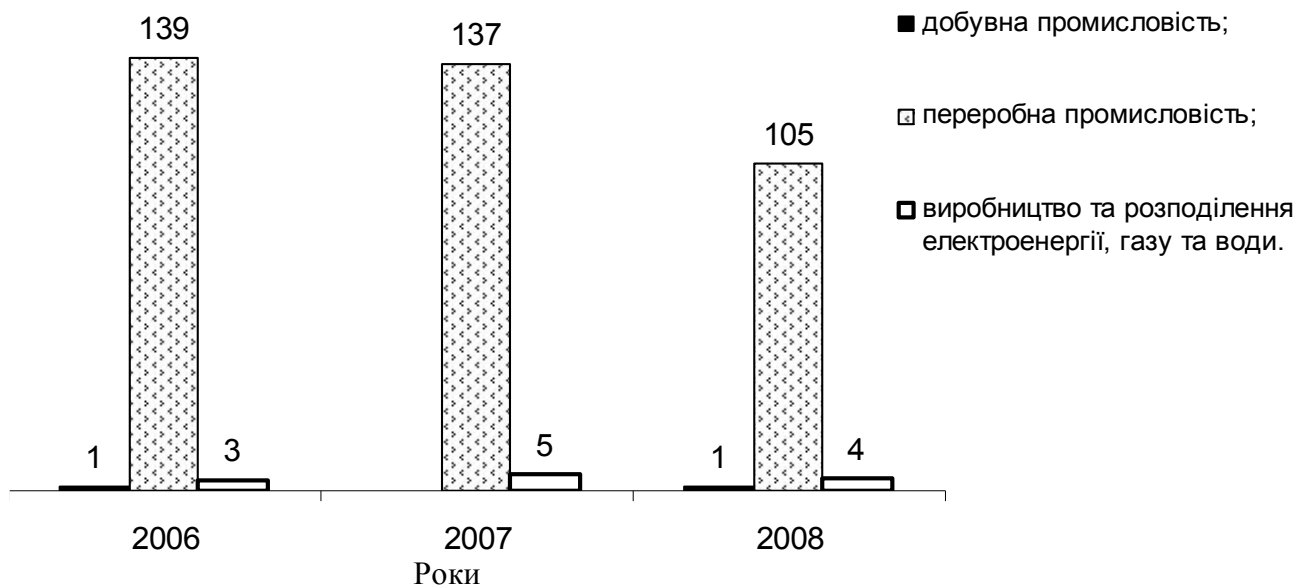

Рисунок 2.5 – Кількість промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю в Харківському регіоні, за видами економічної діяльності, од.

Аналіз розподілу загальних витрат за напрямками інноваційної діяльності у 2007–2010 роках (рис. 2.6) свідчить, що найбільша питома вага загального обсягу витрат припадає на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. Цей показник у 2010 році зріс на 25,92% порівняно з 2007 роком.

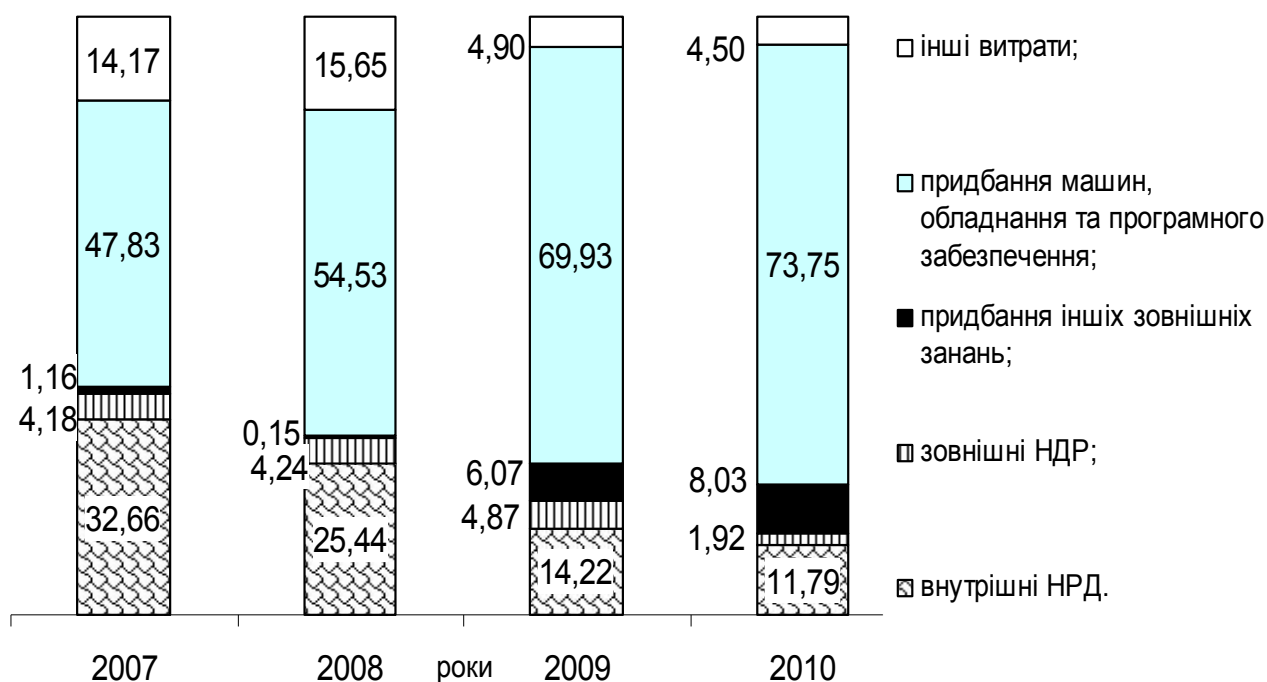

Рисунок 2.6 – Розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності, % [136]

Обсяг витрат на зовнішні НРД протягом досліджуваного періоду практично не змінюється і становить у середньому 4,2% від загального обсягу витрат, а обсяг витрат на внутрішні НРД зменшився у 2010 році на 20,87% порівняно з 2007 роком.

Щодо міжрегіональних порівнянь (додатки Б, В), що характеризують ситуацію в регіонах за результатами їхньої інноваційної діяльності, необхідно відмітити, що Харківська область в частині активності підприємств значно зменшує (2009–2010 роки) свій потенціал, який і в цілому по Україні досить низький (10–12% від усієї кількості підприємств).

Лідерами у цьому процесі є м. Київ, Івано-Франківська та Чернігівська області. Частка витрат на інновації (2,6%) із їхнього загального обсягу по Україні не відповідає частки внеску Харківського регіону в економіку України. Щодо обсягу витрат на інновації, то Харківський регіон випереджають сім регіонів, зокрема такі менш розвинені, як Луганський та Чернігівський.

На цьому тлі структура інноваційних витрат і кількості інноваційно активних підприємств Харківського регіону переважає тільки за кількістю організацій, що створюють інновації (61%). Розглянуті характеристики, свідчать про дуже значні диспропорції в інноваційній ситуації за регіонами України, тому регіональну політику необхідно кардинально змінити. І ці зміни є неодмінною умовою економічного розвитку України.

Аналіз ситуації в регіонах щодо економічного й інноваційного розвитку дає загальну характеристику, що може бути виражена в оцінках нерівноваги, спаду й непропорційності. Але визначення суттєвих причин такого стану потребує більш глибокого дослідження, зокрема щодо складу потенційних частин регіональних можливостей і ресурсів. Дві складові – інноваційний потенціал і його використання – є тим підґрунтям, на якому й базується економічний розвиток.

Якщо орієнтуватися на інноваційну модель розвитку, то доцільно більше уваги приділити тим секторам потенціалу, які найбільше впливають на інноваційний процес розвитку. З цієї метою в наступному розділі управління інноваційним розвитком досліджується більш детально.

2.2 Рейтинговий та інформаційний підходи до оцінки розвитку регіонів

У логіці обраної теми дослідження простежується тісна залежність між інноваційним потенціалом регіону, його структурою та станом економіки. Зважаючи на цю залежність, до оцінки потенціалу в науковому середовищі привертається все більше уваги.

Офіційна статистика структурно виокремлює два сектори оцінки – наукову й інноваційну діяльність, зокрема в деталізованому вигляді:

1) наукові організації, фінансування, матеріально-технічна база, результативність (кількість розробок та публікацій);

2) інноваційна діяльність (47 таблиць даних), патентно-ліцензійна діяльність (35 таблиць даних), інвестиційна діяльність (4 таблиці) [22].

На підставі цієї інформації дослідниками в основному виконуються конкретні розрахунки потенціалу регіонів, але здебільшого використовується тільки невелика група даних (фінансові витрати, кількість інноваційних

підприємств, кількість видів нової продукції, кількість наукових установ, науковців тощо).

У звіті до «Програми науково-технічного та інноваційного розвитку регіону», розробленого Північно-Східним науковим центром НАН і МОН України за замовленням Харківської обласної державної адміністрації, для оцінки інноваційної ситуації в регіоні внесено такі структурні складові, як «науково-технічний потенціал», «інноваційний потенціал», «ресурси». Причому в «ресурси» входять «Інноваційна привабливість» та «Інвестиційний ризик».

У перший блок «Інвестиційна привабливість» належать виробнича, трудова, фінансова, споживча, інфраструктурна, інноваційна привабливість – усього 18 показників.

Блок «Інвестиційний ризик» складає група чинників, що включає 7 показників.

У роботі [22] інноваційний розвиток формується із економічного потенціалу конкурентоспроможності та з додаткових інтегральних показників – готовності до впровадження інновації, рівня науково-технічного розвитку, інтегрального показника інвестиційної підтримки. Ці інтегральні показники формуються з 16-ти базових, а ті – з 53-х первинних.

Проаналізувавши зарубіжний досвід оцінювання інноваційного потенціалу та ефективності інноваційної діяльності, можемо зробити висновок, що в США, наприклад, застосовують до 50-ти показників, за допомогою яких розраховуються ефективність НДДКР і здійснюється моніторинг змін впливу інноваційної функції на діяльність корпорацій протягом певного часу.

У березні 2000 року в Лісабоні було ухвалено рішення щодо створення Європейського інноваційного табло – European Innovation Scoreboard або «Карти європейського науково-інноваційного простору» із сформованою шкалою оцінок, аналіз яких дає змогу зафіксувати ситуацію в кожній галузі, кожній країні й у Європейському союзі загалом, та на базі розгляду динамічних рядів визначати та відслідкувати тренди ключових показників [59]. З 2003 року Європейського інноваційного табло (ЄІТ) включає 19 індикаторів. Вони поділені на чотири групи (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Категорії та індикатори ЄІТ [59, с. 56]

Категорії індикаторів ЄІТ	Індикатори
1	2
1. Людські ресурси для інновацій (5 індикаторів)	1.1 Дипломовані фахівці з науково-технічною освітою (% у віковій групі 20-29 років). 1.2 Населення з освітою, вищою за середню (% у віковій групі 25-64 років). 1.3 Участь у післядипломній освіті (% у віковій групі 25-64 років). 1.4 Зайнятість у середньо- та високотехнологічному виробництві (% від загального числа працюючих). 1.5 Зайнятість у високотехнологічному сервісі (% від загального числа працюючих).

1	2
2. Створення нових знань (4 індикатори)	2.1 Загальні бюджетні витрати на дослідження і розробки (% від ВВП). 2.2 Витрати бізнесу на дослідження і розробки (% від ВВП). 2.3.1 Високотехнологічні патентні заявки (на мільйон населення). 2.3.2 Високотехнологічні патентні заявки США (на мільйон населення). 2.4.1 Патентні заявки (на мільйон населення). 2.4.2 Патентні заявки (на мільйон населення).
3. Передача і застосування знань (3 індикатори)	3.1.1 Малі і середні інноваційні підприємства в промисловості (% від загального числа малих і середніх підприємств (МСП). 3.1.2 Малі і середні інноваційні підприємства в сфері послуг (% від загального числа МСП сфери послуг). 3.2.1 Малі і середні підприємства, що беруть участь в інноваційній кооперації в сфері послуг (% від загального числа МСП). 3.2.2 Малі і середні підприємства, що беруть участь в інноваційній кооперації в сфері послуг (% від загального числа МСП у сфері послуг). 3.3.1 Витрати на інновації у виробництві (% від товарообігу у виробництві). 3.3.2 Витрати на інновації в сфері послуг (% від товарообігу в сфері послуг).
4. Фінансування інновацій, продажі і ринки (7 індикаторів)	4.1 Частка інвестицій у високотехнологічний венчурний капітал. 4.2 Частка венчурного капіталу на ранніх стадіях у ВВП. 4.2.1 Продаж нових ринкових продуктів (% від товарообігу в промисловості). 4.2.2 Продаж промислових продуктів, нових для фірми, але не нових для ринку (% від товарообігу в промисловості). 4.2.3 Продаж продуктів у сфері послуг, нових для фірми, але не нових для ринку (% товарообігу в сфері послуг). 4.3 Доступ / використання Інтернету. 4.4 Витрати на інформаційно-комунікаційні технології (% від ВВП). 4.5 Додана вартість у високотехнологічних секторах. 4.6 Зміна малих і середніх підприємств у виробництві (% від загального числа МСП). 4.7 Зміна малих і середніх підприємств у сфері послуг (% від загального числа МСП у сфері послуг).

Згідно з логікою відображення інноваційного процесу, систему показників поділено на такі, що характеризують ресурсний потенціал, і ті, що характеризують результативність наукової та інноваційної діяльності. У прийнятій методиці показники також поділено на ті, що оцінюють ресурси та відображають процес створення й застосування інновацій та показники, що характеризують фінансування та витрати, пов'язані з інноваційною діяльністю. Набір і групування показників здійснюється експертним шляхом, за допомогою чого можливе моделювання різних комбінаційних характеристик.

Індикатори Європейського інноваційного табло розподіляються на п'ять груп [59]:

- 1) рушійні сили інновацій, відображають стан і структуру інноваційного потенціалу, ураховують людські ресурси для інновацій;
- 2) створення нових знань – показники фінансування НДДКР;
- 3) інновації та підприємництво – показники, що відображають рівні інноваційної активності на підприємствах, а також фінансування інновацій;
- 4) застосування, відображає зайнятість і комерційну діяльність в інноваційних секторах, передачу й застосування знань;
- 5) інтелектуальна власність, відображає патентну активність нових знань, що створюються.

ЄІТ використовується для оцінки стану і розвитку інноваційних процесів. Доступна інформація дає змогу оцінити сильні й слабкі сторони діяльності окремих країн та розбіжності між ними.

Пошук структурного моделювання інноваційного потенціалу та розширення набору показників його оцінки можна продовжувати, але це дасть лише більш докладну картину його змістової складності, не наближаючи до розуміння двох інших кардинально важливих завдань – з яким ступенем і точністю потрібно оцінювати інноваційний потенціал та як на його підставі розвивається інноваційний процес.

Із наведеного набору характеристик важливе наступне: інноваційність розглядається як значні (істотні) зміни у всієї різноманітності природи, технологій, економіки та соціуму. Отож, оцінюючи інноваційний потенціал регіону, не варто ставити безрозмірне завдання його всеосяжності, а потрібно здійснювати таку оцінку, виходячи із завдань, для яких вона буде потрібна. Тоді параметри (характеристики й показники) оцінювання можна буде відібрати з великої кількості, не втрачаючи якості оцінки.

В практиці наукових досліджень розглядається так званий «портфель» нововведень, яка вміщує інноваційні проекти, технології та власні розробки. Інновації «з портфеля» розглядаються як інноваційні можливості. За своєю суттю, портфель нововведень є стратегічним планом упровадження нововведень. З погляду на трактування інноваційного потенціалу портфель нововведень характеризує один з аспектів готовності регіону до використання інноваційних можливостей.

Саме поняття «готовність» має більш широке значення. З іншого боку, готовність до інновацій, на наш погляд, є складовою частиною самого потенціалу. Отже, аналізу готовності регіонів до інноваційних змін необхідно приділяти належну увагу.

Готовність до інновацій передбачає таке: потенціал іміджу регіону чи його підприємств, рівень конкурентоспроможності, потенціал розвитку науки й освіти. Ці та інші чинники формують певний рівень економічних можливостей в інноваційному процесі.

Інша складова готовності – це комплекс характеристик соціально-психологічного й управлінського секторів потенціалу. До них належать активність персоналу, наявність необхідних знань, інформаційна забезпеченість інноваційної діяльності. Психологічний бік готовності людей та соціуму до змін є теж особливим чинником успіху чи негараздів у розвитку.

Таким чином, увесь комплекс завдань організації нового рівня готовності до сприйняття інноваційних змін в регіонах є невід’ємною частиною регіональної інноваційної політики, яку на сьогодні мають виконувати органи місцевого самоврядування, щоб регіони зрушили зі стану стагнації.

У дослідженні зроблено спробу розрахунковим шляхом (методом кластерного аналізу) згрупувати регіони України щодо їх готовності та відповідності в частині забезпечення інвестиційної привабливості (ІВП) та ризику вкладання інвестицій (ІВР).

За основу прийняті концептуальні положення та розрахунки, представлені у звіті до «Програми науково-технічного та інноваційного розвитку регіону», що розроблений Північно-Східним науковим центром НАН і МОН України за замовленням Харківської обласної державної адміністрації.

Як видно з таблиці 2.10, регіони України, згідно з оцінкою відповідності ІВП і ІВР, розташувалися в зонах, що мають вигляд матриці.

У дослідженні до «Зони успіху» було віднесено Харківську область, для якої характерна висока ІВП і низький ІВР.

До «Задовільної зони» увійшли регіони країни, у яких середня ІВП і низький ІВР. Це Луганська, Запорізька і Дніпропетровська області та м. Київ.

До «Зони рівноваги» входять регіони, у яких середня ІВП та середній ІВР. Це Черкаська, Херсонська, Рівненська, Кіровоградська, Київська, Одеська, Львівська, Донецька, Сумська та Чернівецька області.

До «Критичної зони» були віднесені регіони України, у яких середня ІВП і високий ІВР, або навпаки, низька ІВП і середній ІВР. Це – Хмельницька, Закарпатська, Вінницька, Миколаївська та Полтавська області, а також АР Крим і м. Севастополь.

До «Зони лиха» увійшли регіони країни, у яких низька ІВП та високий ІВР. Це – Чернігівська, Івано-Франківська, Житомирська, Волинська та Тернопільська області.

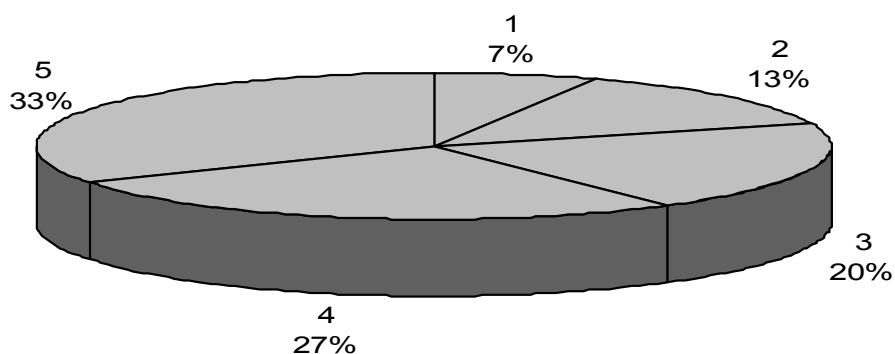
За кількісним складом, згідно з оцінкою відповідності інвестиційної привабливості та ризику вкладання інвестицій, регіони України розподілилися таким чином (рис. 2.7).

За даними рисунку 2.7, регіони України за кількісним складом, згідно з оцінкою відповідності ІВП і ІВР, розподілилися таким чином: «Зона успіху» – 1 регіон (3,7%); «Задовільна зона» – 4 регіони (14,8%); «Зона рівноваги» – 9 регіонів (33,3%); «Критична зона» – 7 регіонів (25,9%) і «Зона лиха» – 6 регіонів (22,3%).

Таблиця 2.10 – Матриця оцінки відповідності ІВП і ІВР регіонів України

ІВП 1,00 В и с о к и й	«Зона успіху»: Харківський – 135,30	«Задовільна зона»: м. Київ – 1006,64; Запорізький – 260,82; Дніпропетровський – 223,98.	«Нерівноважна зона»:
0,50 С е р е д н і й	«Задовільна зона» Луганський – 61,03	«Зона рівноваги»: Черкаський – 90,54; Херсонський – 63,91; Рівненський – 1,48; Кіровоградський – 61,61; Київський – 287,55; Одеський – 210,01; Львівський – 135,29; Донецький – 105,65; Сумський – 106,32; Чернівецький – 86,8.	«Критична зона»: Полтавський – 130,8; м. Севастополь - 135,81; Миколаївський – 61,52; АР Крим – 166,0; Вінницький – 38,24.
0,25 Н и з ь к и й	«Нерівноважна зона»	«Критична зона»: Хмельницький – 47,89; Закарпатський – 195,71.	«Зона лиха»: Чернігівський – 79,44; Івано-Франківський – 86,76; Житомирський – 61,74; Волинський – 93,53; Тернопільський – 33,24.
0	Низький 0,25	Середній 0,50	Високий 1,00

ІВР

1 – «Зона успіху»; 2 – «Задовільна зона»; 3 – «Зона рівноваги»;
4 – «Критична зона»; 5 – «Зона лиха».

Рисунок 2.7 – Діаграма розподілу за кількісним складом регіонів України за оцінкою відповідності ІВП і ІВР

Доповнюючи ці характеристики й обчислення, надані в звіті, у дослідженні надано рейтингові оцінки фінансового забезпечення розвитку регіонів, що оцінюються за такими показниками (табл. 2.11):

– інтегральна оцінка фіскального забезпечення ($I_{\text{фіск}}$) – сукупність методів, коштів і заходів, спрямованих на платежі в держбюджет;

– інтегральна оцінка інвестиційного забезпечення ($I_{\text{інвест}}$) – сукупність методів, коштів і заходів, націлених на залучення інвестицій у різні галузі господарської діяльності регіону (інвестиції в основний капітал, на одну особу, грн.; прямі іноземні інвестиції з регіонів в економіку інших країн, млн. грн.; загальний обсяг експорту на одну особу, дол. США);

– інтегральна оцінка фінансової безпеки регіонів ($I_{\text{безп}}$) – ВРП, приріст загального обсягу експорту (імпорту), %; приріст обсягів промислової (сільськогосподарської) продукції, %; приріст роздрібного товарообігу (платних послуг), %;

– інтегральна оцінка фінансового забезпечення ($I_{\text{фін.заб}}$) – рівень платоспроможності підприємств, %; рівень фінансової незалежності, %, рівень якості активів.

Таблиця 2.11 – Рейтингова оцінка регіонів (чотири чинники)

Регіони України	$I_{\text{фіск}}$	$I_{\text{інвест}}$	$I_{\text{безп}}$	$I_{\text{фін.заб}}$
1	2	3	4	5
АР Крим	12	8	1	10
Вінницький	23	23	21	22
Волинський	21	20	27	24
Дніпропетровський	2	2	3	2
Донецький	3	13	4	3
Житомирський	26	26	26	26
Закарпатський	16	22	19	16
Запорізький	4	10	9	6
Івано-Франківський	9	7	18	9
Київський	8	6	16	8
Кіровоградський	25	21	12	21
Луганський	7	14	8	20
Львівський	14	15	13	15
Миколаївський	10	11	20	14
Одеський	6	5	4	4
Полтавський	11	4	6	5
Рівненський	19	3	25	12
Сумський	17	17	15	17
Тернопільський	27	27	24	27
Харківський	13	8	10	13
Херсонський	24	25	7	23

Продовження таблиці 2.11

1	2	3	4	5
Хмельницький	22	24	23	25
Черкаський	18	18	22	18
Чернівецький	20	16	14	11
Чернігівський	15	19	17	19
м. Київ	1	1	2	1
м. Севастополь	5	3	5	7

Для оцінювання взаємозв'язку між обраними показниками здійснено розрахунки їхньої парної кореляції (рис. 2.8).

Corr

	I _{фіск}	I _{інвест}	I _{безп}	I _{фін.заб}
I _{фіск}	1	0,826951256	0,677169397	0,93956044
I _{інвест}	0,826951256	1	0,559657269	0,91464929
I _{безп}	0,677169397	0,559657269	1	0,733649725
I _{фін.заб}	0,93956044	0,91464929	0,733649725	1

D

	I _{фіск}	I _{інвест}	I _{безп}	I _{фін.заб}
I _{фіск}	1	0,68384838	0,458558393	0,88277382
I _{інвест}	0,68384838	1	0,313216259	0,836583323
I _{безп}	0,458558393	0,313216259	1	0,538241918
I _{фін.заб}	0,88277382	0,836583323	0,538241918	1

Рисунок 2.8 – Взаємозв'язок чинників, що складають показники «Інноваційна привабливість» і «Ризики вкладень інвестицій»

Висновки такі:

- 1) існує кореляційна залежність між всіма показниками, тобто позитивні значення оцінки підтверджують наявність такого взаємозв'язку;
- 2) міра тісноти зв'язку (D) досягає вищого рівня між фіскальним і фінансовим забезпеченням;
- 3) найменша залежність становить між індексом безпеки й інвестиційним чинником;
- 4) фінансове забезпечення та рівень економічної безпеки пов'язані недостатньо міцно.

За наведеними рейтинговими оцінками, можна зробити висновок, що стійких, закономірних залежностей між цими показниками не існує. Але найбільш тісні зв'язки можна виявити між фіскальною політикою та

фінансовим забезпеченням (1-ша і 4-та колонки). Близькими за наведеними чинниками забезпечення є такі області: Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Львівська, Сумська, Тернопільська. За всіма характеристиками на останньому місці знаходяться Чернігівська область, м. Київ та м. Севастополь.

Найбільше розбіжностей між оцінками рейтингу мають такі області:

- АР Крим (1:12);
- Запорізька (4:10);
- Івано-Франківська (7:18);
- Київська (6:16);
- Миколаївська (10:20);
- Рівненська (3:25);
- Херсонська (7:25).

Щодо рейтингу за інвестиційною забезпеченістю, то провідними є міста Київ, Севастополь та наступні області: Дніпропетровська, Рівненська, Полтавська, Одеська, Київська, Івано-Франківська, Харківська.

За рейтингом фінансової забезпеченості – міста Київ, Дніпропетровськ, Донецьк, Миколаїв, Одеса, Запоріжжя, Севастополь.

На підставі аналізу наведених рейтингових оцінок можна сформулювати такі висновки:

1) фіскальна і фінансова забезпеченість тісно пов'язані між собою, і це може розцінюватися як позитивна закономірність фінансової політики: більші збори податків – більше користі регіону;

2) інвестиційна забезпеченість зі своїми регіональними податковими ресурсами має досить слабкі зв'язки: Донецька область обіймає третє місце щодо збору податків, а лише 13-те щодо залучення інвестицій. Полтавська – навпаки, фіскальне забезпечення на 11-му місці, а інвестиційне – на 4-му;

3) ситуація щодо регіонів з великою різницею між окремими показниками рейтингу не має логічного пояснення і потребує більш різностороннього дослідження (АР Крим, Запорізька, Миколаївська, Херсонська, Рівненська, Київська області). До цих регіонів надходить найбільші обсяги іноземних інвестицій, і це ніяк не пов'язано з їх показниками загального рівня безпеки. Отже, залучення іноземного капіталу має позитивне значення в тому розумінні, що на економічну безпеку регіону негативний вплив ці інвестиції не чинять.

Значні регіональні диспропорції в фінансовому та інвестиційному забезпеченні мають два витoki: перший – недосконала регіональна політика загалом; другий – помилки в бюджетних розрахунках і механізмах (що стосується норм і схем наповнення бюджету, міжбюджетних трансфертів, контролю за використанням бюджетних коштів на місцях тощо).

Необхідно визнати беззаперечним фактом те, що інноваційна стратегія й інноваційні процеси в сучасному суспільстві успішно формують структурний контур нової економіки. Незважаючи на це, досить проблемним залишається створення організаційно-економічного механізму для здійснення

трансформацій. У цьому механізмі суперечливо поєднуються, з одного боку, стимули й активаційні новації, а з іншого, – бар'єрні перешкоди й гальмівні чинники.

Отже, завдання досягнення успіху в розвитку має вирішуватися шляхом активації інноваційних процесів.

Сама активація, як система заходів і стимулювання формує свої опорні точки в регіональній політиці, інтелектуальному потенціалі, організаційно-управлінських механізмах, що досліджується низкою комплементарних наукових дисциплін.

За межами наукового пошуку, зазвичай залишається найважливіший компонент забезпечення ймовірності наукових висновків та практичних рішень – економічна інформація.

У проведеному дослідженні саме цьому компонентові приділена особлива увага. Оскільки сам об'єкт дослідження – економічна інформація – досить складний за своєю природою, відрізняється різноманіттям властивостей і проявів у реальному житті, то пропонується сфокусувати увагу на таких її характеристиках: новизна, змістовність, ймовірність, вартість і значущість у конкретних випадках прийняття рішень.

З метою забезпечення ефективності зв'язку вихідної інформації з кінцевим результатом управління у дослідженні проведено аналіз ефекту використання в інноваційній діяльності економічної інформації.

Із усього різноманіття елементів структури інформаційного простору автор виділяє економічну інформацію, а саме: витрати, прибутковість, ефективність, цінові орієнтири, потреби в інвестиціях тощо.

Головним критерієм впливу економічної інформації на інноваційний процес визначаємо «ефект вкладень». Ємний вислів «ефект вкладень» – досить складний за структурою та за значущістю щодо оцінки результатів інноваційного процесу (рис. 2.9) [46].

За наведеною схемою зрозуміло, що економічна інформація в інноваційному процесі не тільки сприяє зростанню головних економічних параметрів діяльності господарських суб'єктів, але й впливає на відновлення цінностей, норм, правил і поведінки, створює умови для зміцнення стабілізаційних механізмів.

Результати дослідження також відображають і підтверджують закономірність, що стабільність і рівновага не скасовують одне одного, а вони виявляються в різних пропорціях у реальному процесі розвитку, який завдяки цьому має хвильовий характер, а обмеження амплітуди хвилі (криза – підйом) носять економічний характер тільки частково, а більше формуються розширеним комплексом суспільних відносин, зокрема етикою, культурою, інституціональними правилами, соціальними й демографічними диспропорціями й нерівностями.

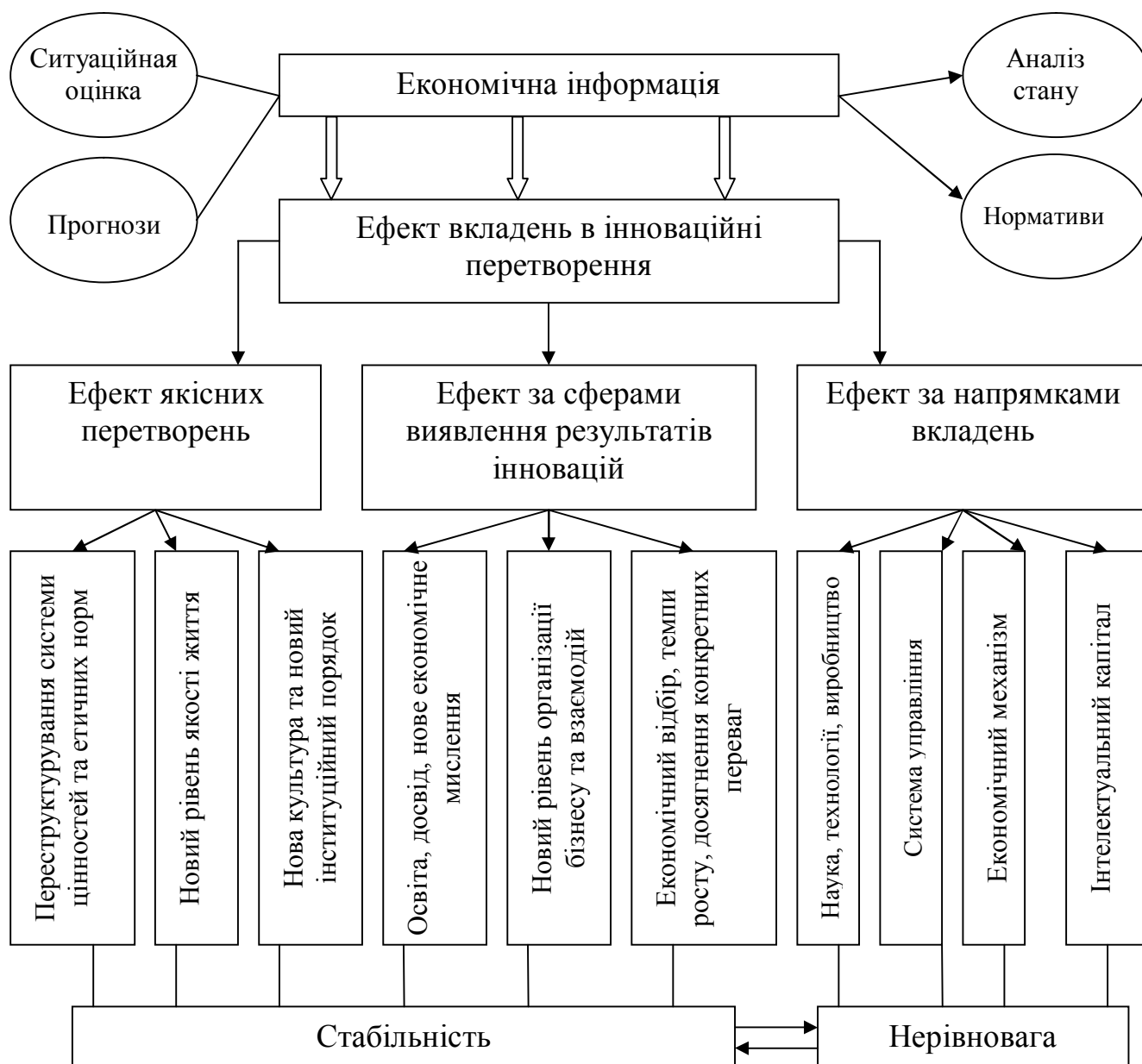

Рисунок 2.9 – Структурна модель «Ефекту вкладень в інновації» [46]

Розроблена структурна модель «Ефекту вкладень в інновації», доводить, що економічна інформація в інноваційному процесі визначає не тільки зростання основних економічних параметрів діяльності господарських суб'єктів, але й впливає на відновлення цінностей, норм і правил, що створюють умови для зміцнення стабілізаційних механізмів.

Виходячи із цих позицій, висновок, що робить автор, полягає у тому, що використання теорії хвиль і циклічності в економіці не завжди виправдане, якщо висновки зроблені тільки на підставі офіційної статистики.

Отже, для більш достовірних прогнозів сценаріїв розвитку необхідно розширити інформаційну базу шляхом використання інноваційних оцінок, аналізу тенденцій у соціумі й у механізмах забезпечення екологічної рівноваги.

2.3 Вибір інструментарію та формування організаційних систем управління інноваційним розвитком регіонів

Інноваційний потенціал регіону деякими авторами трактується як «ступінь інноваційності». Однак у дослідженні доведено, що ступінь інноваційності більше відображає не сам ресурс, а можливість його перетворення на інноваційні продукти, послуги, моделі взаємодії тощо. Поняття «інноваційність» – більш близьке до понять «готовність» та «здатність» щодо проведення змін. Регіон можна вважати інноваційними, якщо йому притаманні наступні характеристики:

- є попит на його інноваційну продукцію, до того ж цей попит не менший за обсяг її виробництва;
- у його «портфелі» є достатня кількість інновацій (нововведень);
- існують і діють у взаємозв'язку інноваційно активні підприємства й відповідна інфраструктура.

Отже, можна виділити чотири особливості нетрадиційного підходу до трактування інноваційного потенціалу [50].

1. Інноваційний потенціал для інших регіонів, на користь сусідніх регіонів. Оцінити його можливо за даними ВРП, обсягом взаємообігу досліджуваного регіону з іншими (прикордонними регіонами), кооперативними поставками, фінансовими, торговельними, транспортними, кадровими, науково-технічними (трансферт технологій) оборотами тощо.

2. На наш погляд, важливий потенціал не сам по собі, а те, як він розвивається й використовується; не маса ресурсу, а механізм його трансформації в продукти та послуги. Щодо першого (ресурсного) підходу досить легко розмістити регіони за порядком, і багатьма дослідниками це вже зроблено зокрема це такі: м. Київ, Донецький, Харківський, Дніпропетровський, Закарпатський, Львівський, Одеський регіони всебічно розвинені та є провідними щодо наявних ресурсів. Чернівецький, Тернопільський, Хмельницький, Кіровоградський регіони розміщуються у нижній частині рангової таблиці. Інші – чи ближче до провідних, чи далі, але за здатністю (за механізмом, за готовністю до інноваційного розвитку) інноваційного руху регіони так легко розмістити не видається можливим. Усі вони в одній групі, у близьких стартових позиціях, а за деякими ресурсними складовими може лідирувати Полтавський, Івано-Франківський, Кіровоградський регіони, а зовсім не м. Київ, Донецький або Харківський регіони.

3. Визначаючи потенціал, усі дослідники зазвичай розглядають структуру його позитивних, значущих, вагомих частин (елементів). Автор із цим згоден, але потрібно обов'язково враховувати, що це балансова система, у якій є група активів і група бар'єрів, гальм, перешкод, негативів. Інноваційний потенціал дорівнює сумі активів з урахуванням суми бар'єрів.

$$ІП = \Sigma A - \Sigma B, \quad (2.1)$$

де А – активи; В – бар'єри.

І, вочевидь, можлива ситуація, коли активи у певного регіону досить значні, але бар'єрні, перешкоджаючі чинники ще значніші, і тому оцінювати потенціал тільки за активами буде помилково і неправильно. І навпаки, під час оцінювання інноваційного потенціалу більше уваги треба приділити гальмувальним чинникам, а саме: рівню зносу основних та оборотних фондів, нерозвиненості або відсутності інноваційної інфраструктури, непродуманим, а головне, незабезпеченими необхідними ресурсами стратегіями тощо.

4. Доцільність і можливість виявлення й досягнення синергетичного ефекту. І дійсно, бажання отримати більше – це природна економічна властивість складних систем. А в такому конгломераті елементів і взаємозв'язків, як регіон, додатково не виявленого, недоотриманого близько 50% від того, що можна було б одержати. В інноваційному розвитку синергія багатозначна: ресурсна, управлінська, інформаційна та організаційна, яка, зрештою, і є найголовнішою. Досягається вона шляхом застосування:

1) комбінаторних рішень – кращої добірки в групі елементів, це кластерна модель, або елементна оптимізація;

2) «упакування», тобто збільшення щільності елементів у середовищі, це просторова оптимізація;

3) ефекту взаємодій (креативних, партнерських, конкурентних тощо), це дієва оптимізація.

Виходячи із цих позицій, інноваційний потенціал у регіоні можна представити у такому вигляді:

$$\text{ІП} = \Phi_i \int P_1, P_2, P_3, P_4, \quad (2.2)$$

де ІП – інноваційний потенціал;

Φ_i – чинник інноваційності;

P_1 – баланс попиту та пропозиції (потенціал у співвідношенні з ринком);

P_2 – величина інноваційної сприйнятливості регіону (готовність і потреба);

P_3 – величина інноваційних результатів діяльності підприємств регіону;

P_4 – інфраструктурний компонент регіональної системи.

Для кількісних оцінок інноваційності регіону використовують:

– частку нововведень у загальних розмірах ресурсного забезпечення;

– кількість продуктів, яку можна вважати нововведеннями;

– рівень затребуваності з боку споживачів;

– показник рівня новизни продукції, її відповідності світовому рівню;

– вартість реалізованих нововведень;

– вартість нововведень, експортованих за кордон.

Формуючи на підставі цих даних оцінку інноваційного потенціалу регіону, можна використовувати управлінські важелі, впливаючи на:

– інноваційну сприйнятливість;

- інноваційну активність;
- обсяг ресурсів (забезпечення інновацій);
- новизну продукції;
- динаміку оновлення продукції, технологій, інфраструктури, механізмів стратегічного планування та стимулювання (напрямки світового досвід стимулювання інноваційної діяльності подано в Додатку Г).

Розвиваючи концепцію групування та формування інноваційного потенціалу з його структурних частин, потрібно відмовитися від ідеї простого підсумовування активів окремих елементів й орієнтуватися на балансове співвідношення плюсів і мінусів – позитивних ресурсних характеристик і негативів – чинників, що гальмують інноваційний розвиток.

Оскільки в науковій літературі позитивні сторони структури потенціалу висвітлено широко й докладно, зупинимося на негативах і гальмівних чинниках. Аналіз показує, що таких чинників велика кількість і вони мають високий ступінь впливу. Деякі з них надано на рисунку 2.10.

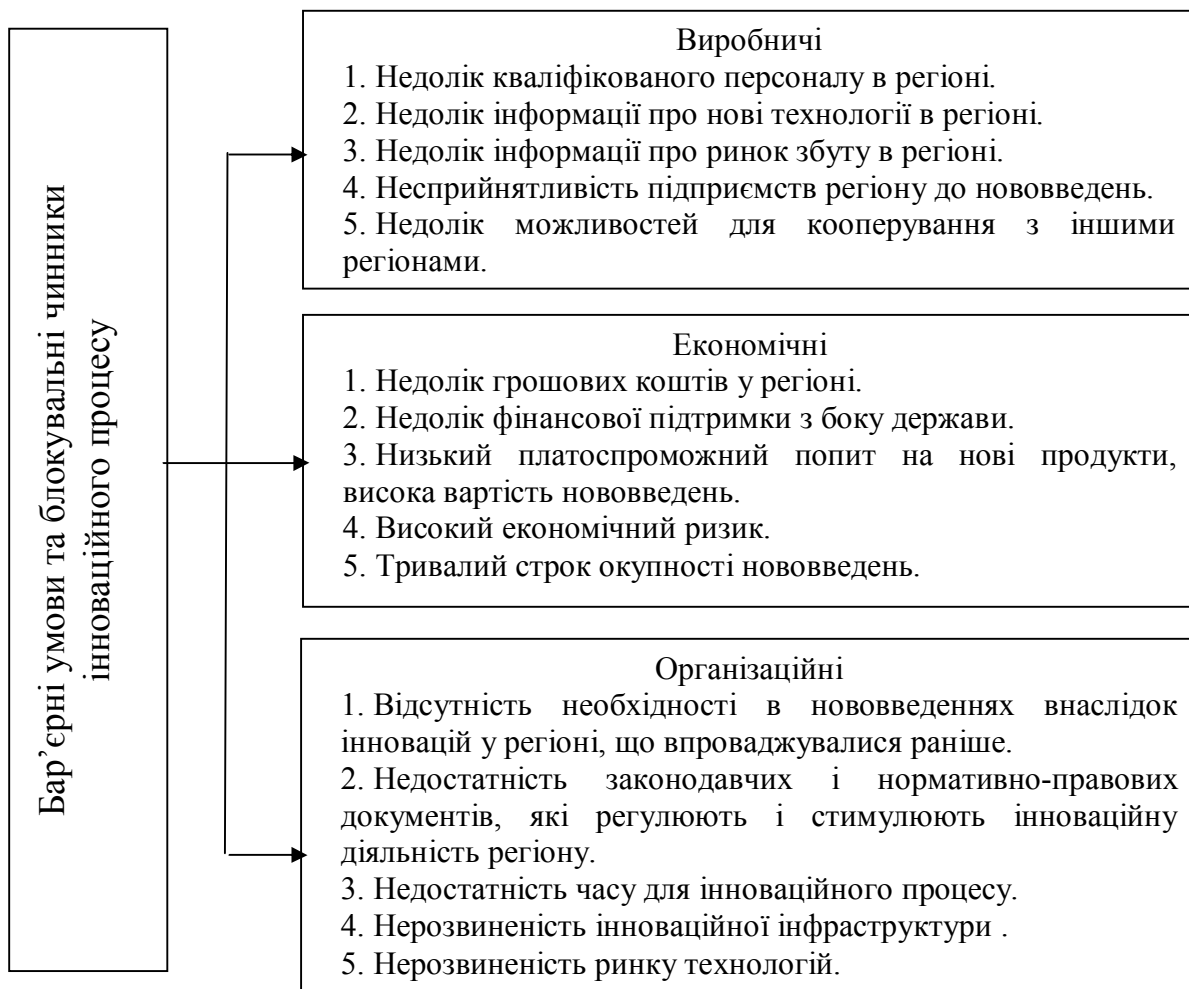

Рисунок 2.10 – Чинники, що перешкоджають реалізації інноваційного потенціалу в регіоні [84]

До наданих чинників можна додати морально застарілі та фізично зношені основні фонди; високий податковий тиск; екологічні проблеми; політичну нестабільність; непрофесійне та безвідповідальне управління.

Як негативний приклад, можна зауважити, що Україна, володіючи розвинутою й територіально розгорнутою мережею наукових організацій і могутнім науково-кадровим потенціалом, здатна забезпечити надійне й швидке просування до нової економіки практично в усіх сферах господарського комплексу [163, с. 53], але для науково-освітнього потенціалу, наприклад Харківської області, гальмівними чинниками інноваційного розвитку виступають такі: занепад галузевої та заводської науки, украй слабка фінансова підтримка інноваційних процесів, застаріла дослідно-експериментальна база, нерозвиненість інформаційних ресурсів, розірваність ланцюга «наука – експериментальна база – виробництво».

Для вирішення завдань трансформаційного переходу, починаючи з можливостей інноваційного потенціалу і до кінетики його використання, необхідно розробити відповідну модель регіонального управління. Таку модель можна представити у вигляді відповідної алгоритмічної схеми (рис. 2.11).

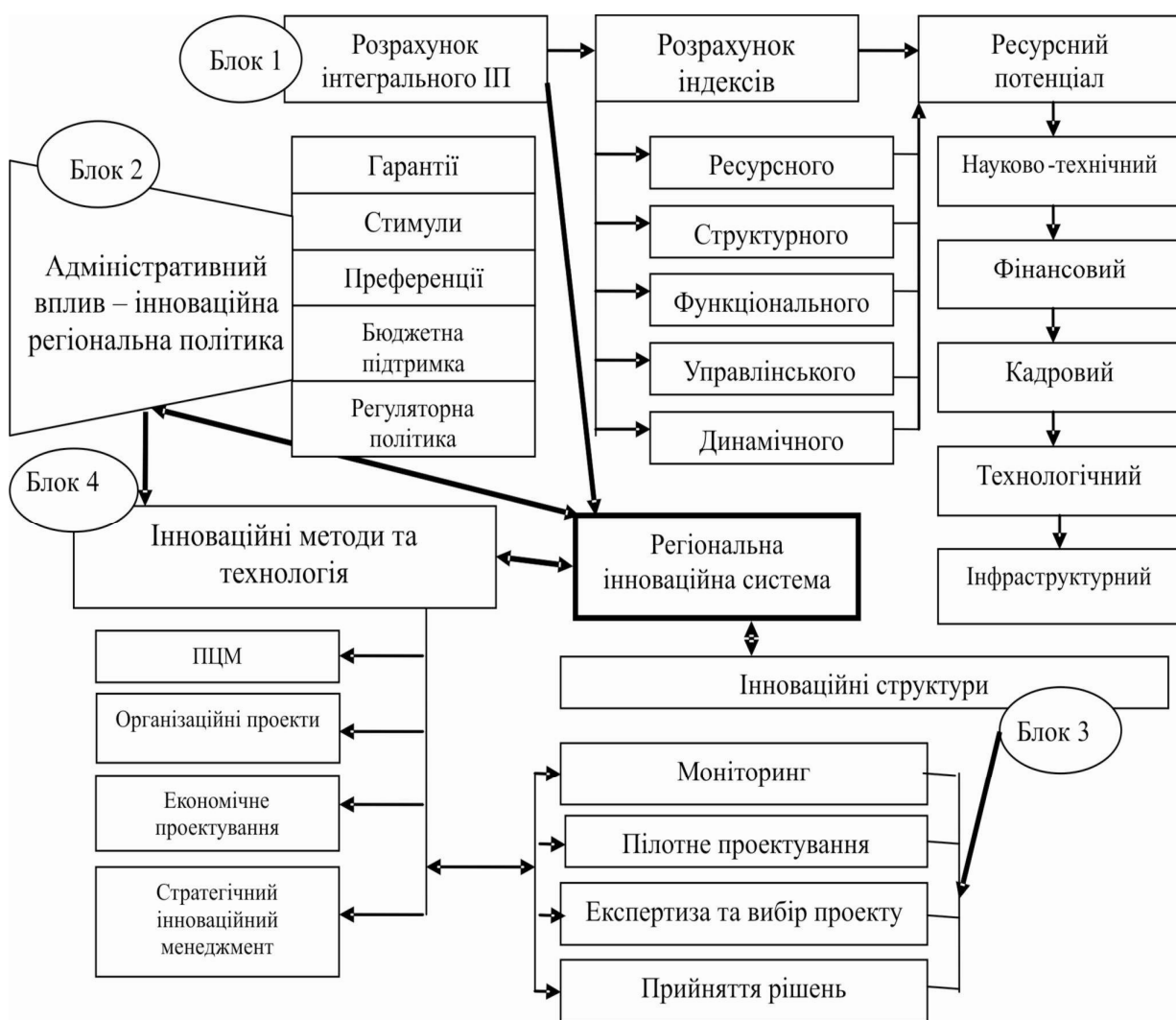

Рисунок 2.11 – Алгоритмічна схема управління інноваційним розвитком

Відповідно до запропонованої алгоритмічної схеми інноваційного розвитку й створення умов інноваційної діяльності виділимо ключові моменти технології управління, задіяні в блоках загального алгоритму.

Блоки 1, 2 представлені в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12 – Структура системної методології управління інноваційним розвитком

Основні підсистеми	Структурні елементи
1 Теоретико – методологічне забезпечення стратегій і механізмів управління	1. Визначення пріоритетів соціального, економічного й екологічного розвитку регіонів. 2. Обґрунтування цілей стратегічного менеджменту.
2 Регіональна політика	1. Регуляторні акти. 2. Комплексний аналіз.
3 Моделювання та програмне забезпечення управління інноваційним процесом	1. Комплексний аналіз. 2. Прогнозування. 3. Пакет методів стратегічного програмування. 4. Пакет методів комплексного моделювання ефективності інноваційної діяльності.
4 Інформаційна база аналізу	1. Моніторинг регіональної інноваційної системи. 2. Бази даних патентів. 3. Система «Наука – створення – техніка».
5 Програмно-цільова організаційна структура	1. Створення регіонального міжвідомчого координаційного науково-освітнього й інноваційного центру. 2. Створення (відновлення) проблемних інститутів (лабораторій). 3. Створення інноваційно-технічних центрів і технопарків.
6 Використання ресурсного потенціалу	1. Державне регіональне замовлення. 2. Випуск цінних паперів, портфельні інвестиції. 3. Амортизація та прибуток.
7 Мотиваційна підсистема	1. Методи державної підтримки.
8 Правова база (правове забезпечення)	1. Закон «Про науку та науково-технічну діяльність». 2. Закон «Про інноваційну діяльність». 3. Закон «Про інвестиції».

До блоків 1, 2 належать теоретико-методологічне забезпечення, регіональна політика, економіко-модельне забезпечення, інформаційна база й інші підсистеми, що виробляють цілісну ідеологію та стратегію розвитку регіону.

Далі, за алгоритмом, задіяна система оцінок і розрахунків: інноваційного потенціалу, індексів змін і структуризації ресурсів. Набір параметрів, що формують інноваційний потенціал, поданий у таблиці 2.13.

Таблиця 2.13 – Складові інноваційного потенціалу

№	Складові	Зміст
1	Фінансова складова	Державне, місцеве та муніципальне фінансування як у межах державних, регіональних і галузевих програм, так і в рамках спеціальних цільових програм і договорів-замовлень, замовлень підприємств промисловості й агропромислового комплексу
2	Матеріально-технічна складова	Інформаційні технології, комп'ютерні системи, матеріали, реактиви, лабораторне устаткування
3	Кадрова складова	Кадри вчених-організаторів і вчених-фахівців: їхня чисельність, структура за галузями знань, кваліфікація
4	Інформаційна складова	Наукова інформація, результати інноваційної діяльності в міжнародній інформаційній мережі
5	Організаційна складова	Мережа наукових установ, проектно-конструкторських організацій та інноваційних підприємств
6	Управлінська складова	Сучасні форми організації й управління інноваційною діяльністю з позиції виходу кінцевого наукомісткого матеріального або інтелектуального продукту
7	Науково-технічна складова	Винаходи, товарні знаки й знаки обслуговування, промислові зразки, корисні моделі, ноу-хау, інноваційні програми й проекти

Ці складові відображають загальноекономічний стан країни та регіону.

Додатково до вказаного переліку необхідно внести (залежно від завдань, для яких розраховується потенціал і наявності відповідної інформації) та оцінити рівень розвитку ринку, структуру власності, стан, масштаби й ефективність малого й середнього бізнесу, платоспроможність (фірм, населення, бюджету), стан банківської системи.

Ще один спектр оцінювання – це стан інноваційної культури, культури управління, етичних норм і цінностей, нового економічного мислення. У цьому секторі оцінок дієві сили хоч і слабкі та низько динамічні в поточному часі, але в стратегічному відношенні вони дуже значущі.

Наступні блоки – 3, 4 – в алгоритмічній моделі виконують роль організатора й провідника інноваційних перетворень. Взаємодіючи з владними інституціями регіону, бізнес-структурами, наукою та підприємствами, цей

інститут організаційної структури виконую головне завдання практичного здійснення інноваційних технологій, проектів, програм. Організаційні структури, на відміну від технологій і самих товарів (продуктів, виробів), відносно стійкі в часі, але в період трансформації вони також значно еволюціонують.

Упровадження складних та масштабних інновацій вимагає особливої конфігурації організаційних структур, здатних об'єднати різні організації й фахівців у нові інтеграційні блоки або команди.

Інноватика відкидає правила стандартної бюрократії і впроваджує в життя нові гнучкі організаційні форми: матричні структури, фінансово-промислові групи, кластери тощо. Розрізняють операційні, адміністративні та програмно-цільові організаційні структури.

Операційні структури орієнтовані на клієнта (замовника) та його доручення; адміністративні – організовують роботу з реалізації проектів, спрямованих на досягнення власних цілей; програмно-цільові – будують свою управлінську стратегію відповідно до реальної проблеми або в режимі інноваційного пошуку.

У всіх трьох випадках управлінська теорія передбачає наявність обов'язкових ланок, зокрема «операційне ядро», «техноструктуру», «допоміжний персонал», «стратегічний центр» (мозковий і методологічний блок – лідер системи). На практиці існує безліч модифікацій цієї теоретичної моделі, що відрізняються ступенем самостійності, рівнем ізоляції, жорсткістю (гнучкістю), розподілом обов'язків та іншими особливостями.

Складовою частиною нового організаційного механізму в регіональній політиці виступають кластерні моделі. Кластери – це групи пов'язаних між собою галузей (організацій). Вони організовують взаємодію учасників найбільш ефективним чином, як наслідок збільшується ефект від витрат, підвищується конкурентоспроможність, формується новий стиль коопераційного управління. Кластери становлять собою певний симбіоз диференціації та кооперації, утворюючи проміжну ланку між посередництвом та злиттям. У кластері збільшується шанс на ринковий успіх усіх партнерів.

Кластери за своєю природою вже інноваційні: усередині них відбувається швидке поширення нових знань, методик, технологій. Це також унікальне явище з погляду взаємодії елементів власності: нерухомість, ноу-хау, сировина, матеріали, трансферт технологій набувають договірної та правової захищеності. Це робить відносини партнерів у кластері стійкими та передбачуваними.

Складні умови вибору ефективних системних рішень на державному рівні, а іноді й прямі перешкоди, примушують регіони відшукувати свої «маленькі» розробки та вдаватися до їхньої апробації, внаслідок чого виник інститут «пілотних проектів». За останні роки, наприклад, у Росії було реалізовано більше ста таких пілотних проектів у сфері науки, охорони здоров'я, малого бізнесу та екобезпеки.

«Пілотування» корисне з різних поглядів. Воно починається з попереднього вивчення ситуації, заохочення учасників, накопичення досвіду. В умовах «пілотного проекту» проходить перевірка правильності розробок, ступеня готовності середовища й окремих його ланок до інноваційних процесів, відпрацьовуються нормативи витрат, з'ясовується реальна користь нового. Це та «лабораторно–організаційно–економічна» база, де перевіряється життєздатність інноваційних розробок, виявляються чинники підтримки та супротиву.

Незалежно від результату, ефект від навчання та накопичення досвіду буде завжди. стратегічним завданням інноваційного розвитку є поєднання нової регіональної політики з завданнями державної системи подолання бар'єрів та перепон на шляху інноваційного розвитку, в т.ч. шляхом розбудови інституціональної системи забезпечення трансформаційного процесу. Для рішення завдань трансформаційно переходу розроблено алгоритмічну схему управління інноваційним розвитком.

Для впровадження пілотних проектів розробляється тимчасова нормативно-правова система локального значення, комплекс методів управління, система оцінок результативності впровадження інновацій.

До переліку основних організаційних документів належать:

- сам проект або декілька з них;
- положення про пілотні проекти;
- введення експериментальної ситуації;
- план організації робіт;
- система контролю за виконанням проекту.

Паралельно проводиться процес експертизи варіантів пілотного інноваційного проекту, підбір учасників, розподіл ролей, зобов'язань, відповідальності. Здійснюється пошук ресурсного забезпечення.

Важливе завдання – вибір об'єкта пілотної апробації, автор рекомендує здійснювати діагностику «претендентів», окреслювати генеральну сукупність, о якої, у разі успіху проекту можна буде розширювати межі його застосування (табл. 2.14).

Таблиця 2.14 – Вибір об'єкта впровадження пілотного проекту нововведень

№	Аргументи вибору	Завдання оцінки вибору	Додаткові умови
1	2	3	4
1	Експертиза самого проекту та прогноз очікувань	Тип та призначення. Потреба в ресурсах. Складність. Сфера інновацій.	Оцінка інтересів та зовнішньої підтримки. Розрахунки економічного, соціального, екологічного ефектів.
2	Зона дії	Регіон. Галузь. Кластер. Корпорація. Підприємство.	Пріоритетність. Прогнози динаміки стану інфраструктурного середовища.

Продовження таблиці 2.14

1	2	3	4
3	Діагностика й оцінка (соціально-економічні дослідження)	Діагностика претендентів. Оцінка потенціалу та готовності. Масштаб генеральної сукупності аналогів.	Підготовка методичної, організаційної та нормативно-правової бази.
4	Ставлення до інновацій і спроможність до їх впровадження	Керівний склад систем управління. Організаційна структура. Рівень інтелектуального капіталу. Фінансовий стан об'єкта.	Можливий вибір за конкурсним варіантом. Реакція учасників.
5	Обговорення, консультації, залучення громадськості	Формування думки спеціалістів і громадськості.	Інформаційна підтримка. Реклама.

Підведення підсумків реалізації пілотного проекту буде вельми ризикованим, якщо їх буде здійснювати один перевіряючий, тому необхідно залучати декількох незалежних оцінювачів, які не є прямими учасниками розробок, інвестування та впровадження проекту.

РОЗДІЛ 3 МЕТОДИЧНЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

3.1 Розроблення моделі та розрахункового алгоритму визначення інноваційного потенціалу регіону

В основу розробки нового підходу і прикладних алгоритмів оцінки інноваційного потенціалу покладено такі положення.

1. Розвиток України потребує більшої уваги як із боку інститутів, так і практики, і не стільки з погляду існуючих у регіональній структурі диспропорцій й особливостей окремих регіонів, скільки з погляду активації міжрегіональних взаємодій. Опікування спеціальними зонами, пріоритетними територіями, галузями чи видами діяльності, безумовно, не втрачає свого значення, але реальний системний успіх у розвитку країни залежить від ефективної політики та взаємодії на міжрегіональному рівні.

2. Для підтримання й активації такої взаємодії між регіонами необхідно значно поліпшити інформаційну базу комунікаційних зв'язків у науково-освітній сфері, міжрегіональних виробничих потоках та під час виконання взаємних проектів і програм.

У сучасній статистичній звітності цей інформаційний напрямок подано у вкрай обмеженому варіанті даних і характеристик. З погляду на це в практику моделювання, оцінки інноваційного потенціалу та ефекту регіональних взаємодій доцільно ввести компоненти експертного оцінювання та логіки аналізу допоміжних характеристик міжрегіональної взаємодії (вторинні ознаки).

3. Оскільки існуюча на сьогодні практика оцінки інноваційного потенціалу регіонів накопичила значний обсяг результативної інформації і досвіду оцінювання (здебільшого шляхом таксономічних обчислень, тобто зведенням часткових показників до єдиного інтегрального), то ці напрацювання логічно взяти за основу, а нові схеми розрахунків, у яких використані показники міжрегіональних відносин – зокрема в механізм корегування отриманих раніше оцінок і моделей рангового розміщення регіонів за шкалою, що відображає їх інноваційність.

4. Якість оцінок значною мірою залежить як від наявної інформації, її повноти та достовірності, так і від коректного вибору математичного й обчислювального інструментарію. Тому до економічного змісту відповідного апарату моделювання належить вибір адекватних типів та моделей, здатних відобразити суттєву характеристику самого досліджуваного явища чи процесу.

Для України в перехідний період важливо обрати курс розвитку, що базується не тільки на державній підтримці, але й на активації дій самих регіонів. Щодо цього напрямку є значні проблеми, а саме: лояльність локальних ринків, політична регіоналізація, розрив між соціально-економічним рівнем розвитку регіонів, недосконала бюджетно-трансфертна політика. Відомо також,

що на розв'язання цих проблем впливає дефіцит часу і ресурсів, але можливостей для цього в Україні більш ніж достатньо.

Завдяки своєму місцезорозташуванню та площі, Україна має значний потенціал, що на сьогодні не використовується. Тому підстави для внутрішньої економічної інтеграції та для прориву у світовий економічний простір мають розглядатися як стратегія розвитку, що спрямована на активізацію міжнародних відносин за участю регіонів і міжрегіональної взаємодії регіонів країни.

У цій стратегії мають бути вирішені завдання якісної аналітики за достовірною інформацією, формування засад нової концепції регіонального саморозвитку, підвищення відповідальності регіонів за стан своїх внутрішніх ринків і забезпечення власної конкурентоспроможності. Специфіка завдань міжрегіональних взаємодій є найбільш важливою.

До того ж міжрегіональну економічну інтеграцію слід розглядати як зближення, взаємопроникнення і зрощення відтворюваних процесів суб'єктів господарювання двох і більше регіонів, що перетворює їх на цілісний господарський механізм, на міжрегіональну економічну систему, яка є кластерною складовою національного економічного простору [138, с. 9].

Оскільки глобальні тенденції в Україні проявляють себе з низьким рівнем коефіцієнту корисної дії, то можливий лише один вихід – віднайти свій шлях і свою методику розвитку. Орієнтуватися, передусім, потрібно на конкурентоспроможність регіонів, що залежить від нового етапу реформ і трансформацій в економіці. Новий етап реформ передбачає два базові напрямки – інформаційна й організаційна робота.

Регіональна статистика щодо інноваційного розвитку відтворює кризові явища в економіці, але вона практично не дає уявлення про стан міжрегіональних відносин. Отож, в дослідженні зроблена спроба поєднати в оцінках інноваційного потенціалу статистичні дані, що характеризують інноваційну складову розвитку й експертні оцінки, які відображають міжрегіональні взаємодії. З цією метою поставлено завдання використання математичних методів, що спроможні вивести узагальнені результати.

Поєднуючи такі складові, як наявність інформаційної бази, суттєвий і структурний зміст інноваційного потенціалу та логіку розвитку (у зв'язку з чим, власне, й оцінюється інноваційний потенціал) з великої кількості математичних методів, необхідно зосередити увагу на методі таксономічного аналізу узагальнювального показника рівня розвитку [102]. Цей метод дедалі успішніше використовується в економіці інноваційного типу.

Для вирішення головного завдання дослідження, тобто оцінки інноваційного потенціалу регіонів і визначення рівня міжрегіональних взаємодій, доцільно застосувати багатовимірний аналіз соціально-економічних систем.

Для обчислення блоків у багатовимірному аналізі соціально-економічних систем є логічним використання спеціального економічного пакету Statgraphics Plus V5.1 International Professional.

Відомо, що економічні об'єкти мають складну, розгалужену й неоднорідну структуру, а отже, сукупність ознак. Тому першим кроком до обробки даних є перевірка масиву показників на їхню однорідність, одночасно використовується метод кластерного аналізу.

Застосування кластерного аналізу в економіці дає позитивні результати, якщо приходится мати справу зі значною кількістю об'єктів. Він дає змогу досягти структурного розшарування характеристик об'єктів на групи з урахуванням головних ознак схожості. У дослідженні використовується ієрархічний кластерний аналіз, що має переваги у разі розрахунків великих сукупностей показників.

В. С. Пономаренко і Л. М. Малярець [103] вважають, що основна ідея ієрархічних алгоритмів полягає в наступному: на першому кроці кожен об'єкт вважається окремим кластером; на наступному кроці об'єднуються два найближчі об'єкти, які утворюють новий кластер; далі ця процедура повторюється, доки всі об'єкти не об'єднаються в один або в декілька базових кластерів.

Отримані результати ієрархічної процедури, можна узагальнити у вигляді дендрограми, у якій наведені номери об'єднаних об'єктів і значення міри схожості (S_{ij}), за якою ці об'єкти були об'єднані. Об'єкти об'єднуються в кластери за мірою схожості між ними.

Протилежне поняття до міри схожості – це відстань між об'єктами (d_{ij}). Міра схожості (0-100%) корисна на заключній стадії для кращої інтерпретації результатів. Найчастіше дендрограму отримують за рівнем схожості $S = (50 - 60)\%$.

Для процедури надходження відстані між кластерами використано принцип (метод) Уорда (Ward), згідно з яким два кластери будуть найближчими, якщо в разі їх об'єднання мінімізується приріст загальної дисперсії. Розрахунок функції подається у вигляді середньогрупової суми квадратів, чи суми квадратів відхилень (СКВ), та обчислюється за формулою [103]:

$$СКВ = x_j^2 - \frac{\left(\sum_j x_j\right)^2}{n}, \quad (3.1),$$

де x_j – значення величини ознаки j -го об'єкта.

В операційному аналізі даних бажано провести відбраковування ознак коефіцієнтом варіації до 5%.

Ураховуючи специфіку регіональних завдань, використовують нормування за формулою:

$$z_i = \frac{x_i}{a_i}, \quad (3.2)$$

де a_i – визначене (економічно обґрунтоване) еталонне значення величини цієї ознаки (якщо це значення відоме).

В аналогічних дослідженнях потребує вирішення проблема усталеності класифікації (за ознаками). Результати класифікації в скороченому просторі надійніші, ніж у багатовимірному. Мала кількість параметрів легше ніж велика кількість піддається змістовному сприйняттю та подальшому аналізу.

У разі скорочення простору до розмірності 1–3 дані стають візуально спостережуваними, а наочність корисна в усіх відношеннях: скорочення кількості ознак призводить до спрощення обчислювальних процедур класифікації. Для скорочення простору ознак спочатку доцільно використовувати факторний аналіз, який, на основі об'єктивно існуючих залежностей між показниками ознак, дозволяє виконувати частину редукції простору ознак [103].

Наступним етапом алгоритму вирішення завдань дослідження є вибір метрики об'єктів (евклідова відстань). Для цього будь-який об'єкт сукупності описується точкою m і його ступінь схожості визначається як відстань до кожного з інших об'єктів сукупності.

Евклідова відстань розраховується за формулою:

$$d_{ij} = \sqrt{\sum_{k=1}^m (z_{ik} - z_{jk})^2}, \quad i, j = \overline{1, n}, \quad k = \overline{1, m}, \quad (3.3)$$

де d_{ij} – відстань між i -м та j -м об'єктами;

w_k – вагові коефіцієнти k -го показника;

z_{ki} – значення k -го показника відповідним чином для i -го об'єкта для стандартизованих величин;

z_{kj} – значення k -го показника відповідним чином для j -го об'єкта для стандартизованих величин.

Зазвичай, відстань між об'єктами визначається як потенційна функція:

$$S_{ij} = \frac{100}{1 + d_{ij}^2} \quad \text{або} \quad S_{ij} = \frac{100}{1 + \frac{1}{2} d_{ij}^2}. \quad (3.4)$$

Потрібно зауважити, що при $d_{ij} = 0$ отримуємо $S_{ij} = 100$, а при $d_{ij} \rightarrow \infty - S_{ij} \rightarrow 0$).

Використовуючи у дослідженні кластерний аналіз, розподілимо 27 регіонів України на чотири кластери з метою знаходження еталону для обраних ознак у кожному отриманому кластері окремо.

Формування еталону в кожному кластері відбувається за принципом установлення, у дослідженні були встановлені максимальні еталони для кожної групи.

У таблиці 3.1 наведені результати кластерного аналізу регіонів України, здійсненого в розрізі використання 32 показників, що характеризують інноваційний рівень регіонів.

Таблиця 3.1 – Групування регіонів України за результатами кластерного аналізу

Кластер	Регіони, що належать до кластера	Частка, %
1	Автономна Республіка Крим, Вінницький, Волинський, Житомирський, Закарпатський, Івано-Франківський, Київський, Кіровоградський, Львівський, Миколаївський, Одеський, Полтавський, Рівненський, Сумський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський, Чернівецький, Чернігівський, м. Київ	77,78
2	Дніпропетровський, Запорізький, Харківський	11,11
3	Донецький, Луганський	7,41
4	м. Севастополь	3,7

На підставі результатів кластерного аналізу (додаток Ж) можна зробити важливий висновок, що потенційно рівними між собою в Україні є більшість регіонів (перший кластер). Севастополь (як окремий специфічний регіон) утворює свій власний кластер, а п'ять регіонів належать до двох кластерів. У такому складі вітчизняні регіони мають близькі стартові можливості для розвитку.

Нижче наведена дендрограма (рис. 3.1), що відображає склад кожного кластера та міру відстані між ними.

У процесі оцінки інноваційного потенціалу регіонів України досліджується динаміка сукупності статистичних даних за регіонами України за період 2000–2010 роки.

Ця сукупність статистичних даних і характеризується за ознаками, що характеризують регіони з погляду інноваційного потенціалу. Кожній ознаці присвоюється назва від X1 до X32 (табл. 3.2).

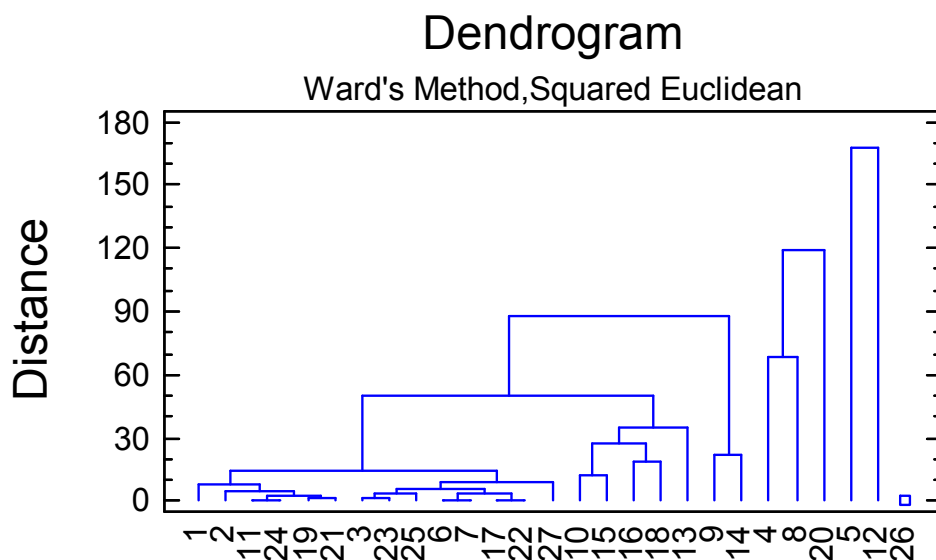

Рисунок 3.1 – Дендограма складу кластерів та їх розподілу в просторовому полі даних

Таблиця 3.2 – Склад показників інноваційності регіонів

Назва ознаки	Назва показника	Од. вим.
1	2	3
X1	Інвестиції в основний капітал	тис. грн
X2	Обсяг інноваційної продукції	тис. грн
X3	Обсяг інноваційної продукції, поставленої на експорт	тис. грн
X4	Загальний обсяг витрат на інноваційну діяльність	тис. грн
X5	Обсяг витрат на внутрішні науково-дослідні розробки	тис. грн
X6	Обсяг витрат на придбання науково-дослідних розробок	тис. грн
X7	Обсяг витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	тис. грн
X8	Обсяг витрат на придбання інших зовнішніх знань	тис. грн
X9	Обсяг витрат на інші витрати (маркетинг, реклама)	тис. грн
X10	Внутрішні поточні витрати на наукові та науково-технічні роботи, виконані власними силами наукових організацій	тис. грн
X11	Внутрішні поточні витрати на фундаментальні дослідження	тис. грн
X12	Внутрішні поточні витрати на прикладні дослідження	тис. грн
X13	Внутрішні поточні витрати на науково-технічні розробки	тис. грн
X14	Внутрішні поточні витрати на науково-технічні послуги	тис. грн
X15	Обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій	тис. грн
X16	Фінансування наукових та науково-технічних робіт за регіонами	тис. грн
X17	Кількість промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю	од.

Продовження таблиці 3.2

1	2	3
X18	Кількість інноваційно активних підприємств у промисловості	од.
X19	Освоєння нових видів продукції у промисловості	од.
X20	Упровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості	од.
X21	Подано заявок на видачу охоронних документів на об'єкти промислової власності «Державний департамент інтелектуальної власності України»	од.
X22	Подано заявок на видачу охоронних документів на об'єкти промислової власності «Патентні відомства іноземних держав»	од.
X23	Отримано охоронних документів на об'єкти промислової власності «Державний департамент інтелектуальної власності України»	од.
X24	Отримано охоронних документів на об'єкти промислової власності «Патентні відомства іноземних держав»	од.
X25	Чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи, усього	осіб
X26	Чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи, докторів наук	осіб
X27	Чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи, кандидатів наук	осіб
X28	Фахівців вищої кваліфікації, зайнятих в економіці, докторів наук	осіб
X29	Фахівців вищої кваліфікації, зайнятих в економіці України, кандидатів наук	осіб
X30	Кількість виїздів наукових працівників за межі України	од.
X31	Кількість вищих навчальних закладів 1–4 рівнів акредитації	од.
X32	Кількість студентів вищих навчальних закладів 1–4 рівнів акредитації у розрахунку на 10000 населення	од.

Вибір математичних методів для побудови узагальнювальних показників здійснювався, виходячи зі сформованого переліку математичних і практичних задач в економіці. Під час визначення таксономічного показника рівня розвитку (В. Плюта) [102] вирішують обчислювальні проблеми, логічна побудова яких наведена на рисунку 3.2

На рисунку 3.2 прийняті наступні позначення: z_{ij} – стандартизовані значення показників; \bar{x}_i – середні значення показників; σ_i – середньоквадратичні відхилення показників; d_j – відстань стандартизованих значень показників до стандартизованого еталону; \bar{d}_j – середнє відстаней; s_d – середнє квадратичне відстаней.

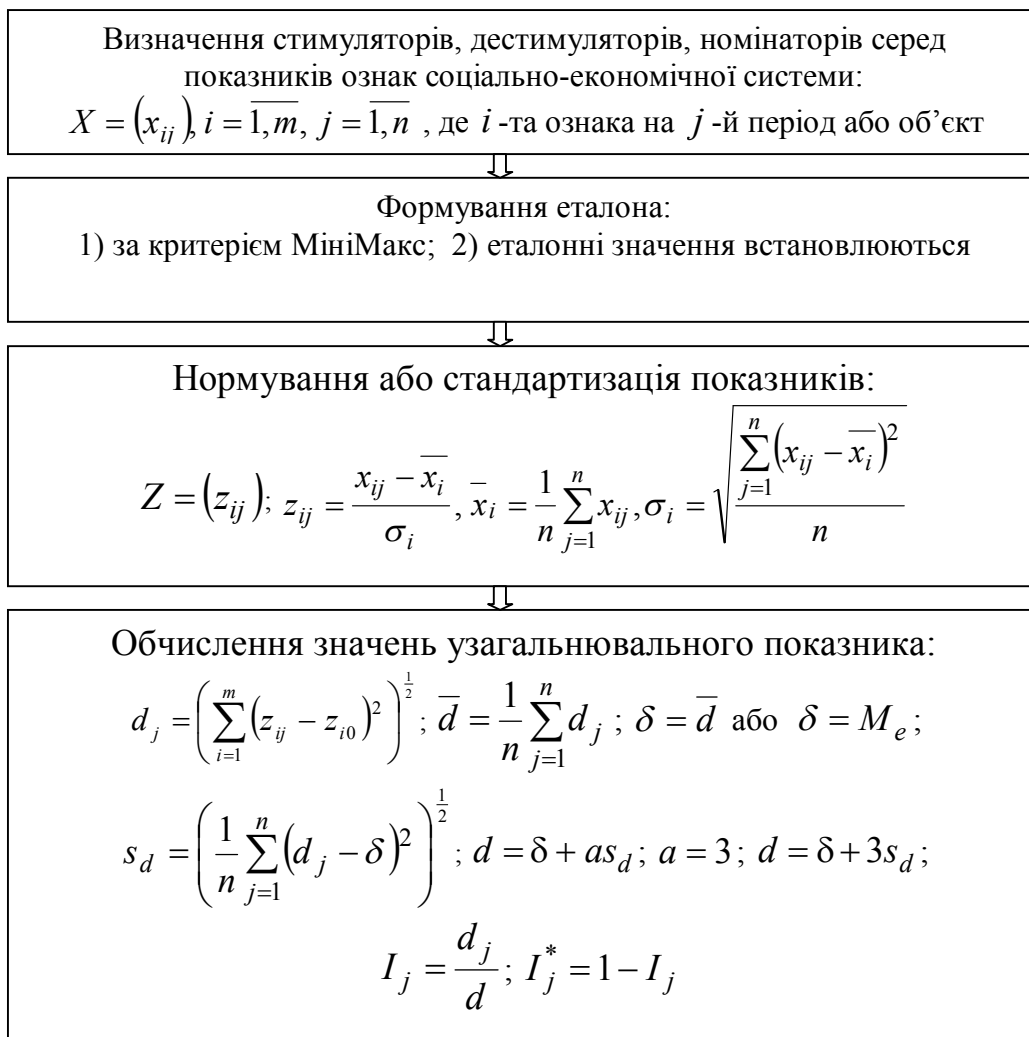

Рисунок 3.2 – Схема побудови таксономічного узагальнювального показника рівня розвитку [103]

Проблеми обчислення величин під час розрахунку таксономічного показника складаються з обчислення величин a та b . Величина a – кількість середньоквадратичних відхилень у частках b , яке може дорівнювати 2, якщо розподіл ознаки симетричний, або 3 – у загальному випадку. Зазвичай a приймають рівним 3. Безсумнівно, якщо в задачі потрібно досягти визначеної точності, то всі показники слід діагностувати на симетричність [103].

Розглянута процедура оцінювального процесу відображає реалізацію таксономічного методу під час формування інтегрального показника. До цього ж допустимі різні методи формування еталона. У разі використання критерію МініМакс при формуванні еталону з використанням нормативних значень, запланованих або експертних, можливо порівнювати об'єкти між собою. У розв'язанні економічних завдань на рівні регіонів застосування порівняльного аналізу щодо еталона є правомірним, оскільки всі дані за всіма показниками оцінювалися за єдиним набором показників.

Характерною властивістю інтегрального показника I_j є те, що його значення знаходиться в інтервалі від 0 до 1. Відповідно до обчислень (додаток Д), інтерпретація таксономічного показника не узгоджується з інтуїтивними уявленнями, тому відповідний показник подається у такому вигляді: $I_j^* = 1 - I_j$ [103].

Динаміка узагальнювального інтегрального показника за регіонами України наведена у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Динаміка інтегрального показника за регіонами

Регіони	2000	2007	2008	2009	2010	Ранг
АР Крим	0,18151	0,33578	0,17655	0,17995	0,18325	19
Вінницька	0,37610	0,70107	0,37468	0,37620	0,37661	11
Волинська	0,14252	0,26592	0,14300	0,14242	0,14291	21
Дніпропетровська	0,52102	0,97402	0,52160	0,52255	0,52159	1
Донецька	0,29203	0,55582	0,30211	0,31642	0,31074	15
Житомирська	0,00001	0,00001	0,00001	0,00001	0,00001	27
Закарпатська	0,02228	0,03979	0,02089	0,02135	0,02204	24
Запорізька	0,51830	0,96654	0,51778	0,51800	0,51820	2
Івано-Франківська	0,41195	0,77125	0,41307	0,41649	0,41552	9
Київська	0,45009	0,84977	0,45459	0,45790	0,45915	5
Кіровоградська	0,19262	0,36355	0,19432	0,19759	0,19804	18
Луганська	0,34162	0,63631	0,33931	0,34145	0,34208	12
Львівська	0,18360	0,37618	0,20237	0,22531	0,21189	17
Миколаївська	0,30741	0,57882	0,31251	0,31162	0,31291	14
Одеська	0,43625	0,83108	0,44549	0,44542	0,44510	7
Полтавська	0,30823	0,58681	0,31474	0,32024	0,32318	13
Рівненська	0,43260	0,80609	0,43174	0,43217	0,43229	8
Сумська	0,38162	0,72655	0,39132	0,39345	0,39303	10
Тернопільська	0,06384	0,11829	0,06322	0,06336	0,06370	22
Харківська	0,42958	0,81861	0,44234	0,44475	0,45303	6
Херсонська	0,15973	0,29651	0,15914	0,15950	0,16147	20
Хмельницька	0,00005	0,00009	0,00005	0,00007	0,00005	26
Черкаська	0,46704	0,87429	0,46864	0,46936	0,46861	4
Чернівецька	0,03529	0,06836	0,03656	0,03677	0,04017	23
Чернігівська	0,26952	0,50202	0,26828	0,27229	0,27037	16
м. Київ	0,49420	0,94346	0,51263	0,51498	0,51775	3
м. Севастополь	0,00024	0,00023	0,00014	0,00010	0,00021	25

За отриманими даними (табл. 3.3) можна зробити висновок, що, окрім виявлених лідерів економічного й інноваційного розвитку (Дніпропетровська, Запорізька, Черкаська області та м. Київ), наближується до цієї групи за рейтингом ще 6–7 областей, зокрема Одеська, Рівненська, Харківська, Івано-Франківська. Це дає змогу розширити зону точок зростання і на цих підставах прогнозувати найбільш корисні лінії зв'язків для міжрегіональних взаємодій.

Зміщення вниз за ранговою шкалою (порівняно з розрахунками, проведеними іншими дослідниками [22; 27; 32]) відмічено в таких регіонах, як Донецька, Луганська, Миколаївська. Цей факт логічно пояснити тим, що саме регіони потужного промислового профілю зазнали найбільшого впливу кризової ситуації. Цей факт наочно демонструє діаграма динаміки розрахованого потенціалу (рис. 3.3).

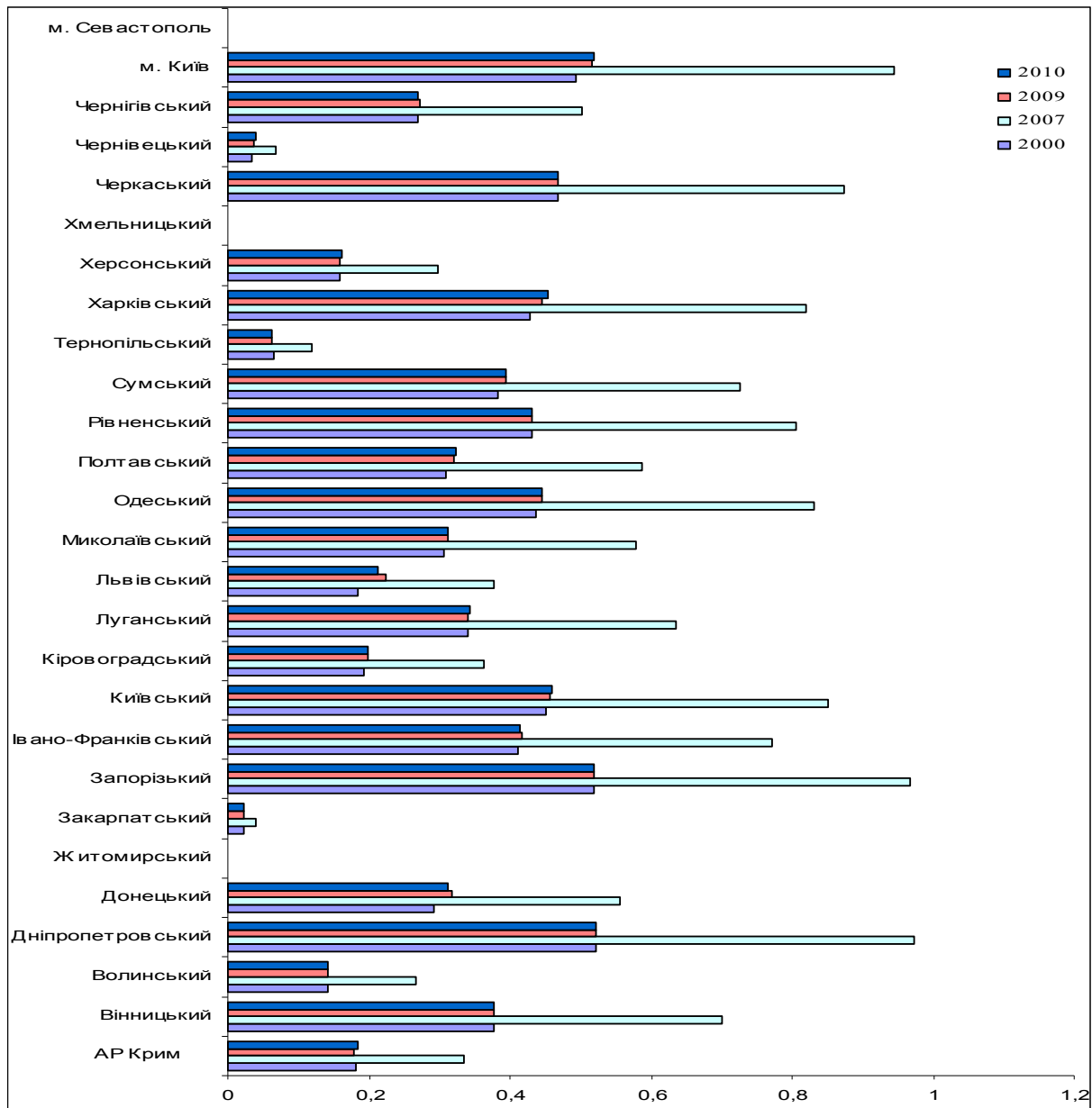

Рисунок 3.3 – Динаміка показників інноваційного потенціалу регіонів

За діаграмою можливо зробити такі висновки:

- з єдиного рівня інноваційності значним зростанням відрізняється 2007 рік;
- в іншому діапазоні часу структурні зміни незначні;
- у 2010 році інерційного спаду інноваційності більшості регіонів не спостерігається.

Значення інтегрального показника «Інноваційний потенціал» за регіонами в 2010 році подано на рисунку 3.4.

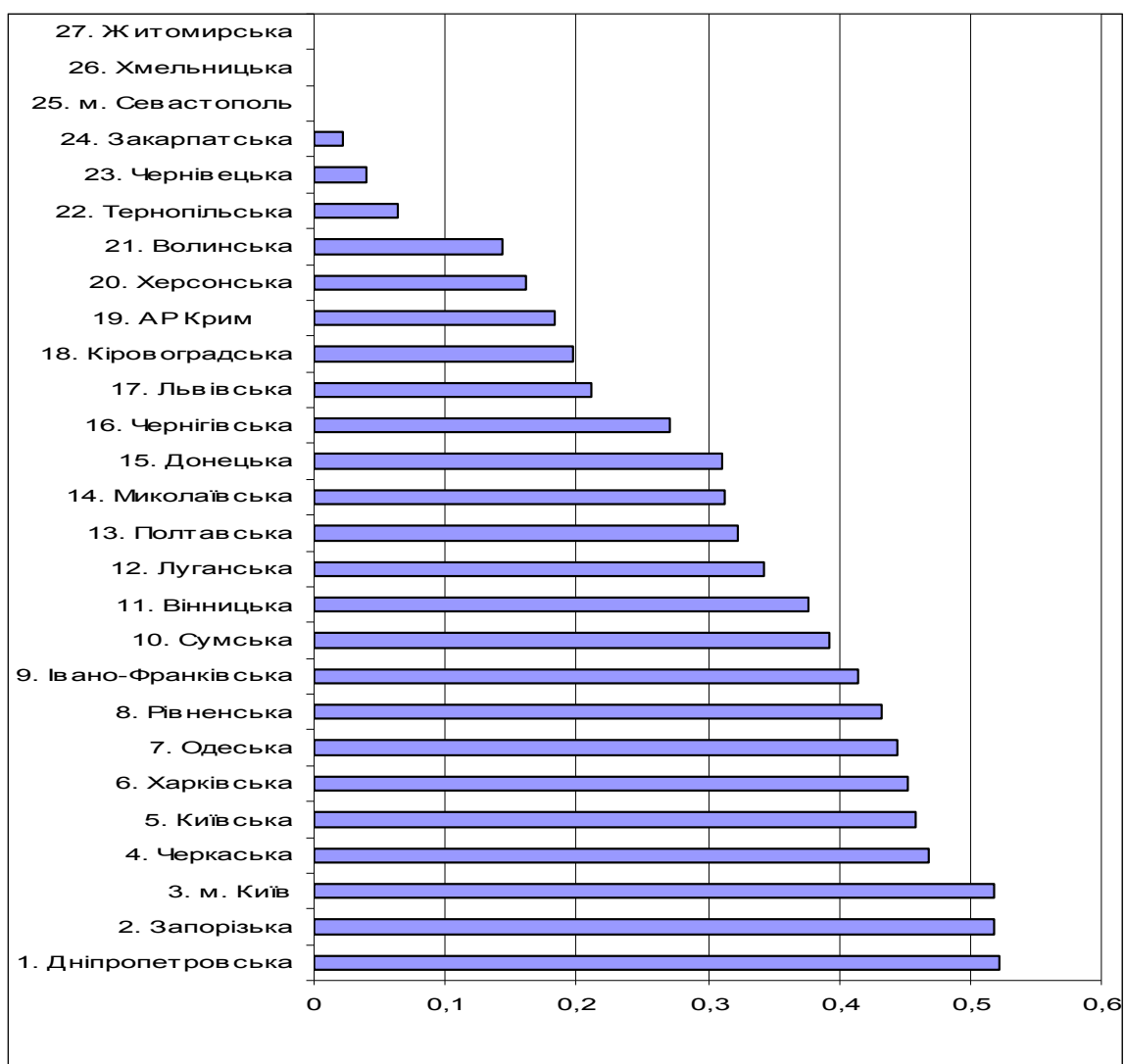

Рисунок 3.4 – Значення інтегрального показника «Інноваційний потенціал» за регіонами в 2010 році

З рангової діаграми (рис. 3.4) зрозуміло, що інноваційний потенціал регіонів за 2010 рік істотно змінився, що свідчить про нестійкість інноваційних тенденцій в Україні. Загалом дослідження показує, що замість зростання на сьогодні спостерігається згортання інноваційного потенціалу, а відтак і процесу інноваційного розвитку.

Для визначення показника міжрегіональної взаємодії і включенням його в систему оцінок формується окремий банк даних. На сьогодні в статистичній інформації практично відсутні показники, які б могли охарактеризувати взаємодію регіонів. З огляду на те протягом лютого–березня 2010 року було проведено експертне опитування, з метою з'ясування показників, які можна використовувати для оцінки потенціалу міжрегіональних взаємодій.

В якості експертів було відібрано таких фахівців:

- 1) експерти з вченим званням у галузі економіки, соціології – 33 % (8 осіб);
- 2) управлінський персонал – 12 % (3 осіб);

- 3) фахівці, що працюють в галузі інноваційної проблематики – 38 % (9 осіб);
4) фахівці в галузі регіональної економіки – 17 % (4 осіб).

На підставі теоретично викладених у розділі 1 передумов доцільно виокремити чинники впливу зовнішнього і внутрішнього середовища, що визначають істотний вплив на рівень потенціалу міжрегіональних взаємодій, обраних на підставі експертних оцінок 24 експертів.

Опитування проходило в два етапи (додаток Е, Е1), які склалися з таких завдань:

1) визначення респондентами поняття «Потенціал міжрегіональних взаємодій» та показників його оцінки;

2) ранжування за силою впливу показників міжрегіональних взаємодій (за даними зведеної анкети показників).

Для проведення експертами оцінювання вибрані такі чинники:

Z1 – обсяг внутрішнього регіонального продукту;

Z2 – потенціал вищих навчальних закладів;

Z3 – паливно-енергетичні ресурси (ПЕР);

Z4 – будівельний потенціал;

Z5 – унікальні природні ресурси;

Z6 – щільність транспортної мережі;

Z7 – вантажообіг автомобільного транспорту;

Z8 – бюджетні трансферти (до бюджету);

Z9 – прикордонний чинник;

Z10 – капітальні інвестиції;

Z11 – інноваційна активність (кількість підприємств);

Z12 – зовнішньоекономічна діяльність (імпорт);

Z13 – зовнішньоекономічна діяльність (експорт);

Z14 – розвиток торговельної мережі;

Z15 – міграційний рух;

Z16 – туристична привабливість (внутрішні екскурсії);

Z17 – історико-культурні цінності;

Z18 – наявність вільних економічних зон;

Z19 – наявність технопарків;

Z20 – спортивні заходи;

Z21 – санітарно-культурні та оздоровчі заклади.

Усі відповіді експертів з метою оброблення отриманих результатів зведені в таблицю (табл. 3.4). Для перевірки правильності даних зведеної таблиці використано наступну формулу:

$$\sum_{j=1}^n x_{ij} = \frac{(1+n)n}{2}, \quad (3.4)$$

де x_{ij} – ранг j -го чинника у i -го респондента;

n – кількість чинників.

Таблиця 3.4 – Зведена таблиця відповідей експертів

Експерти	Обсяг ВРП	Потенціал ВНЗ	ПЕР	Будівельний потенціал	Унікальні природні ресурси	Щільність транспортної мережі	Вантажообіг автотранспорту	Бюджетні трансферти (до бюджету)	Прикордонний чинник	Капітальні інвестиції	Інноваційна активність (кількість підприємств)	ЗЕД (імпорт)	ЗЕД (експорт)	Розвиток торговельної мережі	Міграційний рух	Туристична привабливість (внутрішні екскурсії)	Історико-культурні цінності	Наявність СЕЗ	Наявність технопарків	Спортивні заходи	Санітарно-культурні та оздоровчі заклади
1	2	7	19	17	12	13	9	5	20	18	4	15	14	6	11	16	8	1	3	10	21
2	2	4	3	19	14	15	10	5	21	16	1	17	13	8	18	12	20	7	6	9	11
3	3	1	4	18	13	16	8	20	7	17	2	14	12	9	15	11	21	6	5	10	19
4	1	6	3	14	4	19	11	12	15	20	2	18	16	10	13	9	21	7	5	17	8
5	2	4	5	19	10	11	12	3	21	13	1	17	16	8	14	18	20	6	7	9	15
6	6	3	2	17	13	12	9	4	18	14	1	20	15	10	16	19	11	5	8	7	21
7	4	10	1	3	15	14	6	5	20	12	2	19	13	11	17	18	21	7	8	9	16
8	4	3	2	19	15	13	9	6	21	18	1	14	11	10	20	16	12	5	7	8	17
9	6	1	3	20	4	12	10	13	15	16	2	18	19	9	14	11	21	7	5	8	17
10	6	5	2	13	9	8	12	3	21	17	1	16	14	11	18	19	20	4	7	10	15
11	7	1	19	18	2	13	8	3	20	10	4	15	16	17	11	14	21	5	6	9	12
12	5	3	2	19	17	12	6	4	20	18	1	14	13	9	15	21	11	7	8	10	16
13	7	1	3	20	13	10	12	4	21	17	2	16	14	9	11	15	19	6	5	8	18
14	6	2	3	19	8	13	9	1	20	16	4	15	14	11	12	18	21	5	7	10	17
15	2	6	1	20	13	12	11	5	18	17	3	9	10	15	16	21	19	4	7	8	14
16	7	2	20	12	13	2	9	4	19	16	1	15	14	10	11	8	21	5	16	8	17
17	4	6	2	19	15	13	9	3	21	1	16	14	11	10	12	17	18	5	7	8	20
18	2	4	5	11	20	12	14	3	10	13	1	9	21	8	15	18	19	6	7	17	16
19	6	2	3	20	12	13	11	5	21	16	8	17	15	1	10	19	18	4	7	9	14
20	5	2	3	19	15	12	6	4	20	17	1	14	13	9	11	18	21	7	8	10	16
21	3	7	1	18	13	16	4	9	17	15	2	12	14	17	9	8	11	10	5	21	19
22	1	4	3	20	12	14	11	6	19	15	2	18	16	9	13	10	21	5	7	8	17
23	4	3	2	18	13	16	7	9	20	14	1	6	12	8	21	17	11	15	5	10	19
24	17	5	16	15	14	20	12	7	19	16	8	4	3	1	11	9	15	5	6	10	18

Для подальших розрахунків необхідно:

1) обчислити суми рангів кожного j -го чинника за формулою:

$$CP = \left(\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n X_{ij} \right), \quad (3.5)$$

де x_{ij} – ранг j -го чинника у i -го респондента;

m – кількість респондентів;

n – кількість чинників.

2) обчислити коефіцієнт значущості кожного j -го чинника за формулою:

$$K_3 = \frac{CP_j}{\sum CP}, \quad (3.6)$$

Обов'язковим при використанні методу опитування є оцінка ступеня узгодженості експертів. Для перевірки рівня узгодженості експертів використовуємо коефіцієнт конкордації [37], що розраховується за наступною формулою:

$$W = \frac{12S}{m^2(n^3 - n)}, \quad (3.7)$$

де W – коефіцієнт конкордації;

S – проміжний показник, що розраховується за формулою:

$$S = \sum_{i=1}^n \left(\sum_{j=1}^m x_{ij} - \frac{\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n X_{ij}}{n} \right)^2, \quad (3.8)$$

де x_{ij} – ранг j -го чинника у i -го респондента.

За результатами розрахунків коефіцієнт конкордації склав 0,69. Значення коефіцієнта конкордації знаходиться в інтервалі від 0 до 1. Якщо коефіцієнт конкордації дорівнює 1, то це означає, що думки експертів повністю збігаються.

Після розрахунку коефіцієнта конкордації перевіряємо його значення за відповідністю критерію Персона (χ^2) й обираємо ступінь свободи, що відповідає $n - 0,1$. Для цього використовуємо наступну формулу:

$$\chi^2 = m(n-1)w = \frac{S}{\frac{1}{12}mn(n+1)}, \quad (3.9)$$

Отримане значення χ^2 дорівнює 331, що більше ніж табличне значення критерія Персона. Це означає, що нульову гіпотезу про використання однакових думок слід відкинути.

За відібраними даними 21 показника економіко-соціального стану кожного регіону проранжовано кожну з цих ознак у діапазоні від 1 до 5 балів (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Система бальних оцінок значення показників у міжрегіональних відносинах

Регіони	Z1	Z2	Z3	Z4	Z5	Z6	Z7	Z8	Z9	Z10	Z11	Z12	Z13	Z14	Z15	Z16	Z17	Z18	Z19	Z20	Z21
АР Крим	1	2	2	3	1	1	2	2	2	1	3	1	1	2	0	5	3	5	0	2	5
Вінницька	1	2	2	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1	2	3	2	4	0	0	2	1
Волинська	1	1	0	1	1	3	2	0	2	1	0	1	1	1	1	3	3	5	0	2	1
Дніпропетровська	4	3	5	1	4	4	4	4	0	3	3	2	5	3	1	4	4	0	0	4	2
Донецька	4	4	5	1	5	5	3	4	2	3	3	1	5	4	2	4	4	5	4	5	4
Житомирська	1	1	1	1	1	3	1	0	2	1	0	1	1	1	3	1	3	0	0	2	1
Закарпатська	1	1	0	1	2	3	3	2	2	1	1	1	1	1	2	3	3	0	0	2	1
Запорізька	2	2	4	1	4	3	2	3	1	1	3	1	2	2	2	4	4	5	0	2	2
Івано-Франківська	1	2	5	3	1	4	1	0	1	1	1	1	1	1	2	5	2	0	0	2	1
Київська	2	2	5	4	1	3	4	2	1	2	3	1	1	2	2	1	4	5	0	2	1
Кіровоградська	1	1	2	1	5	3	1	2	0	1	0	1	1	1	4	2	3	0	0	2	1
Луганська	2	2	5	1	1	3	3	0	2	1	3	1	3	2	3	3	4	0	0	2	1
Львівська	2	3	2	3	1	5	3	2	2	2	3	1	1	2	2	4	4	5	4	5	2
Миколаївська	1	1	5	1	1	2	2	2	2	1	3	1	1	1	2	2	2	5	0	2	2
Одеська	2	2	2	3	1	3	3	2	2	2	3	1	1	2	1	4	3	5	0	3	4
Полтавська	2	2	5	1	2	3	3	2	0	2	1	1	1	2	1	3	4	0	0	2	1
Рівненська	1	1	5	1	1	1	2	0	2	1	0	1	1	1	3	3	2	0	0	2	1
Сумська	1	1	1	1	1	3	1	3	2	1	1	1	1	1	3	1	2	0	0	2	1
Тернопільська	1	1	0	1	1	5	1	0	0	1	0	1	1	1	3	2	3	0	0	2	1
Харківська	2	4	4	3	1	1	4	2	2	2	4	1	1	3	0	4	5	0	4	5	1
Херсонська	1	1	4	1	1	2	2	0	2	1	1	1	1	1	4	3	2	0	0	2	3
Хмельницька	1	1	1	2	1	4	3	2	0	1	0	1	1	1	3	1	3	0	0	2	1
Черкаська	1	1	1	1	1	3	2	0	0	1	2	1	1	1	2	1	5	0	0	2	1
Чернівецька	1	1	0	1	1	5	1	0	2	1	1	1	1	1	0	1	3	0	0	2	1
Чернігівська	1	1	1	1	1	2	1	0	2	1	1	1	1	1	2	1	3	0	0	2	1
м. Київ	5	5	2	5	1	5	5	5	0	5	4	5	4	5	2	5	5	0	5	5	1
м. Севастополь	1	1	1	1	1	1	4	0	2	1	0	1	1	1	0	1	3	0	0	2	1

Ранжування було проведено за загальнодоступною інформацією щодо кожного з регіонів. Оцінка ознак для побудови рівня інноваційного потенціалу з урахуванням міжрегіональної взаємодії була проведена за даними за 2010 рік.

Першим етапом побудови моделі є ідентифікація загальних складних ознак дослідження Z1–Z21. У статистичному пакеті Statgraphics початковий факторний розв’язок отримується за допомогою активації Special/Multivariate Methods/Principal Components (табл. 3.6).

Таблиця 3.6 – Факторний аналіз ознак міжрегіональної взаємодії

Factor Number	Factor Analysis		
	Eigenvalue	Percent of Variance	Cumulative Percentage
1	9,69693	46,176	46,176
2	2,5882	12,325	58,501
3	1,98999	9,476	67,977
4	1,21393	5,781	73,757
5	1,05094	5,004	78,762
6	0,930576	4,431	83,193
7	0,745887	3,552	86,745
8	0,616382	2,935	89,680
9	0,553864	2,637	92,318
10	0,415043	1,976	94,294
11	0,312641	1,489	95,783
12	0,264057	1,257	97,040
13	0,200478	0,955	97,995
14	0,14956	0,712	98,707
15	0,119916	0,571	99,278
16	0,0672359	0,320	99,598
17	0,0567285	0,270	99,868
18	0,0124941	0,059	99,928
19	0,00927411	0,044	99,972
20	0,00382563	0,018	99,990
21	0,00204518	0,010	100,000

Згідно з наданими даними програмного забезпечення, наданими в таблиці 3.6 будуємо графік (рис. 3.5) послідовності власних чисел, який має характерну точку, що відділяє гілку швидкого спадання значень власних чисел від гілки майже сталих значень. Мета аналізу полягає в тому, щоб оцінити 21 чинник-показник з погляду найбільшої їх змінності й отримати меншу кількість показників, які найбільше впливають на обрані об’єкти.

Визначимо п’ять чинників, власна величина яких більше або дорівнює 1,0. Разом ці п’ять відібраних чинників розташовуються на координатному полі за силою впливу на об’єкт.

Побудувавши дендрограму (рис. 3.5), можливо зобразити зазначене вище у вигляді графіка. Чинники, що знаходяться на лінії та над нею, і є тими п’ятьма відібраними чинниками (найбільший вплив першого чинника 45 % мінливості).

Scree Plot

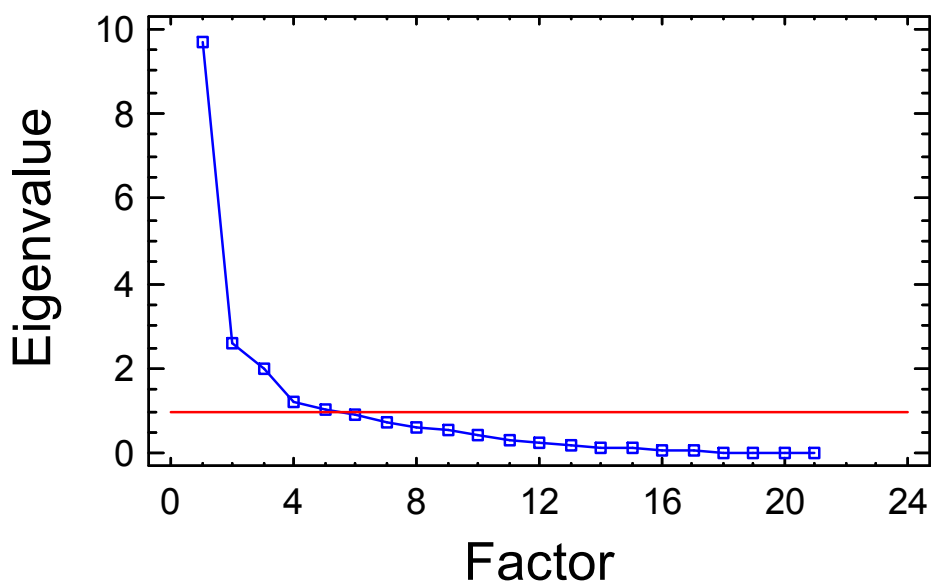

Рисунок 3.5 – Критерій виділення основних чинників (за силою впливу)

У таблиці 3.7 наведені значення чинникових навантажень до процедури обертання п'яти чинників (тобто здійснено диференціацію за головними компонентами).

Таблиця 3.7 – Матриця чинникових навантажень після обертання в системі VARIMAX

	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4	Factor 5
z1	0,878724	0,00742739	0,406459	0,0706877	0,071938
z2	0,923744	0,130107	0,149734	0,172684	0,120392
z3	0,256832	0,142088	0,258388	-0,140159	0,813976
z4	0,74203	0,143602	-0,488755	-0,0270343	0,0324732
z5	0,0944832	0,0993341	0,911384	-0,0589513	0,0506095
z6	0,41849	-0,071185	0,326889	-0,278131	-0,635607
z7	0,690699	-0,0975325	-0,000630419	0,431877	0,289381
z8	0,696768	0,129309	0,423906	-0,00433756	0,0417582
z9	-0,257154	0,617017	-0,318324	0,18319	0,0634742
z10	0,94213	-0,0485892	0,178687	0,0506798	-0,0146493
z11	0,689095	0,371929	0,0688806	0,276789	0,285938
z12	0,818911	-0,296266	-0,0611483	-0,14464	-0,08438
z13	0,623306	0,00998568	0,63835	-0,00429824	0,0954798
z14	0,909985	0,0877535	0,263905	0,166426	0,118509
z15	-0,161609	-0,288805	0,146006	-0,749157	0,0278049
z16	0,602715	0,455666	0,0598191	-0,135241	0,26795
z17	0,587919	-0,25221	0,217446	0,565853	-0,0256647
z18	0,120205	0,804335	0,0744753	0,113383	-0,0172396
z19	0,818881	0,142787	-0,00323411	0,15341	-0,164112
z20	0,826041	0,200075	0,16161	0,210064	-0,0980127
z21	0,150917	0,828467	0,176242	-0,0420728	0,119278

Наведена диференціація компонентів здійснена за системою елементарних ознак, а в рядках – кожної ознаки за компонентами. Застосувавши процедуру обертання методом VARIMAX, отримуємо варіант структури інтерпретації основних ознак-чинників за регіонами України в розрізі міжрегіональних взаємодій.

Сукупність основних ознак-чинників (табл. 3.7) визначає ту особливість, що кожен елементарну ознаку обумовлює один чинник. З погляду економічної доцільності виокремлюють чинники, що є визначальними для відповідного об'єкту.

Для розпізнавання головних ознак, по-перше, потрібно зробити ранжування (табл. 3.8) за кожною ознакою з 5 чинників; по-друге – виокремити головні ознаки за принципом вибору найважливіших ознак на чинник (обирається значення, що дорівнює або більше 0,25).

Таблиця 3.8 – Ранжування ознак чинників

№ п/ п	Factor 1	№ п/п	Factor 2	№ п/п	Factor 3	№ п/ п	Factor 4	№ п/п	Factor 5
z10	0,94213	z21	0,828467	z5	0,911384	z17	0,565853	z3	0,813976
z2	0,923744	z18	0,804335	z13	0,63835	z7	0,431877	z7	0,289381
z14	0,909985	z9	0,617017	z8	0,423906	z11	0,276789	z11	0,285938
z1	0,878724	z16	0,455666	z1	0,406459	z20	0,210064	z16	0,26795
z12	0,818911	z20	0,200075	z14	0,263905	z2	0,172684	z21	0,119278
z19	0,818881	z4	0,143602	z3	0,258388	z14	0,166426	z14	0,118509
z4	0,74203	z19	0,142787	z17	0,217446	z19	0,15341	z13	0,0954798
z8	0,696768	z3	0,142088	z10	0,178687	z18	0,113383	z1	0,071938
z7	0,690699	z2	0,130107	z21	0,176242	z1	0,0706877	z9	0,0634742
z11	0,689095	z8	0,129309	z20	0,16161	z10	0,0506798	z5	0,0506095
z13	0,623306	z5	0,0993341	z2	0,149734	z13	-0,00429824	z8	0,0417582
z16	0,602715	z14	0,0877535	z15	0,146006	z8	-0,00433756	z4	0,0324732
z17	0,587919	z13	0,00998568	z18	0,0744753	z4	-0,0270343	z15	0,0278049
z6	0,41849	z1	0,00742739	z11	0,0688806	z21	-0,0420728	z10	-0,0146493
z3	0,256832	z10	-0,0485892	z16	0,0598191	z5	-0,0589513	z18	-0,0172396
z21	0,150917	z6	-0,071185	z7	-0,000630419	z16	-0,135241	z17	-0,0256647
z18	0,120205	z7	-0,0975325	z19	-0,00323411	z3	-0,140159	z12	-0,08438
z5	0,0944832	z17	-0,25221	z12	-0,0611483	z12	-0,14464	z20	-0,0980127
z15	-0,161609	z15	-0,288805	z9	-0,318324	z6	-0,278131	z19	-0,164112
z9	-0,257154	z12	-0,296266	z4	-0,488755	z15	-0,749157	z6	-0,635607

Далі необхідно назвати кожний чинник за головними та найбільш вагомими ознаками.

Factor 1 – Інноваційний потенціал (капітальні вкладення).

Factor 2 – Соціальна активність (санітарно-культурні та оздоровчі заклади).

Factor 3 – Ресурсний потенціал (унікальні монопольні ресурси).

Factor 4 – Історико-культурні цінності.

Factor 5 – Потенціал енергетичних ресурсів.

Значення розрахункових оцінок, з урахуванням цих факторів наведено у додатку 3.

Окремо на діаграмі (рис. 3.6) показано рангове розміщення регіонів за факторами міжрегіональної взаємодії.

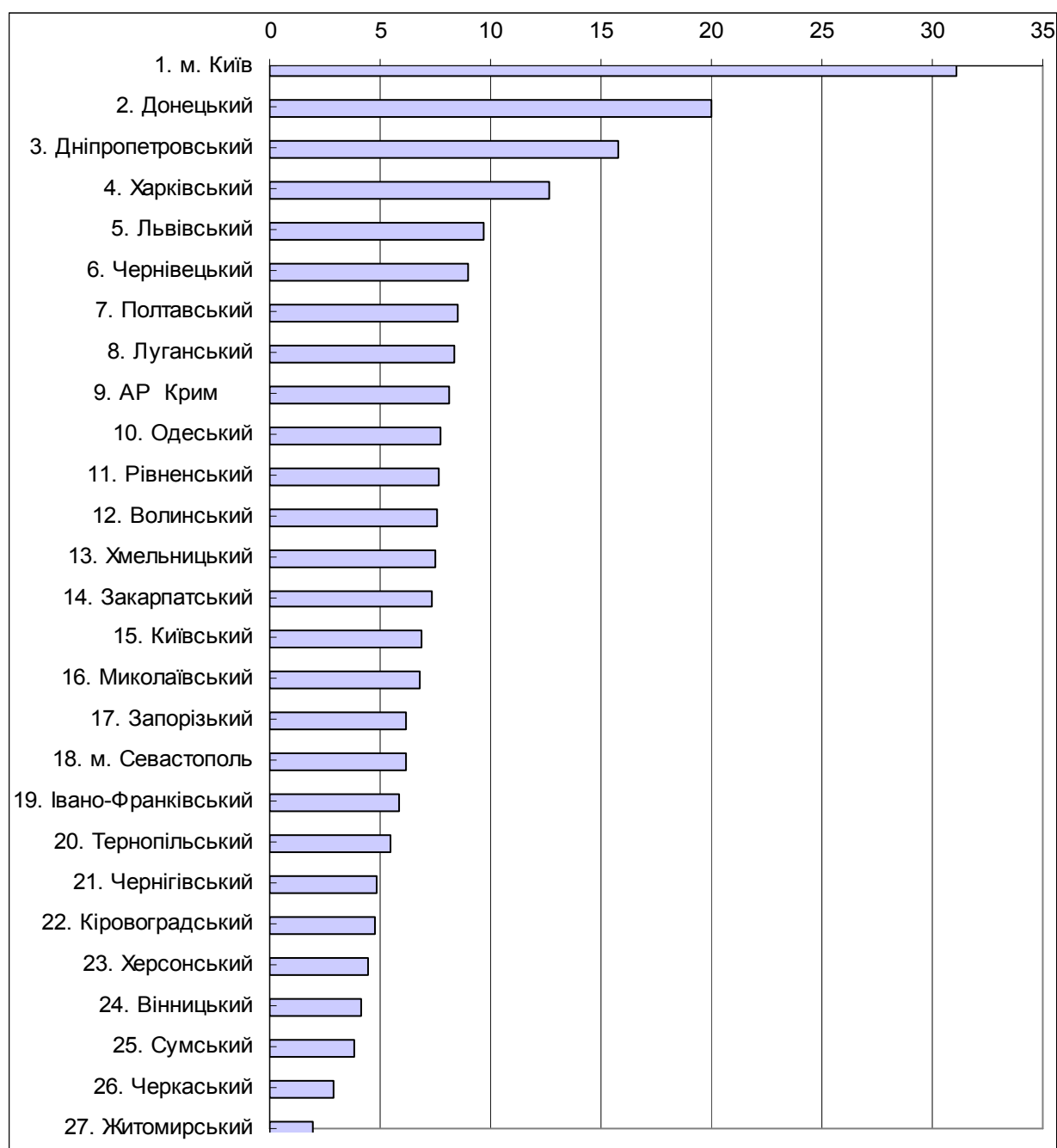

Рисунок 3.6 – Потенціал міжрегіональних взаємодій

За наведеною ранговою діаграмою (рис. 3.6), розміщення регіонів значно змінилося, ніж на тій, на якій враховано міжрегіональні взаємодії. Отже, за цим фактором, виокремлено всього дві групи: перша, до складу якої входять п'ять регіонів – м. Київ, Донецький, Дніпропетровський, Харківський, Львівський; друга – інші 22 регіони. До того ж, в другій групі показники регіональних відносин близькі між собою. Як показує дослідження, принципово важливим є не обсяг виробництва, а інші характеристики. Не випадково Луганський і Полтавський регіони розміщуються внизу рангової шкали. А регіони, в яких

частка промисловості менша, а більше розвинуті інші галузі та сфера послуг в міжрегіональних взаємодіях, більш перспективні.

Це підтверджує достатню сприйнятливість та акцентування уваги в новому підході до суттєвих сторін інноваційного розвитку. Для співвідношення інтегральної оцінки інноваційного потенціалу з оцінкою міжрегіональної взаємодії, використовуємо формулу середньої геометричної і відображаємо отримані результати в графічному вигляді (рис. 3.7.).

$$I_{пмв} = \sqrt{MB * IP} , \quad (3.10)$$

де $I_{пмв}$ – показник інноваційного потенціалу з урахуванням міжрегіональної взаємодії;

MB – показник міжрегіональної взаємодії;

IP – інтегральний показник інноваційного потенціалу.

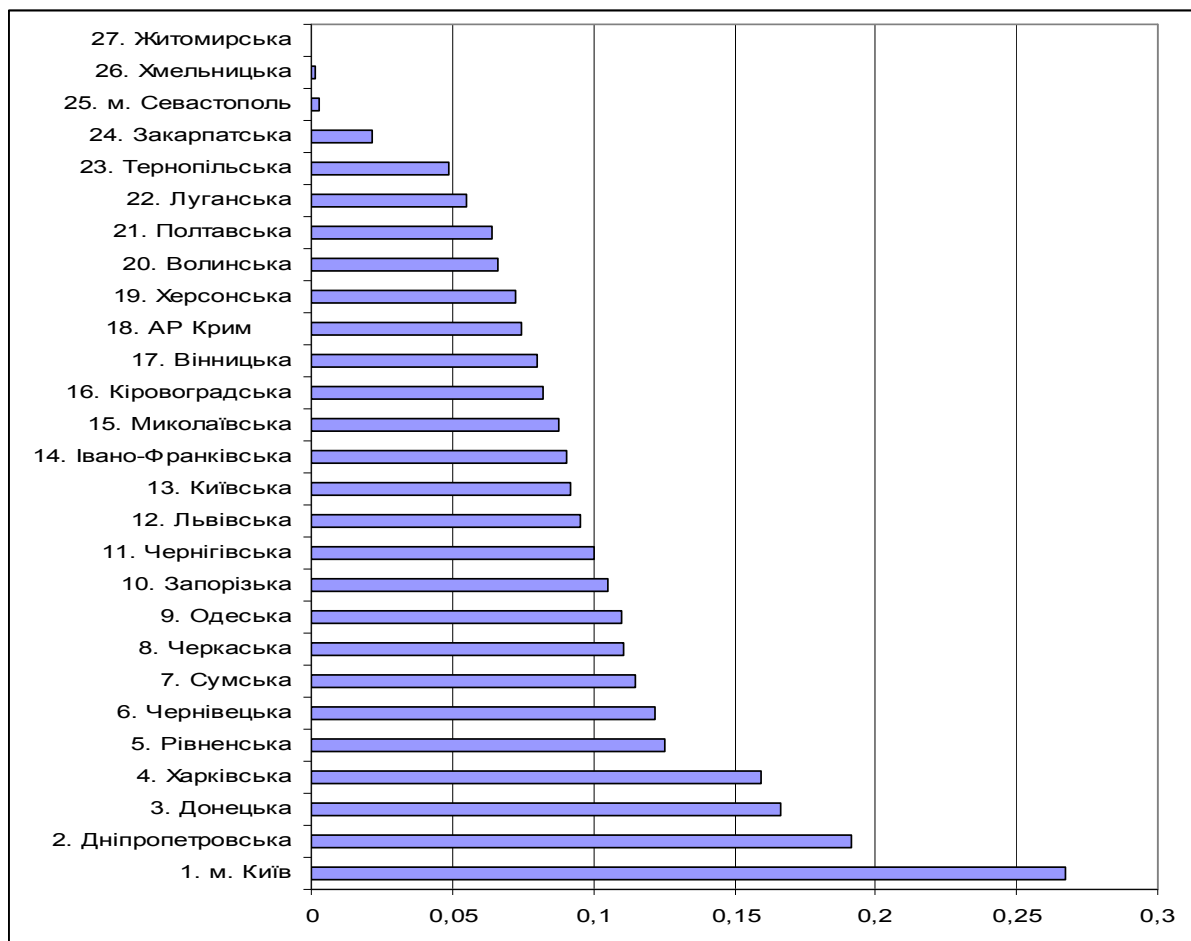

Рисунок 3.7 – Інноваційний потенціал з урахуванням міжрегіональної взаємодії

Наявний результат рангового значення інноваційного потенціалу регіонів України представлено на рисунку 3.7. Практично діаграма відображає сумарну характеристику потенціалів 1-го і 2-го роду, що було зпрогнозовано в теоретичній частині роботи. У цьому варіанті регіони отримали більш об'єктивну оцінку свого інноваційного потенціалу.

Для того, щоб наглядно зобразити зміщення регіонів за рангами з урахуванням впливу на інноваційний потенціал регіону його міжрегіональної взаємодії, побудовано діаграму (наглядну графічну модель), зображену на рисунку 3.8.

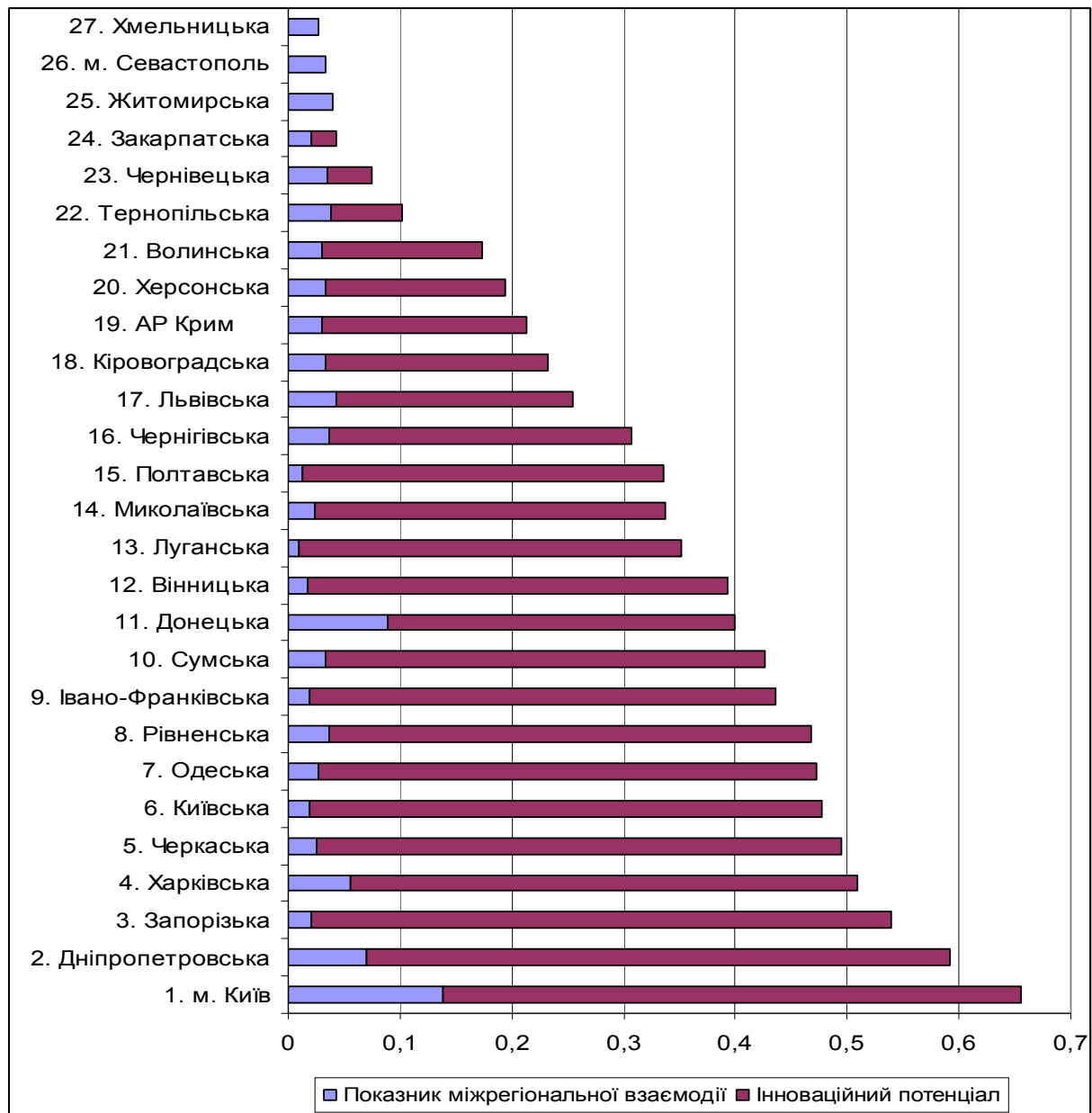

Рисунок 3.8 – Інноваційний потенціал з урахуванням міжрегіональної взаємодії (наглядна графічна модель)

Використовуючи математичні моделі та програмні інструменти проведення розрахунків інноваційного потенціалу, можна подати характеристику регіонів України, в якій міжрегіональні ознаки значно змінили «інноваційний статус» семи регіонів із 27-ми. Це стосується, зокрема, регіонів з непромисловим потенціалом. Отже, підтверджено, що непромислова складова (туризм, сільське виробництво, послуги, транспорт тощо) у сучасному інноваційному потенціалі відіграють значну роль.

Моделювання оцінок і розрахунків інноваційного потенціалу сприяє продуктивним результатом побудови рангової структуризації регіонів. Але більш значним його вплив на формування нового економічного мислення, що формує нову ідеологію управління регіональним розвитком.

3.2 Формування елементів організаційної моделі управління розвитком регіонального господарського комплексу

Наявність значної кількості теоретико-концептуальних підходів до інноваційної стратегії розвитку регіонів загалом можна оцінити як позитивний факт у тому розумінні, що мова йде про нестандартну багатовимірну проблему, вирішення якої є завданням креативного пошуку адекватних методів й інструментів. Але необхідно зауважити, що стосовно забезпечення методами та інструментарієм практичного процесу впровадження інновацій та наукових розробок бракує. Більшість із них мають місце в частині різних схем обґрунтування окремих проектів або розподілу процесу на етапи (стадії), або набору практичних заходів досягнення цілей. І зазвичай, ці частини не пов'язані єдиною управлінською технологією. У зв'язку з цим виникає актуальна потреба в триєдиній системі інструментарію: «моделювання – проектування – управління використанням інноваційного потенціалу», що в сукупності забезпечує сам процес поступального інноваційного розвитку.

У такому разі поняття «інноваційний потенціал» використовується теж у трьох значеннях:

- відправний пункт (стартова база) розвитку регіонів;
- ресурс, що містить і сам механізм розвитку;
- «будівельний матеріал» формування системи управління розвитком.

У першому значенні, інноваційний потенціал – це аналітично обґрунтована й упорядкована інформаційна база, система показників, оцінок ресурсів і пріоритетів.

У другому значенні – головного значення набуває структура елементів потенціалу та досягнутий рівень взаємодії учасників інноваційного розвитку.

У третьому значенні – якість системи управління регіоном, її спроможність реформувати себе і регіон, приймати нові рішення, знайти стимули та нові можливості досягнення запрограмованих цілей.

Ця триєдина цілісність і спроможність призвана перевести інноваційний потенціал як ресурс (можливість) трансформується у процес, здатний забезпечити інноваційні кінцеві результати.

Необхідно зазначити, що регіон як об'єкт керованого розвитку, містить різноманітні елементи економічної структури, правових норм і потреб соціуму, що не можуть бути зведені до загальновизначеної структурної схеми розгортання процесу розвитку. Мова йде про основи динамічної взаємодії різних підсистем і чинників операційно мобільного управління, що обслуговують стратегічні засади нової моделі майбутнього стану регіону,

нового рівня потенціалу, нової якості економіки та соціуму регіону. Тож в інноваційному розвитку треба визнати не тільки інноваційні кінцеві зміни, а й сам шлях (процес) як перманентний перебіг змін інноваційного, організаційно-економічного й інституційного порядків.

Використання інноваційного потенціалу потребує такої відмінної методичної бази, яка була б підґрунтям, визначає інституційні правила вибору засобів та інструментарію і в той же час не заперечувала креативу в реальному його виявленні, якщо ситуація чи нові можливості дозволяють отримати більший ефект у процесі діяльності. Цей бік методичного забезпечення має опорні точки в інформаційному масиві регіональних даних, у наукових розробках щодо інновацій, у досвіді лідерів інноваційного розвитку.

Ефект розвитку є ефектом синергії, в основу якого покладено два чинники – самоорганізація й оптимізація взаємодій. Яким чином ці два чинники пов’язані з інноваційним потенціалом, показано на рисунку 3.9.

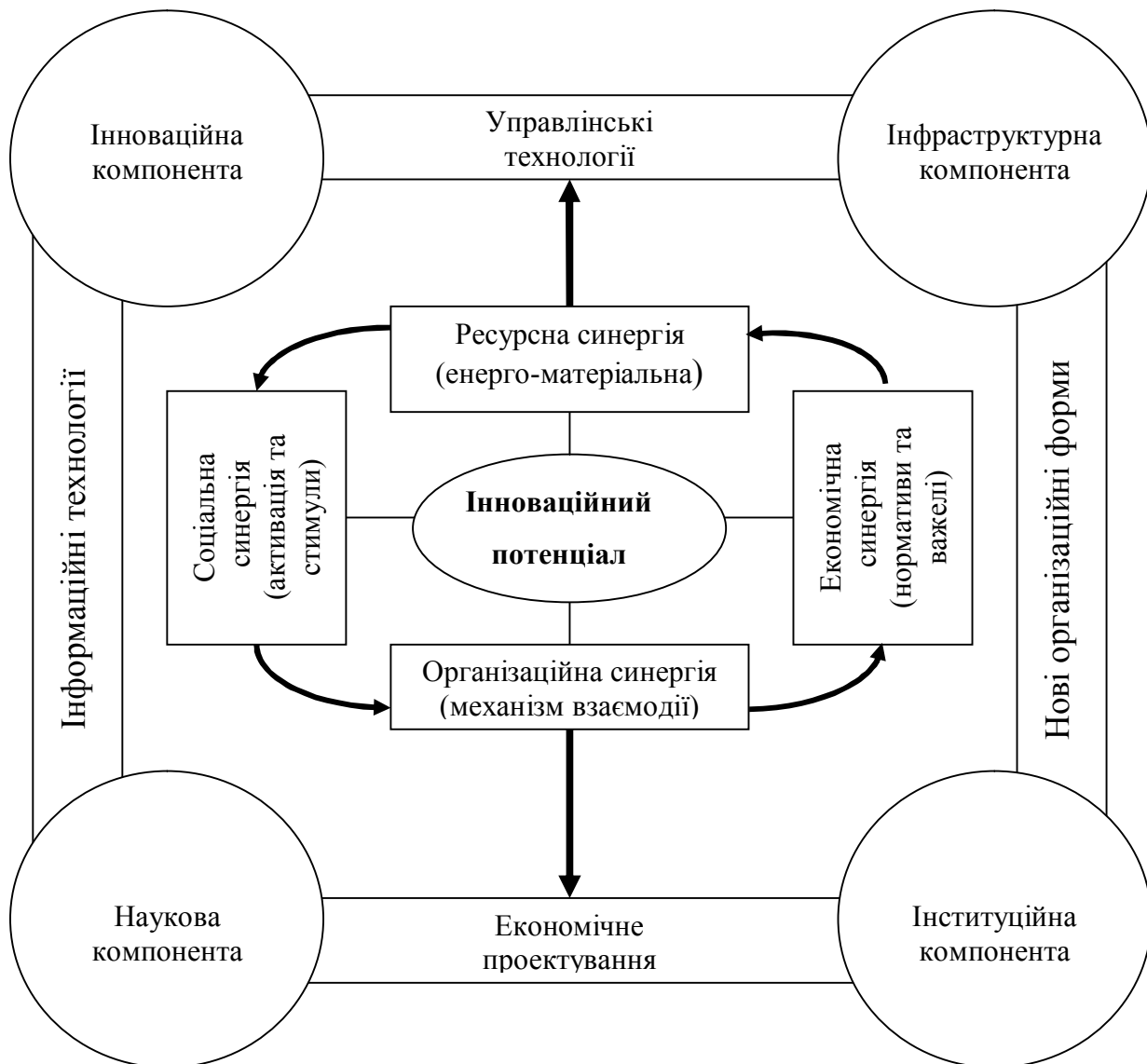

Рисунок 3.9 – Формування синергії в процесі взаємодії складових інноваційного потенціалу

З рисунка 3.9 випливає, що синергетичний ефект є результатом взаємодії ресурсів і механізмів управління, виникає в організаційно-управлінській системі внаслідок використання інформаційної бази, інфраструктурного забезпечення та використання системи знань. У межах нових інституційних умов і через економічне проектування цей ефект виявляється в кінцевих результатах діяльності.

Зображений на моделі процес формування синергії слід розглядати як найголовніше методичне положення управління розвитком.

Друге методичне положення передбачає подальший розвиток організаційних форм інноваційної моделі розвитку. Залежно від набору проектів і вибраної стратегії розвитку організаційні форми мають комбінуватися з таких новацій:

- кластерної регіональної системи;
- програмно-цільових тимчасових структур;
- інноваційно-адміністративних центрів;
- венчурних моделей бізнесу;
- інфраструктурної системи регіону;
- моделі бюджетної та інших форм інвестиційної підтримки;
- консалтингових фірм і фірм незалежної експертизи;
- інститутів (центрів) економічного проектування;
- координаційної структури регіональної інноваційної системи.

Цей перелік є типовим і неповним, оскільки організаційні структури також не потребують жорсткої регламентації, як і будь-які інші складові розвитку, зокрема й найбільш консервативна складова – правова база. Остання потребує не так державного регулювання, як різноманіття форм (договірних умов, інформаційно-управлінських відносин тощо).

Методичне значення має виділення двох різних підходів до планування (проектування) розвитку. Перший, більш розроблений підхід – проектний, що містить стратегії, інноваційні програми, економічне проектування, програмно-цільові методи тощо. Проектний підхід визначає окремі комплексні напрямки розробок інноваційних заходів і формує окремі команди для їхнього виконання або структурує загальні організаційні та фінансові ресурси за проектними складовими.

Другий підхід до інноваційного розвитку – процесний, де за основу береться моделювання, управління та моніторинг взаємодій (діяльності) в процесі трансформацій, інноваційних змін або поетапного реформування. У процесному підході більш важливим є не кінцеві орієнтири, а механізм розвитку, організація взаємодій, комплексне забезпечення пропорційності розподілу ресурсів і контролю їхнього використання.

Розглядаючи управління інноваційним розвитком за моделлю «управління проектами», автор пропонує наступний алгоритм реалізації цього підходу (проектний варіант підходу), що складається з наступних етапів:

1) формування банку даних інноваційних проектів (розробки, наявні в регіоні). Паралельно з цим проводиться цільове дослідження потреби щодо інновацій господарюючих суб'єктів регіону;

2) виконання трьох експертних оцінок:

– самих інноваційних проектів, їхньої якості й ефективності;

– розрахунків необхідних витрат на інновації;

– оцінок готовності регіону до інновацій і спроможності їх здійснення.

3) розробка регіональної програми;

4) вироблення повного комплексу, що забезпечує інноваційний розвиток (інноваційне, інституційне, інформаційне, консалтингове, організаційно-управлінське забезпечення);

5) розроблення нових організаційних форм виконання програм і проектів (кластерні і ПЦМ-схеми, стимулювання, пільгові умови);

6) створення системи економічного проектування;

7) формування Регіональної інноваційної системи та механізмів управління проектами.

Модель управління інноваційним процесом (варіант процесуального підходу) має такі етапи:

1) проведення оцінки інноваційного потенціалу регіону й уточнення методології процесуального супроводу вирішення комплексних проблем розвитку регіону, тобто розроблення «Моделі процесу регіонального інноваційного розвитку», у якій послідовно описується стан регіону – пріоритети й механізми та технології, забезпечення, моніторинг, управління процесом розвитку;

2) побудова логістики інноваційного процесу;

3) визначення набору технологій і особливостей кожної технології (активації учасників, фінансової підтримки, інформаційного забезпечення, усунення перешкод тощо);

4) вибір інструментарію, організаційних форм управління та підтримки саморозвитку за функціями (планування, проектування, організація інноваційної діяльності, мотивація, контроль, корегування, перерозподіл ресурсів, вирішення проблемних ситуацій);

5) контроль за результатами процесу, виявлення «слабких місць», формування резервів;

6) організація оперативних взаємодій учасників;

7) розроблення й активізація системи стимулювання.

Запропонована ідея оцінки відмінностей моделей двох типів планування інноваційного розвитку надана на рисунку 3.10.

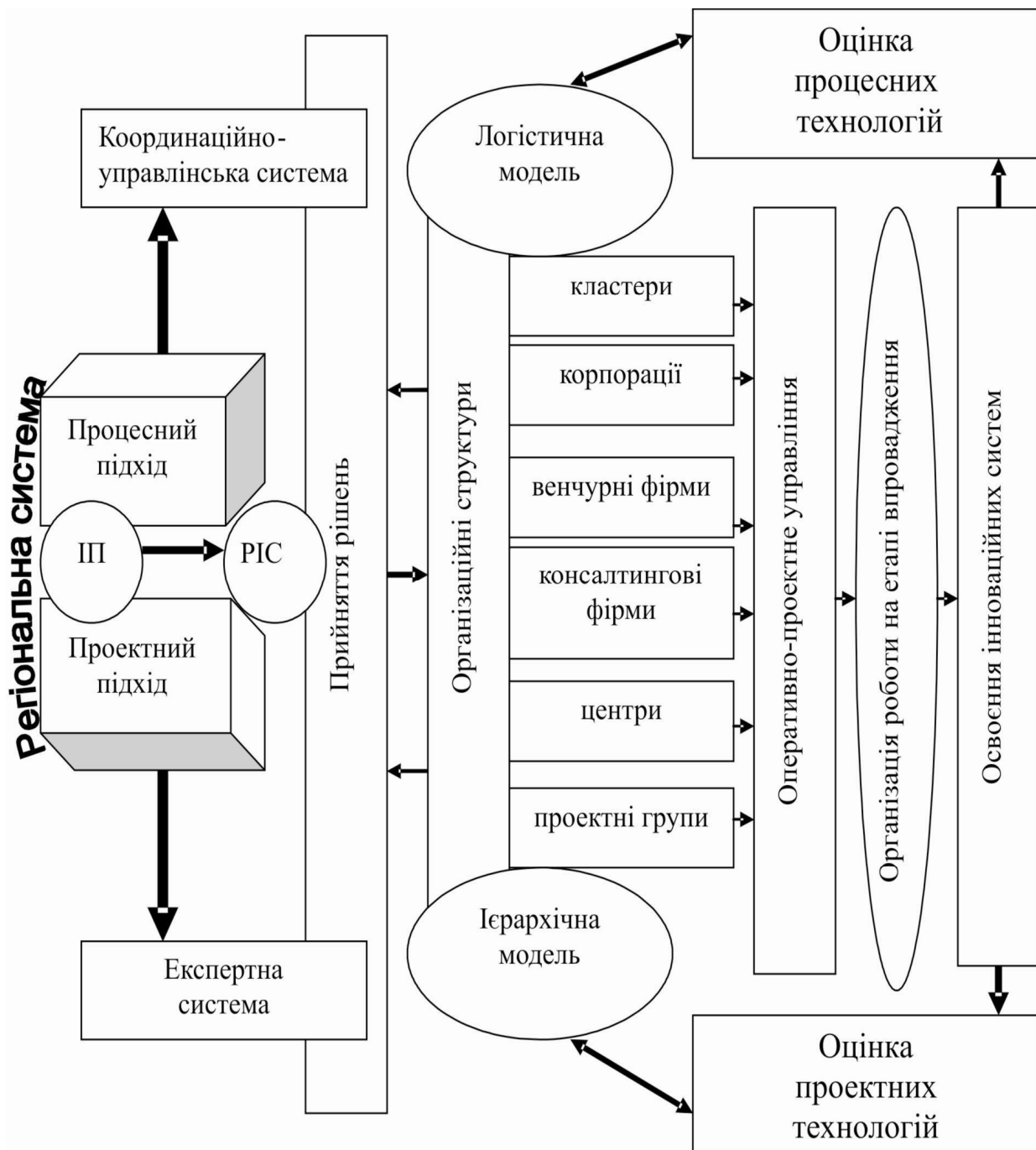

Рисунок 3.10 – Відмінності та поєднання двох моделей планування інноваційного розвитку (проектної та процесної)

Доповнюючи положення про наявність двох підходів, формуючи принципи і можливості їх спільного використання в регіональній системі інноваційного розвитку, наведено ще декілька важливих методичних пропозицій щодо завдання ефективного використання інноваційного потенціалу.

Вони зводяться до наступних принципових положень:

Перше – у практиці управління інноваційним розвитком упроваджується операційна і постійно діюча технологія прийняття рішень. Відомо, що рішення

є головним елементом будь-якої схеми управління, але воно виступає здебільшого як окремим етапом діяльності.

Новим в авторському методичному забезпеченні інноваційного процесу є те, що пропонується розробити та задіяти системний, алгоритмічний, загальноуправлінський механізм підготовки та прийняття рішень як особливого постійного атрибуту організаційної діяльності, тобто рішення (аналітичні, прогнозні, планові, операційні, стратегічні тощо) мають виділятися як самостійна сфера діяльності (рис. 3.11).

Друге – в управлінні розвитком увага загалом приділяється інноваційним цілям, проектам, розробкам, але поза увагою дослідників залишаються внутрішні негативи та чинники супротиву та непередбаченості змін у зовнішньому середовищі.

Необхідно рівномірно розподіляти увагу, ресурси, зусилля на дві принципово різні складові розвитку: точки росту (інновації) і перешкоди та бар'єри на шляху інновацій. Іноді друга частина – зняття бар'єрів формування готовності до інновацій – може дати більше користі, ніж активація самих інновацій, оскільки бар'єрні перепони та консервативні чинники майже завжди бувають сильнішими, ніж спроби запровадити інновації. Підтвердженням необхідності зняття бар'єрів є й чисто економічний зміст: підтримувати старе обходиться набагато дешевше, аніж будувати нове.

У наш час негативний досвід реформ, незатребуваність інноваційних розробок тощо свідчать про те, що саме перешкоди (особисті корисні інтереси керівників, бюрократія, корупція, непрозорість процедур прийняття рішень) уже завдали чималих збитків державі, економіці та довкіллю. Тому в інноваційному розвитку ліквідація негативу, перепон, консерватизму є завданням першочерговим, маловитратним і найбільш ефективним. На регіональному рівні ці завдання треба вирішувати не так в інтересах влади, як задля розвитку бізнесу і потреб громадськості.

До системи методичного забезпечення інноваційного розвитку належить певний набір положень і рішень.

Регіони України повинні якісно використовувати досвід країн, що розвиваються (зокрема й досвід Росії) у тому розумінні, що:

- на всіх рівнях влади та управління в Росії визначається головне завдання зниження залежності росту ВВП і бюджетних надходжень від природно-ресурсної складової;

- регіональна економіка, що базується на місцевому виробничому потенціалі, потребує сьогодні не так прямих капіталовкладень і фінансових стимулів, як надання пільг і різноманітних стимулів формування й розвитку ефективного економічного середовища, інфраструктури обслуговування та розвитку людського капіталу [50].

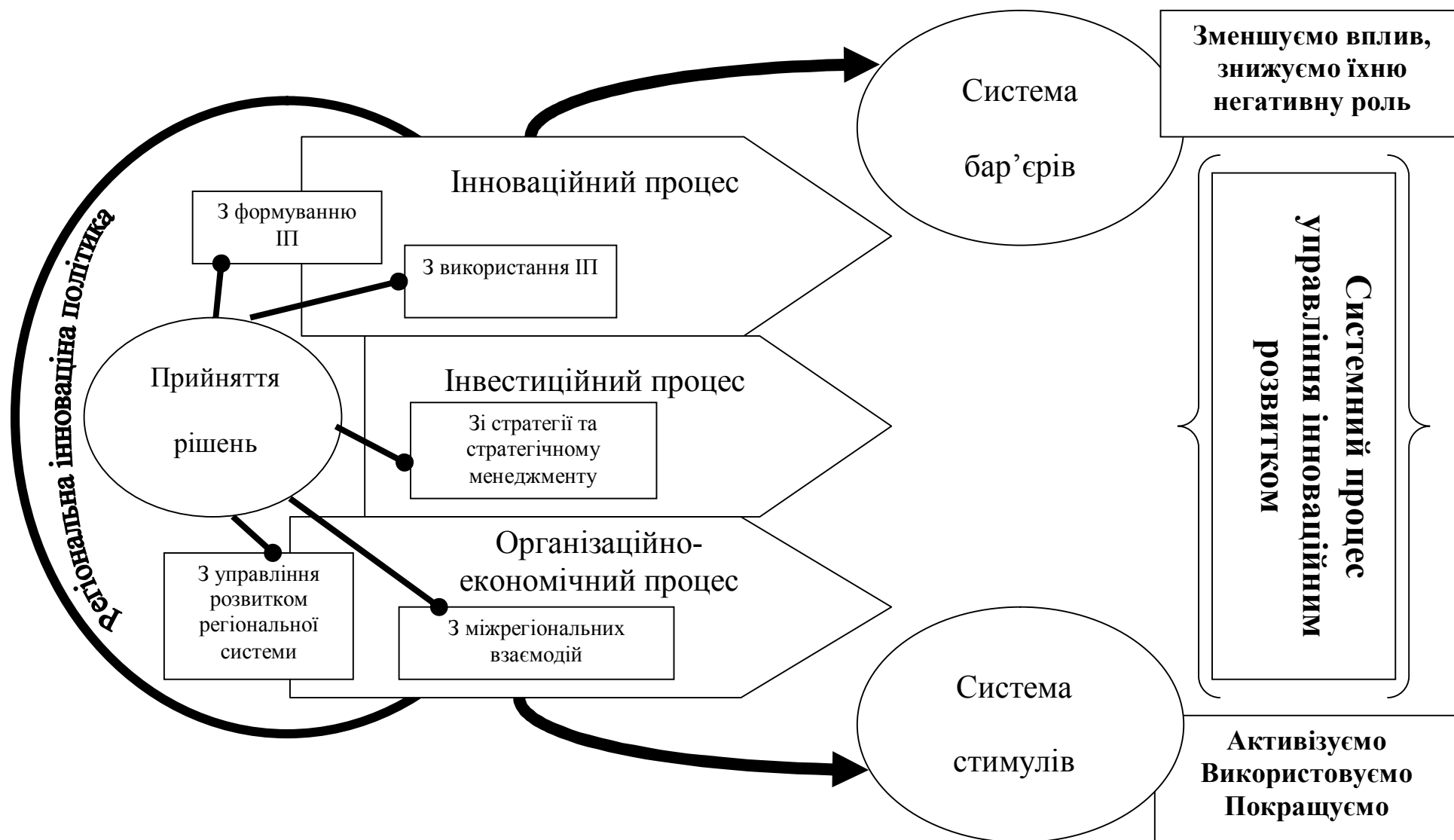

Рисунок 3.11 – Системний процес підготовки і виконання рішень

Підхід до вивчення інноваційного потенціалу не зводиться до побудови відносно простого алгоритму його оцінки, оскільки в самому розумінні поняття «потенціалу» є визначення змісту завдань, для яких потрібні ці оцінки.

При виборі вимог до точності оцінок інноваційного потенціалу існує деяка невизначеність і неоднозначність. З погляду системного підходу інноваційний потенціал регіону є складною, просторовою, нестійкою системою, що розвивається у часі. Отже, виникає необхідність паралельного проведення двох видів робіт – дослідження й оцінювання.

Для досліджень використовують семантичний і структурно-логічний аналіз, функціональний причинно-наслідковий підхід, часовий, динамічний, еволюційний аналіз та зміни характеристик інноваційного потенціалу. Досліджуються властивості комплексності складових частин, синергії внутрішніх зв'язків, диспропорцій, активів і негативів у потенційному ресурсі та його якісні особливості. І вже на підставі цього здійснюється відбір параметрів і методів оцінки. В іншому випадку, спрощена процедура дає неточні результати оцінки як база приблизних даних, а в реальності для такого об'єкту, його розуміння потрібна база знань. До неї належить оцінка цілісності, динамічності, пропорційності, корпоративної комбінаторики, характеристика складу та властивостей потенціалу.

У такому разі оцінку потенціалу можна надати не як низку цифр або кількісну інтегральну міру, а як матричну модель складу, властивостей, здібностей до редагування інновацій і розгортання інноваційного процесу, тобто сформулювати уявлення про потенціал не тільки ресурсне, а й ресурсно-активаційне. З погляду такої оцінки інноваційного потенціалу зрозумілішими стають механізми та способи управління потенціалом, можливі його реакції на виклики зовнішнього середовища, та на внутрішні імпульси прискорення інноваційного процесу. Можна розглядати потенціал у варіанті безлічі допустимих його станів і різних типів поведінки потенціалу під впливом ситуаційного тиску (у межах граничного стану).

Для використання інноваційного потенціалу в регіонах необхідна відповідна багатoeлементна й розгорнута інфраструктура, тобто особливе інфраструктурне середовище. У цій оргструктурі сьогодні на 27 регіонів наявні тільки окремі елементи: 24 інноваційних центри, 28 науково-навчальних центрів, 11 інноваційних бізнес-інкубаторів, 5 центрів інновацій та трансферу технологій, 23 центри комерціалізації інтелектуальної власності, 21 науково-впроваджувальне підприємство, 19 регіональних центрів науково-технічної та економічної інформації, 10 інноваційно-технологічних кластерів, функціонують нечисленні консалтингові фірми та небанківські фінансово-кредитні установи. У регіонах України практично відсутні венчурні фонди, а створення центрів трансферу технологій знаходиться лише на початковій стадії [122].

Нерозвиненість інноваційної інфраструктури переконливо підтверджують такі факти:

- практична відсутність у країні венчурних фондів та фірм;
- незадовільний стан технопарків, відсутність стратегій розвитку.

Підсумовуючи здобутки наукової бази інноваційного розвитку регіонів, можна зазначити головні практичні завдання зміни ситуації на краще, насамперед підтримку започаткованих засад нового економічного мислення; організацію робіт у кожному регіоні з перегляду своїх ресурсних можливостей (оцінка потенціалу); розбудову інституціональних умов саморозвитку регіонів; орієнтацію на регіональні пріоритети; створення системи стимулювання інновацій нового рівня.

Увесь цей комплекс заходів обслуговує головну методологічну платформу розвитку, поєднуючи системи «інноваційний потенціал» та «інноваційний розвиток» у механізм прогресивних трансформацій.

Отже, що в організаційній моделі розвитку взаємодіють дві моделі інноваційного розвитку – процесна та проектна. Перша враховує логістику економічних взаємодій. У другій акцентується увага на механізмі розробок інноваційних проектів і організаційних планів їх виконання. За вихідними даними оцінки загальних характеристик кожний регіон має свої особливості, які потребують відповідної уваги під час створення стратегій розвитку.

3.3 Різновиди моделей побудови стратегії розвитку регіонів та формування умов їхньої реалізації

Згідно з рейтинговими оцінками інших дослідників щодо інноваційного розвитку регіонів України [22; 27; 32; 85; 68] та результатами авторських розрахунків з'ясовано, що в групу високопотенційних регіонів входять 5–7 економічних лідерів, що дають до ВВП від 4 до 5 % приросту кожний (м. Київ, Донецький, Харківський, Дніпропетровський, Луганський регіони). З'ясовано, що навіть у першій сімці вони розміщуються різними авторами досить по-різному: на 3-му і на 4-му місці кожний з них може бути. Всі інші регіони розміщуються по-різному – в одних Вінницький регіон на 7–8 місцях, а в інших авторів – на 13–15 місцях, те ж і з Луганським, Чернігівським регіонами. Отже, рейтингові місця за різними джерелами оцінювання не збігаються. Це свідчить не тільки про різні періоди оцінювання та про показники, за якими проводяться розрахунки, а й про стратегічні завдання, що визначаються.

Використовуючи два різновиди оцінок інноваційного потенціалу (у завданнях саморозвитку та в програмах міжрегіональних взаємодій) можна використати концептуальні моделі стратегічного інноваційного розвитку для деяких регіонів України. В якості таких регіонів обрані Харківський, Полтавський, Луганський, Донецький, Одеський, Миколаївський, Закарпатський і Чернівецький. Обрано парні об'єкти, тобто ті, які знаходяться поруч. Вони розміщені по периметру пограничної зони, що визначає їх стосовно взаємодії не тільки між собою, а й з іншими країнами. Практично всі виділені регіони мають значні специфічні відмінності щодо головних складових інноваційного потенціалу (економічні досягнення, регіональна специфіка). Ці регіони мають уже розроблені Стратегії соціального й економічного розвитку до 2015 року на базі єдиної методології такого стратегічного проектування.

У таблиці 3.9 надано порівняльний аналіз інноваційних потенціалів 1-го й 2-го роду обраних регіонів, що свідчить про зміни в ранговій позиції регіонів за показниками інноваційного потенціалу, якщо він розрахований з урахуванням міжрегіональних взаємодій.

Таблиця 3.9 – Порівняльний аналіз рангового розміщення регіонів за показником інноваційного потенціалу

Потенціал 1-го роду (інноваційний потенціал)		Інноваційний потенціал з урахуванням міжрегіональних взаємодій	
Ранг	Регіон	Ранг	Регіон
6	Харківський	4	Харківський
15	Донецький	3	Донецький
7	Одеський	9	Одеський
24	Закарпатський	24	Закарпатський
13	Полтавський	21	Полтавський
12	Луганський	22	Луганський
14	Миколаївський	15	Миколаївський
23	Чернівецький	6	Чернівецький

Для аналізу специфічних особливостей обраних регіонів необхідно здійснити процедуру вибору головних характеристик регіону. Ці характеристики не збігаються з показниками, використаними в розрахунках, але вони більш повно характеризують інноваційні можливості регіонів.

Під час аналізу регіональних пріоритетів, якостей і стратегічних орієнтацій використано два варіанта інформаційного забезпечення. Основні характеристики Донецького, Харківського, Полтавського регіонів прийняті з розробками, поданими у монографії «Інноваційний розвиток регіонів» [25]. Для інших областей використано інформацію зі Стратегій соціально-економічного розвитку регіонів і матеріалів офіційної статистики [27; 42; 99; 119; 135; 136; 139–145].

1. Одеська область. Прикордонний регіон України. Територія 33,3 тис. кв. км. (5,5 % усієї території України). Населення становить 2402,2 тис. осіб (5,1 % України), урбанізація – 66,8 %, щільність – 72,1 осіб. на 1 кв. км. (по Україні в середньому 77,7%). Територією області проходить 1362 км. державного кордону. В області 2,5 млн га сільськогосподарських угідь, 10 % оброблюваних земель зрошується. Мережа автомобільних шляхів – 8005 км. Обсяг внутрішнього регіонального продукту – 4,7 %, що становить приблизно 8614 грн. ВРП на одну особу.

Промисловості регіону складається з таких галузей: машинобудування (13 підприємств), металургія (26 підприємств), нафтопереробка, хімічна і нафтохімічна (21 підприємство). Лідери «Лукойл» та «Одеський припортовий завод».

Агропромисловий комплекс (частка в Україні): зерна – 7 %, 965 одиниць сільгосппідприємств; соняшнику – 7,2 %; 7000 од. фермерських

господарств; винограду – 43,7 %; м'яса – 3,4 %; яєць – 5,2 %. Харчовою та переробною промисловістю займаються 133 підприємства. Малих підприємств – 15 тис. одиниць.

За рекреаційною складовою посідає третє місце в Україні. Екологічна ситуація: заповідних територій 3 %; потенційно небезпечних об'єктів – 577. В Одеському регіоні розташовано 1030 закладів охорони здоров'я; закладів культури і мистецтва – 1724.

Освіта: навчаються 514 тис. осіб, у цій сфері працюють 43 тис. педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Пріоритети, визначені як стратегічні:

- 1) розвиток комунікацій (транспортних, інформаційних);
- 2) міжнародні взаємовідносини (торгівля, туризм);
- 3) інноваційні технології (наука, інфраструктура, інвестиції, кластерні моделі, технопарки);
- 4) забезпечення високого рівня якості життя (екологія, освіта, якість товарів, охорона здоров'я, культура, відпочинок, зростання доходів населення);
- 5) гармонізація міжетнічних відносин і стабілізація міграційної ситуації.

За аналізом стратегії визначені позитивні та негативні аспекти господарського комплексу та місцезосташування Одеської області.

Позитивні: географічне положення, вихід до моря, значна територія, розвинутий промисловий та сільськогосподарський комплекс, транспорт, рибпромисловий комплекс, рекреаційна система.

Негативні: значну зношення основних фондів, утрата інтелектуальної еліти, енергозалежність, велика ресурсоемність виробництва, велика ділянка кордону, загрози екологічного забруднення, нестійка демографічна динаміка.

2. Миколаївська область. Валовий випуск товарів і послуг становить 27,2 млрд. грн. Структура ВРП: промисловість – 47,2 %; сільське господарство – 15,1 %; виробництво електроенергії, газу і води – 9,7 %, інші види діяльності – 28 %. Вартість основних фондів нараховує 28,7 млрд. грн., у т.ч. 10% сільське господарство, промисловість – 32,7 %, транспорт – 16,2 %, будівництво – 1,3 %, операції з нерухомістю 23 %. Рівень зайнятості населення – 57,3 % від загальної кількості. Населення регіону – 1211,8 тис. осіб, із них 815 тис. осіб мешкають у містах. Складним питанням є міграція населення, але за останні п'ять років вона зменшилась, зокрема в 2009 р. вона скоротилася за рік на 6,2 %.

Миколаївська область має значний науково-освітній комплекс. В освітніх закладах навчаються 43,9 тис. студентів. Наукові роботи виконують 41 організація. Обсяг фінансування науки становить 264 млн. грн.

Земельний фонд регіону – 2458 тис. га, з них 87,7 % сільськогосподарських угідь. Лісові ресурси становлять 4 % від загальної території регіону (загалом по Україні 15,6 %). Основа добувної промисловості – будівельні матеріали. В області значна кількість рекреаційних ресурсів, зокрема в долині річки Південний Буг.

У Миколаївській області спостерігається позитивна динаміка інвестицій в основний капітал – 2–3 млрд. грн. на рік. Більше 70 % інвестованих коштів – це власні кошти підприємств, а інвестиції з державного бюджету складають 12 %. Обсяги заощаджень сконцентровані у населення більше ніж 8 млн. грн. на рік. У регіональній стратегії заплановано зростання капітальних вкладень до 12 % на рік. Реальний розвиток показує банківська система. На території регіону розташовано 56 філій та 549 безбалансових відділень банків України. У промисловості головні підгалузі – це електроенергетика, кольорова металургія та обробка металів, машинобудування, суднобудування, переробка сільгосппродуктів.

Структура випуску промислової продукції: електроенергія – 24 %, металургія й обробка металів – 40 %, харчова і переробна промисловість – 30 %. У найближчі десятиріччя змін у структурі не передбачається. Економічні лідери Миколаївщини – «Південноукраїнська АЕС», «Миколаївський глиноземний завод», два суднобудівні заводи (55 % від усієї суднобудівної галузі України), «Зоря», «Машпроект».

Харчова промисловість містить 290 підприємств. Запланований темп розвитку харчової промисловості – 5–8% на рік. На сьогодні ця галузь найбільш інноваційно приваблива до неї належать 37 % інноваційно активних підприємств. Фактично темп інноваційного зростання в цілому по області зменшується: кількість інноваційних видів продукції в 2003 році складала 254 одиниці, а в 2008 році – 9 одиниць. Майже вся інноваційна продукція – у сфері машинобудування та харчової промисловості. В аграрному секторі – 5 % орної землі України, що становить 1,36 га на одну особу (в Україні – 0,68 га, в Європі – 0,25 га на одну людину); у галузі – 862 сільськогосподарських підприємства та 51 тис. одноосібних господарств (53 % продукції виробляє населення). У стратегічних планах до 2015 року з розвитку аграрно-промислового комплексу зазначено зростання урожайності на 30-40 % і підвищення обсягу експорту в два рази. Транспортний комплекс регіону становить 4810 км дорожніх шляхів, 4 морських порти, аеропорт.

Малих підприємств у господарському комплексі налічується 8 тис. Підприємств фізичних осіб – 62 тис. Підтримку малого бізнесу здійснюють 317 об'єктів інфраструктури. Планується обсяг виробництва у сфері малого бізнесу довести до 20 % загального обсягу ВРП.

У Стратегії розвитку детально спланований розділ соціальної підтримки та захисту населення. В екологічному стані дотримуються нормативи, але є проблеми підтоплення території (до 43 % земель області). Природно-заповідний фонд становить 2,23 % території області.

У Стратегії розвитку регіону включено заходи щодо проведення реформ у житлово-комунальному господарстві, системі охорони здоров'я, демографічній політиці. У розділі «Міжнародна співпраця» констатується, що Миколаївська область посідає сьоме місце в Україні щодо експорту (до 2 млрд дол. на рік). Експортно-імпортні операції здійснюють більше ніж 300 організацій. У стратегію включено розділ «Міжбюджетні відносини», поставлено завдання відновлення економічної бази малих населених пунктів.

Міжрегіональні взаємодії «Одеса – Миколаїв» найбільш значущі у таких сферах:

- науково-освітній сектор;
- енергозабезпечення;
- судно- та машинобудування;
- торгово-економічні коридори міжнародного значення;
- розвиток рекреаційної інфраструктури;
- інформаційно-технологічне забезпечення.

3. Донецька область. Розвинутий промисловий регіон, виробничий профіль якого об'єднує чорну металургію, вугледобувну, вуглехімічну, нафтохімічну промисловість та машинобудування. У докризовий період цей комплекс забезпечував високі показники внутрішнього регіонального продукту. Значна частка продукції регіону постачається на експорт.

Науковий сектор – один із провідних в Україні, але його структура нерівномірна: галузеві організації мають 77,2 % основних фондів, академічні – 13,6 %, заводська наука – 6,1 %, вузівська – 3,1 %. Устаткування й прилади застарілі: 30 % з них знаходяться у стані повної зношеності (за нормативами). Нове обладнання (до п'яти років використання) складає усього 7,4 %. Фінансування науки здійснюється за рахунок різних джерел, а саме: вітчизняні замовники – 56,1 %, іноземні – 17,6 %, з держбюджету (здебільшого академічні установи) – 15,3 %, інші – 11 %. Частка фінансових коштів на науку у 2007 році знизилася порівняно з 2000 роком у два рази [22, с. 46]. Помітного зростання витрат на наукові розробки не досягнуто і за останні роки. Збільшення фінансування на науку й освіту не передбачається й у перспективі.

Планові показники економічного розвитку на перспективу до 2020 року становлять 3–4 % на рік, окрім промисловості.

За наведеними даними та оцінками ситуації, відображеними у Стратегії економічного та соціального розвитку Донецького регіону до 2015 року, можливо зробити висновок такого змісту:

- галузева структура практично залишається без змін;
- темпи зростання намічено песимістичні;
- науковий сектор фінансово не забезпечений.

На наш погляд, така стратегія розвитку знаходиться в режимі очікування, не є перспективною та потребує модернізації.

4. Полтавська область. Посідає шосте місце серед областей України за площею і має населення 1554,9 тисяч осіб. Стосовно природних ресурсів регіон є розвинутим і посідає 12 місце в Україні. Господарський комплекс нараховує 1313 промислових підприємств. Полтавщина виробляє 5,5 % сільськогосподарської продукції країни, зокрема 6,3 % рослинництва [22, с. 47].

У Стратегії соціально-економічного розвитку Полтавської області до 2015 року поставлено завдання підвищення конкурентоспроможності господарств за рахунок реструктуризації економічної бази регіону і створення умов для її диверсифікації на новій технологічній базі [142].

У перспективі промисловий комплекс залишається принципово важливим сектором економічного розвитку. Провідними у ньому є виробництво коксу та продуктів нафтопереробки (40,2 % промисловості регіону), машинобудування (18,3 %), харчова та переробна промисловість (16,1 %), видобуток енергетичних і неенергетичних матеріалів (15 %).

Серед пріоритетних напрямків реструктуризації промисловості в регіоні визначено:

- нафто- і газовидобування (планується збільшити обсяг розвіданих запасів в 1,5 рази);
- розвиток енергопотенціалу за допомогою електроенергетики (когенераційні установки, біоенергетика, ГЕС на малих річках);
- динамічний розвиток легкої та харчової промисловості з доведенням їх частки в промисловості до 25 % (на даний час їхня частка менше 18 %).

Паливно-енергетичний комплекс машинобудівної та переробної промисловості на базі сільськогосподарської продукції заплановано перевести на роботу в умовах упровадження систем управління якістю (ISO 9000:2007, ISO 9001:2009).

Значної уваги в регіоні потребує сектор металургії та металообробки. У Стратегії визначено завдання розширення й модернізації ВАТ «Полтавський ГЗК» м. Комсомольськ і створення металургійного заводу «Ворскласталь». У цьому секторі відбувається орієнтація на виробництво сталевих листів, труб, металоконструкцій і зменшення поставок на експорт залізного концентрату.

Сільське господарство має традиційно велике значення в Полтавському регіоні. Але в цій галузі спостерігається значна нерівновага і структурні диспропорції, знижено виробництво в тваринницькому комплексі. Передбачено завдання розвитку підприємництва та ринкової інфраструктури, перехід господарства на інноваційно-інвестиційну модель розвитку, зокрема, оновлення технічного парку господарств і введення сучасних аграрних технологій. В області відпрацьовуються економічні механізми і наукове забезпечення реалізації семи важливих програм, зокрема виробництво екологічно чистої продукції, створення умов для стабілізації та розвитку тваринництва, ресурсозбереження тощо.

Інноваційна модель розвитку регіону загалом містить систему заходів модернізації транспортної мережі, створення високоефективної системи телекомунікацій, формування регіональної інформаційної й освітньої системи, організацію Регіональної інноваційної системи. Останнє передбачає функціонування на Полтавщині наукового центру соціально-економічних досліджень як важливого елементу інноваційної інфраструктури.

Підсумовуючи стратегічні напрацювання щодо розвитку Полтавського регіону, ми можемо визначити позитивні та негативні сторони цих розробок. До позитивних належать такі чинники: соціальна направленість стратегії, інноваційна ідеологія та суттєва комплексність напрямків і завдань. Негативна сторона стратегії – обмеженість обґрунтування визначених показників,

здебільшого низькі темпи розвитку, відсутність чітких прогнозів щодо ресурсного забезпечення завдань.

5. Харківська область. Харківський регіон є відомим представником регіонів науково-промислового типу. Регіон має науково-освітню інноваційну орієнтацію, і розвивається більш високими темпами, ніж інші регіони (Львівська, Донецька, Одеська, Сумська області). Його перевага в тому, що він займає вигідне географічне положення як транспортний регіон, розташований на транзитах «схід – захід» та «північ – південь» [22, с. 47].

У планах на перспективу передбачається, що інноваційний потенціал буде стабільним, але розробок, щодо його використання не проводиться.

Позитивно можна оцінити значне збільшення експорту (більш ніж вдвоє за 2006–2010 роки) та його позитивну структуру – понад 80 % в обсязі виробництва становить продукція середніх і високих технологій. Зовнішньоторговельний оборот має тенденцію до зростання: 2005 рік – 2,3 млрд. грн.; 2008 рік – 2,8 млрд. грн. До Росії Харків експортує 46,8 % своєї експортної продукції, а з Росії отримує 46,8 % імпорту. Для регіону, прикордонного з Росією, це нормальні показники з погляду структурної збалансованості, але за абсолютною величиною товарного обігу економічні контакти незначні.

Харківський регіон має досить високий інноваційний потенціал, але форми і методи його використання недосконалі, що потребує вирішення через механізми управління розвитком. При невисокій загальній частці інноваційно активних підприємств (10,8 %) треба враховувати, що науково-освітній сектор регіону (а це більше 100 організацій) є загалом інноваційно орієнтованим. Його кадри та розробки становлять не меншу цінність, ніж уся його інноваційна продукція, що виробляється в регіоні.

Тому в основі Стратегії соціально-економічного розвитку області мають бути не стільки ресурсні складові (матеріальні, енергетичні, трудові), скільки організаційно-економічні механізми і моделі сучасного управління.

Під час оцінювання негативної сторони розвитку регіону слід звернути увагу на недостатній розвиток малого бізнесу, неналагоджені зв'язки науки з виробництвом, відсутність діючої Регіональної інноваційної системи.

До позитивних напрямків розробленої Стратегії можливо віднести орієнтири на передові конкурентоспроможні галузі, зокрема машинобудування та достатні інвестиційні резерви регіональної банківської структури.

Таким чином, Харківський регіон можна віднести до регіонів, що маючи значний інноваційний потенціал, поступово формують свою інноваційну стратегію розвитку, але темпи цього процесу поки що незадовільні.

6. Луганська область виробляє 4,5 % ВВП України, має 4,6 % основних фондів України, потенціал трудових ресурсів становить 5 % загальної кількості в країні. Регіон характеризується вигідним географічним розташуванням, близькістю ринків сировини і ринків збуту продукції, багатогалузевою промисловістю, розвинутою мережею транспортних комунікацій, високою щільністю населення.

Лідер економіки країни в галузі промисловості, що займає 75 % в обсязі ВРП. У цій галузі переважає переробна промисловість, де 93,4 % припадає на виробництво коксу, а 6,6 % промисловості становлять машинобудування, хімічна, нафтохімічна, харчова, целюлозно-паперова, легка промисловості. У Луганській області сформувалися три великі промислові вузли: Луганський, Алчевсько-Стаханівський, Лисичансько-Рубіжансько-Северодонецький.

В області налічується 20 великих провідних підприємств, більшість із них державного значення. За обсягом ВРП – приблизно 40 млрд. грн (85 % в Україні загалом). Луганська область стабільно посідає третє місце. Область має розвинене сільське господарство, але темп росту в 2009 році знизився на 7–8 %.

Інвестиції становлять приблизно 2 млрд. грн, переважна їхня частина спрямовується в матеріальні активи (більше 90 %).

Тенденції розвитку за 2010 рік негативні – у промисловості загалом, відбувається зниження темпу росту порівняно з 2009 роком на 20–40 %. Оборót зовнішньої та внутрішньої торгівлі в 2010 році значно знизився (на 40–60 %). Економіка регіону в цілому зазнає збитків, частка прибуткових підприємств складає 51,3 % від загальної кількості. Середній розмір номінальної заробітної плати за 9 місяців 2010 року склав 1880 грн.

За даними 2010 року, кризова ситуація негативно впливає на заплановані Стратегією орієнтири, що стосується не тільки Луганської області. До того ж стратегічні напрямки розвитку залишаються потенційно обґрунтованими і виваженими: це машинобудування, хімічна й переробна промисловість.

Розроблено комплексний план Луганської області з урахуванням часових коректив та ресурсного забезпечення, вона може у довгостроковій перспективі досягти запланованих Стратегією позицій і темпів розвитку, зокрема щодо завданнях інноваційного оновлення, підвищення конкурентоздатності продукції та добробуту громадян.

7. Закарпатська область. Площа регіону – 12,8 тис. кв. км (2,1 % від загальної площі України) – це в 1,7 разів менше середньостатистичної області. 80 % території регіону становить гірський масив. Населення – 0,13 млн. осіб (2,6 % від населення України). Важливий ресурсний потенціал становлять ліси, що забезпечують Закарпатському регіону перше місце в Україні за показником «лісовий потенціал». У регіоні щорічно видобувають 1 млн. куб. м деревини. Регіон за ресурсами водозабезпечення посідає перше місце в Україні. Гідроенергетичний потенціал – 25 % від усіх річок України. Земельні угіддя складають 1275,3 тис. га. Мінерально-сировинна база налічує 217 родовищ і більше 30 видів корисних копалин. Добувна промисловість постачає в країну і за кордон кам'яну сіль, перліт, бетонітові глини, облицювальне каміння.

Постійна міграція населення призводить до зменшення її чисельності. Економіка області знаходиться на етапі зростання – 7,8 % за 2008 рік. Таке зростання в основному забезпечується за рахунок хімічної промисловості, сільського господарства. Темпи зростання найбільші в торгівлі – 20,9 % на рік та в транспортній галузі – 8 % на рік.

Науковий сектор налічує 16 установ, де виконується 555 робіт загальним обсягом до 16 млн. грн. Інноваційних підприємств у регіоні 33 од., або 11,2% від загального обсягу підприємств. Малий бізнес зростає, в основному він орієнтований на надання туристичних послуг, на розвиток туризму витрачено в 2009 році 1,5 млрд. грн.

Фінансування на освоєння інновацій складає 2,3 млрд. грн. Інноваційної продукції випускається більше ніж 50 %. Загальний обсяг ВРП становить 2,7 млрд. грн, що забезпечило 42,1 % за рік зростання надходжень в бюджети всіх рівнів. У промисловості налічується до 50 % інноваційної продукції. У місцевий бюджет щорічно відраховуються приблизно 918,6 млн. грн., а розмір отриманих дотацій і субвенцій становить 1,2 млрд. грн.

Обсяг експортних операцій становить більше ніж 1 млрд. грн. Частка збиткових підприємств у регіоні – 32,6 % (це найменший показник по Україні). Середньомісячна зарплата становить 1406 грн. Податковий борг перед державою нараховує приблизно 44,1 млн. грн.

Значний потенціал рекреаційної сфери діяльності (2,1 % від усієї України). Іноземців, що перебувають у Закарпатську область, приблизно 15 тис. осіб на рік. Екологічний стан характеризується як задовільний. Заповідні зони займають 10 % території регіону.

Структура економіки регіону: сільське господарство – 18,4 %, промисловість – 18,1 %, транспортний зв'язок – 22,6 %, будівництво – 6,8%, торгівля та послуги – 34,1 %.

У сільському господарстві 1,9 % ВВП України забезпечують 1600 господарств, але одноосібні господарства забезпечують 95 % всієї продукції. Структура сільського господарства: тваринництво – 43,4 %, рослинництво – 56,6 %.

Підсумовуючи ситуацію і специфіку Закарпатської області, можна зазначити, що область пропорційно-комплексна в економічному відношенні, темпи її розвитку достатньо високі. Приватизаційний процес проведено масштабно. Область загалом реально підтримує інноваційний курс. Регіон має високий рівень розвитку в таких сферах:

- рекреація і туризм;
- торгівля;
- транспорт;
- промисловість і сільгоспвиробництво;
- лісгосподарство і переробка.

Регіон утримує провідні позиції за деякими видами використання мінеральної сировини, за зовнішньою торгівлею, туризмом, рівнем приватизації. Модель його розвитку характеризується як динамічна, комплексна, інноваційно орієнтована з підтримкою інвестиційними ресурсами. У Стратегії розвитку визначені й обґрунтовані міжнародні і міжрегіональні орієнтири й заходи.

8. Чернівецька область. Найменша за площею – 8,1 тис. кв. км. Населення регіону 918 тис. осіб, у сільській місцевості проживає 59,4 %.

Область багата на природні ресурси – лікувальні води, нафтогазові родовища, будівельну сировину, сланці, кухонну сіль. 25 % території регіону становить гориста місцевість. Рекреаційний потенціал у 1,8 раз вищий, ніж у середньому по Україні. Пріоритетними у регіоні є мінерально-лікувальні води та лісогосподарство.

В області 228 промислових підприємств, здебільшого – оброблювальної промисловості. У структурі промисловості металургія та обробка металів становить 12,2 %. Провідною є харчова промисловість, у тому числі і за темпами росту. У розвиток харчової промисловості вкладено 45 % усіх інвестицій. Розвинута галузь енергозабезпечення. Темпи росту значні – 7-9 % на рік. Чернівецька область одна з провідних в Україні щодо зміни структури економіки; харчова, машинобудівна, металургійна, енергетична – це сучасні галузі з інноваційними потребами. У Чернівцях створено технопарк «Енерго- і матеріалозберігальна техніка» на базі Чернівецького національного університету. Агропромислове виробництво має значний розвиток, а частка приватних господарств у цій галузі налічує 85 % від загальної кількості підприємств. Інвестиції з власних коштів становлять 43 % загального обсягу в галузь. Експорт-імпорт здійснюють більше ніж 250 підприємств. Отримали розвиток малий бізнес і туризм. Провідні підприємства економічного зростання (приладобудівні, деревообробні підприємства) є конкурентоспроможними.

До гальмівних чинників розвитку належать такі: низька технологічність виробництв, невисокий рівень оплати праці, прогресуюче старіння основних фондів, надмірна зруйнованість ґрунтів, міграція населення. Серед недоліків Стратегії розвитку необхідно відзначити недооцінку можливостей рекреаційної і туристичної галузей. У програмних заходах стратегії здійснено спробу оцінити природо-ресурсний потенціал, що містить 137 об'єктів мінеральної сировини за 17-ми видами корисних копалин, із них експлуатуються лише третя частина.

Узагальнюючи інформацію, подану в Стратегіях соціального й економічного розвитку обраних регіонів, авторських розрахунках інноваційного потенціалу, ми можемо сформулювати такі аналітичні висновки та рекомендації.

Незважаючи на методичну підтримку та наявні концептуальні положення, щодо Стратегічного планування розвитку регіонів, на практиці виявлено значну різнотипність прийнятих орієнтирів, методів їх досягнення і вибору пріоритетів (табл. 3.10).

Подані в таблиці оцінки, виконані в структурі ознак і показників стратегічного розвитку згідно з програмами, стратегіями та концепціями є надійною інформаційною базою для аналізу та прогнозу. Вони дають змогу сформулювати деякі загальні й оригінальні положення щодо стану інноваційної сфери в регіонах України.

Таблиця 3.10 – Система оцінок якості інноваційних Стратегій соціального й економічного розвитку регіонів

№ п/п	Ознаки та характеристики інноваційності регіонів	Регіони								Сумарна оцінка за ознаками (макс. 40 балів)
		Харківський	Полтавський	Донецький	Луганський	Одеський	Миколаївський	Закарпатський	Чернівецький	
1	Темпи розвитку на перспективу	2	3	1	1	2	3	3	2	17
2	Планування реформ	1	2	–	–	–	2	2	1	12
3	Стратегія зміни галузевої структури	1	1	–	1	–	1	2	2	8
4	Розвиток форм послуг	–	2	–	–	–	1	3	2	8
5	Інноваційна комплексність	2	2	–	1	1	2	2	1	11
6	Орієнтація на високі технології	2	2	1	2	1	–	–	1	9
7	Інтелектуальний розвиток	2	1	1	–	–	1	–	1	6
8	Розвиток інформаційно-комунікативних технологій	1	2	1	1	2	1	–	1	9
9	Ресурсо-енергозбереження	2	1	2	1	1	1	1	–	9
10	Розвиток науково-освітнього сектора	2	1	1	–	2	1	1	3	11
11	Розвиток малого і середнього бізнесу	1	2	1	1	1	3	3	2	14
12	Використання унікальних ресурсів і можливостей	–	–	1	1	1	2	1	1	7
13	Перехід на нові системи управління	–	1	–	–	–	1	2	1	5
14	Розвиток фінансового сектору	2	1	1	2	1	2	1	–	10
15	Активізація міжрегіональних взаємодій	2	1	1	–	1	3	3	2	13
16	Зв'язок із соціальними програмами	1	2	1	1	2	1	1	2	11
17	Загальна оцінка якості стратегій розвитку	2	3	1	2	1	3	2	3	X
18	Інтегральна оцінка стратегії розвитку	23	27	13	14	16	28	26	25	X
Максимальний бал		80	80	80	80	80	80	80	80	X

Виходячи із зазначеного вище, можна зробити такі висновки:

1. Нове економічне і стратегічне мислення у практику планування та прогнозування впроваджується надто повільно. Про це свідчить загальний рівень оцінок: за 5-бальною системою не виставлено жодної оцінки чотирибального та п'ятибального рівня; найнижчі оцінки для усіх досліджуваних регіонів отримали такі характеристики як «перехід на нові системи управління», «інтелектуальний розвиток», «використання унікальних для цього регіону ресурсів» (сумарно 5-7 балів на 8 регіонів, за максимуму – 40).

2. Розробники стратегій розвитку не сформували оптимістичні погляди на реальні перспективи, тому навіть на 10–15 років уперед закладають дуже низькі темпи економічного зростання загалом. Обсяги фінансування науки, освіти, технологічних інновацій у стратегіях закладаються на уже досягнутому рівні, а галузеву структуру прогнозують практично незмінною. Отже, можна зробити висновок, що інноваційний шлях розвитку має визнання, але не має поштовху та стимулювання своєї реалізації. Це означає, що в розробників немає довіри до самих себе і до впливових сил українського суспільства (політиків, керівництва держави, лідерів бізнесу).

3. Увесь набір інноваційних ознак стійко утримується за оцінками в межах одного–двох балів. Виходить, що в проектуванні майбутнього інноваційна комплексність визначається на дуже низькому рівні, але не в тих галузях, що є провідними. Але ж інноватика базується на виборі пріоритетів. І ці пріоритети світова економіка виявила та висвітлила: знання, інтелект, високі технології, реформи, оновлені механізми управління. В матеріалах, що аналізуються і показують бачення майбутнього економічного становища регіону, як раз саме ці домінанти залишені поза увагою та набрали найменші оцінки.

4. Стратегії регіонального розвитку практично ніяк не пов'язані з ресурсною базою та її розвитком. До того ж маються на увазі не тільки фінансові та природні ресурси, а й трудові, інформаційні та інтелектуальні. Відомо, що на реальний і корисний результат розвитку розраховувати неможливо без ресурсного забезпечення. Без відповідних даних, ця ознака впливу на розвиток практично не була внесена до розгляду в Стратегіях розвитку.

5. З аналізу наявних розробок щодо перспектив розвитку визначено, що в їхній структурі не наведені дані щодо сучасного стану оцінки інноваційного потенціалу регіонів: деякі окремі характеристики подано, але узагальнювальний аналітичний матеріал відсутній. У зв'язку з цим, відсутні відомості про те, з яким коефіцієнтом корисності використовують регіони свій наявний потенціал. Тож незважаючи на наявність значної кількості досліджень оцінки інноваційного потенціалу регіонів, у практиці соціально-економічного й інноваційного проектування перспектив розвитку регіонів вони не використовуються. Стверджувати, що це є великим негативом ризиковано, оскільки для стратегії окремого регіону сама його позиція на ранговій шкалі

мало що значить. Більш важливо ретельно проаналізувати структуру і особливості свого потенціалу. На жаль, ця робота в регіонах не проводиться.

В оцінці інноваційного потенціалу регіонів орієнтація на інтегральну складову показників інноваційності, безумовно, корисна, хоча б у тому сенсі, що за нею регіони переконливо розміщаються в ранговій послідовності. На підставі отриманих результатів слід проводити аналітику, корегування та вибір пріоритетів інноваційної регіональної політики. Отримані інтегральні показники замаскують сутність структурних особливостей потенціалу, тому набагато важливіше й корисніше оцінювати комбінаторику чинників, що складають особливість інноваційного потенціалу, якість його структури та потенційні чинники розвитку. За того самого значення інтегрального показника, розрахованого за методологією «всі чинники, усі складові потенціалу якісно рівні між собою», може виявитися, що два–три регіони нібито однакові. Насправді структура регіональних особливостей у кожного своя (один має виробничу спеціалізацію, інший – туристичну та надання послуг, третій – науково-освітню). У таких регіонів, дійсно, рівні інноваційні потенціали, але стратегічно вони можуть відрізнятися в кілька разів. Отже, можна стверджувати, що в близьких за інтегральним показником «інноваційний потенціал» регіонів зовсім різні можливості розвитку та стратегії.

У третьому розділі не тільки уточнюються рангові позиції регіонів, але й визначаються та враховуються відмінності регіонів, аналізуються їхні специфічні характеристики. Для восьми регіонів виконано більш детальний аналіз потенціальних можливостей. На базі цього аналізу для кожного з регіонів запропоновано концептуальні моделі інноваційного розвитку, орієнтація на які дає змогу внести корективи в уже розроблені стратегічні плани і механізми їхньої реалізації. Нижче наведені узагальнені концептуальні моделі.

Інноваційно–технологічна модель рекомендується і може бути впроваджена за наявності в інноваційному потенціалі регіону розвинутої наукової, експериментальної й освітньої бази.

Основні характеристики цієї моделі – нарощування на базі своїх ресурсних можливостей нових знань у поєднанні з виробничим освоєнням їх у масштабах регіону; своїх фундаментальних розробок, прогресивних технологій.

Ця модель передбачає формування в регіоні відповідної інфраструктури у тісній взаємодії з інвестиційно-кредитними установами. Необхідними є підвищення рівня сфери послуг; пріоритет надається функціям інноваційного маркетингу і консалтингу, а також передбачається завдання розбудови високорозвиненої інформаційно-комунікаційної системи. Використовуються науково-технічні, а не економічні зовнішні зв'язки. У перспективі така модель здатна перетворити регіон на інноваційно-технологічний мегаполіс зі своїм особливим соціумом і ліберально-демократичною системою управління.

Модель являє собою особливий механізм взаємодії з державою. Вона передбачає участь у науково-технічних державних програмах, подальший розвиток інституту держзамовлення, підтримку державою венчурного бізнесу.

На таку модель розвитку, з обраних регіонів, запропоновано орієнтуватися двом регіонам – Харківському і Миколаївському. Запропонована модель найбільш близька до забезпечення конкурентних переваг регіону на світовому рівні. Вона створює умови для визначення таких регіонів як територій пріоритетного розвитку.

Індустріально-технологічна модель. На сьогодні в економічному потенціалі регіонів розвиваються два–три профілі промислового комплексу. Стратегічне завдання на середньострокову перспективу – виробництво затребуваної продукції в значних обсягах та розповсюдження її як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. У системі управління виділяються такі головні завдання як технологічна реорганізація, економічний маркетинг, формування системи ресурсозбереження.

Ця модель має завдання завершити цикл досягнутого технологічного укладу (4-го), програмованого механізму поступової зміни пропорцій галузевої структури та підготувати умови для переходу до трансформаційного режиму, що спричинить зміну самої моделі. Така модель рекомендується для Донецького та Луганського регіонів.

Системно-корпоративна модель із напрямками довгострокового пріоритету, може бути рекомендована для регіонів із середнім рівнем економічного потенціалу, у яких пропорції галузей достатньо збалансовані. Орієнтуючись на таку модель, Стратегія розвитку регіону не ставить завдання докорінної перебудови галузевої структури загалом, а лише визначає дві групи пріоритетних напрямків:

- пріоритети забезпечення механізму внутрішньої збалансованості регіону, а саме: вдосконалення та розвиток інфраструктури, механізму управління, регуляторних функцій, підвищення рівня інформатизації. Програма створення та забезпечення інновації за цією концептуальною моделлю формує розгалужене інноваційне дерево за всіма галузевими структурами;

- пріоритети структурного оновлення: орієнтація на зовнішню економічну діяльність і міжрегіональні ринки, увага до розвитку галузей нової економіки, розвиток інтелектуальних ресурсів.

У такому напрямку доцільно орієнтувати Полтавський регіон, у якому домінантами економічного зростання є газонафтовий комплекс та агроіндустріальний сектор. Елементи цієї моделі доцільно використовувати також і для Одеської області.

Еколого-економічна модель у варіанті формування стійкого розвитку. За основу запропонованої моделі доцільно взяти еколого-економічну модель, запропоновану в дослідженні «Методологія побудови балансових еколого-економічних моделей» [8]. Ця модель базується на взаємодії трьох складових: використанні природних умов, виробництві матеріальних благ із мінімальним викидом забруднювальних речовин та розвитку сфери послуг.

Модель має значення для регіонів з унікальними природними умовами, територіальним (прикордонним) розташуванням і стійкою менталітетною

базою. Потенціал розвитку таких регіонів характеризується галузевими пропорціями, де промислова індустрія не є домінантною.

Стратегічні завдання – це розвиток рекреаційної сфери, народних промислів, фермерства, легкої промисловості.

Економічне зростання здійснюється за рахунок двох чинників: розвиток сфери послуг і торговельного обороту. Параметри в моделі, що контролюються – це стан екології, ріст зайнятості і добробуту населення, отримання економічного ефекту від розвитку та підтримки малого бізнесу. У механізмі досягнення цілей за основу приймається інноваційне запозичення, нові методи організації економічних відносин, маркетинг сфери послуг. Цей тип інноваційного розвитку рекомендується для Закарпатської області.

Модель оптимальної комбінаторики оригінальних секторів економічного потенціалу регіонів. У потенціалі регіону мають бути оригінальні, історично сформовані особливості: природні, ресурсні, національні, економічні. Головне завдання регіону, що обирає таку модель – визначення цих особливостей пріоритетними напрямки, розроблення трьох–п'яти локальних програм розвитку та підкріплення їх необхідними розрахунками щодо таких питань:

- соціально-кадрові зміни і соціальний розвиток;
- конкуренція на міжрегіональних ринках;
- інвестиційне забезпечення.

Регіони, здатні розвиватися за такою моделлю, повинні мати високий рейтинг інвестиційної привабливості, унікальні природні ресурси та особливе прикордонно-економічне розташування. У досліджуваному нами переліку регіонів під такі характеристики підпадає Чернівецька область.

Зводячи викладені умови і характеристики в єдину узагальнювальну схему концептуальних моделей розвитку (табл. 3.11) відмітимо, що розглянуті типи моделей не є вичерпними, а запропонована процедурно-методична схема їх обґрунтування скоріш є змістовно-організованою, ніж проектно-технологічною.

Упровадження наведеної схеми та використання в практиці розробки Стратегії економічного і соціального розвитку забезпечує методичну підтримку організації відповідних робіт і дає змогу створити більш змістовний механізм прогнозування та управління розвитком.

З огляду на оцінку розробок і стратегій розвитку зазначених регіонів і запропонованих моделей їх розвитку, пропонується наступна систему практичних заходів щодо реформування існуючих підходів до управління регіональним інноваційним розвитком, а саме:

1. За участі самих регіонів доцільно провести ґрунтовний аналіз наявних ресурсів і особливостей інноваційного потенціалу та умов забезпечення завдань розвитку. Ці аналітичні оцінки мають бути внесені в перелік розробок на перспективу. Головне завдання – не кількісна міра інноваційного потенціалу, а системне оцінювання і описання його внутрішніх структурних характеристик, що є головними рушійними силами розвитку.

2. У розробці Стратегій економічного і соціального розвитку необхідно передбачити:

- а) чітке визначення пріоритетів;
- б) розвиток міжрегіональних взаємодій;
- в) орієнтацію на зовнішні ринки;
- г) ресурсне забезпечення;
- д) перелік пілотних і реальних інноваційних проектів.

3. Програми інноваційного розвитку регіону мають бути пов'язані з завданням нарощування конкурентних переваг, соціального розвитку й екологічної безпеки.

Оскільки в більшості вже виконаних розробок залишилися поза увагою найбільш важливі складові інноваційної політики, є необхідність розробити їх більш досконало й обґрунтовано в окремому документі або доповненні. Це стосується таких питань:

- планування та забезпечення інтелектуального розвитку;
- інформатизація;
- розвиток сфери послуг;
- розвиток високих технологій;
- трансформація галузевої структури;
- розвиток банківсько-кредитного сектора та фінансової системи як складової частини регіональної економіки.

4. Ураховуючи вкрай високу енергомісткість українського виробництва, стратегії розвитку мають бути доповнені «Комплексом заходів з ресурсо- і енергозбереження».

5. Невід'ємною частиною Стратегій розвитку є реорганізація систем управління, а передусім – скорочення чисельності і зміна чинних «правил» бюрократичної практики управління. У стратегіях розвитку не задіяні механізми розбудови правового і громадського суспільства з інститутами демократії і самоуправління, тобто на сьогодні інноваційна стратегія повністю вмонтована в рамки адміністративно-бюрократичної системи та технологій її роботи. Це є важливим напрямком розвитку. Без розбудови нових економічних суспільних відносин прогресивний розвиток неможливий, що вже доведено безрезультатністю економічної реформи нашого часу.

Таблиця 3.11 – Типи й особливості концептуальних моделей розвитку регіонів

№	Тип моделі	Особливості моделі	Стратегічні завдання, що розв'язуються	Рекомендовано для регіонів
1	Інноваційно-технологічна	Розвинутий інноваційний потенціал. Достатньо розвинута виробнича база. Специфіка зв'язків із державою	Продукує і розповсюджує інновації. Орієнтація на конкурентні переваги в світовому просторі. Маркетинг нових ринків	Харківський Миколаївський
2	Індустріально-технологічна	Наявність великих промислових конгломератів. Вагомий внесок у ВВП України, разом із тим відставання індустріальних технологій від зарубіжних лідерів	Завершення циклу 3–4 укладів. Технічне переоснащення. Орієнтація на поточні потреби регіональних ринків. Підготовка до переходу на іншу інноваційну модель	Луганський Донецький
3	Системно-корпоративна	Високий або середній рівень економічного потенціалу. Структурна комплексність і збалансованість. Економічна стабільність	Збереження комплексності економіки. Розвиток інфраструктури. Пріоритетний вибір 2–3 напрямків інноваційної діяльності	Полтавський Одеський
4	Еколого-економічна	Унікальні природні й територіальні умови. Етнічний менталітет населення. Низький рівень промислового розвитку	Екобезпека. Розвиток сфери послуг. Фермерство і малий бізнес. Рекреація і ЗЕД	Закарпатський
5	Оптимальної комбінаторики	Природні ресурси. Високий рейтинг інвестиційної привабливості	Оновлення регіональної системи управління. Локальні програми розвитку. Інтелектуальний і соціальний розвиток	Чернівецький

Особлива увага має бути приділена розвитку міжрегіональних взаємодій, що пропонується здійснювати за допомогою управлінських систем різного рангу, зокрема, через механізм державної політики регіонального розвитку. Свої завдання на макрорівні мають виконувати усі галузеві національні структури, які перебувають у складі відповідних міністерств, що координують розвиток науки й освіти, промисловості, сфер послуг тощо. Та ці системи «застарілої ідеології управління» значної користі регіонам не дають.

Зараз паралельно з цим формуються нові інституції впливу на розвиток країн загалом, ф також галузей, регіонів та окремих підприємств. До таких належать центри інноваційного розвитку, технопарки, мережеві інформаційно-технологічні структури, фонди підтримки венчурного бізнесу. Із розбудовою громадського суспільства зростає роль професійних об'єднань і асоціацій підприємництва та малого бізнесу, союзів роботодавців, центрів стратегічного планування.

Для регулювання різних видів відносин (правових, економічних, соціальних), використовується функціональна ієрархічна система «центр – регіон – підприємство», тобто розгалужена система збалансованого регулювання всіх трансформаційних процесів у країні. Загальнометодологічних або системно-цілісних розробок у сфері державної політики як сучасного інституту управління розвитком немає. А ті, що реально існують – законодавча база, механізм створення національної інноваційної системи, податково-бюджетна модель взаємодії держави з регіонами – поки що недосконалі та неналагоджені.

Специфічні умови та характеристики досліджуваних регіонів спричинили виникнення пропозицій щодо розвитку міжрегіональних зв'язків, які доцільно звести до формальної логіки розгляду, аналізу та оцінювання. Передусім можна стверджувати, що на сьогодні вже існує функція управління міжрегіональними відносинами. Ця функція виконується регіонами через систему програм, завдань, проектів і домовленостей.

Таку функцію можливо представити у вигляді потрійного ланцюгу (послідовність кінцевої кількості елементів), що характеризує цілісний об'єкт або процес:

$$\Phi_{mv} = \begin{cases} (C_y, A) \\ (D_{rp}, IPr, M_r, C_{pr}, P_r) \\ (K_1, K_2, K_3, K_4) \end{cases} \quad (3.11)$$

де Φ_{mv} – функціональний механізм управління міжрегіональними взаємодіями;

C_y – система централізованого управління регіональною політикою;

A – агенти регіональної господарської системи і сфери послуг;

D_{rp} – державна регіональна політика;

IPr – інноваційний потенціал регіону;

M_r – монопольні сфери діяльності регіону;

C_{pr} – специфічні умови регіону;

Pp – регіональний ринок;

$K1$ – коефіцієнт інноваційної активності регіону;

$K2$ – коефіцієнт розвитку інформаційної системи регіону та стратегічного планування;

$K3$ – конкурентні завдання регіону;

$K4$ – партнерські взаємодії.

Як впливає з наведеної моделі функціонального механізму управління міжрегіональними взаємодіями, інноваційна стратегія розвитку реалізується:

- у межах державної регіональної політики (Dpn);
- за участі органів управління регіоном (Cy) та самих агентів, що діють на території регіону (A);
- шляхом використання інноваційного потенціалу регіону в усіх його аспектах (IPp);
- з урахуванням монопольних можливостей регіону, тобто виробництва монопольної продукції (Mr);
- з орієнтацією на регіональну специфіку регіону (корисні копалини, кліматичні умови, культурні і історичні надбання тощо) (Cpr);
- із завданням розвитку регіонального ринку й ринкової експансії за межами регіону (Pp).

Подана модель завершується поправочними коефіцієнтами, що характеризують вплив на міжрегіональні взаємодії через протиріччя рівня інноваційної активності підприємств регіону і активності агентів відповідної господарської системи ($K1$), розвитку на цій базі інформаційної системи регіону ($K2$) та конкурентних переваг ($K3$) і партнерських відносин ($K4$).

Згідно з наведеною функцією міжрегіональних взаємодій визначимо особливості кожного досліджуваного регіону.

Харківський регіон має такі пріоритети: науково-освітній потенціал, машинобудівельне виробництво, вигідне географічне розташування з погляду транспортної мережі та прикордонного межування з Росією.

Визначальними напрямками міжрегіональних взаємодій Харківського регіону є:

- коопераційні зв'язки машинобудівних підприємств (виробнича функція);
- транзитно-транспортні відносини (логістична функція);
- науково-освітні процеси (функція підготовки фахівців для всіх регіонів України).

Специфічними характеристиками регіону є: незадовільний екологічний стан, трудова міграція та наплив нелегальних мігрантів, складні проблеми в сільськогосподарському секторі, зокрема у зв'язку з занепадом сільськогосподарського машинобудування (раніше Харків був провідним у цьому промисловому секторі).

Полтавський регіон має пріоритети у галузі нафто- і газовидобування, переробки сільськогосподарської продукції, приладобудування і розвитку легкої промисловості.

Визначальними напрямками міжрегіональних взаємодій є:

- коопераційні зв'язки в нафто- і газотранспортній системі та сільськогосподарській галузі;
- замовлення, розробка та розповсюдження об'єктів високотехнологічного профілю;
- формування інфраструктури для обслуговування міжнародних торговельно-економічних коридорів.

Специфічними характеристиками регіону є: системна галузева комплексність, задовільний екологічний стан, наявні точки росту – окремі напрямки високотехнологічного виробництва.

Луганський регіон має в своєму потенціалі значну частину машинобудівних підприємств державного рівня значущості; розвинене енергетичне господарство; сільськогосподарське виробництво зорієнтоване на міжрегіональні ринки.

Визначальними напрямками міжрегіональних взаємодій є:

- сфера реалізації коксохімічної продукції;
- коопераційні зв'язки в харчовій промисловості;
- постачання монопольної продукції галузі машинобудування.

Специфічними характеристиками регіону є: складні екологічні проблеми, неврівноваженість трудового потенціалу та проблеми комунальної галузі. З іншого боку, регіон є інвестиційно привабливим і має тісні виробничі зв'язки з Харківським і Донецьким регіонами.

Донецький регіон. Основу економічного потенціалу регіону становить матеріально-ресурсна й виробнича база, що вигідно трансформована в економіку України внаслідок імпорту металопродукції і постачання вугілля для всіх регіонів. Має потужний і розгалужений машинобудівний комплекс із достатньо активною науковою базою.

Визначальні напрямки міжрегіональних взаємодій:

- регіон домінує в використанні природного газу;
- має значні потреби в інноваційному переоснащенні основних виробничих потужностей;
- забезпечує інші регіони сировиною для енергетики, машинобудування, будівельної індустрії.

Специфічними характеристиками регіону є: розвинута металургія, він є провідним у східній промисловій агломерації. Проблемні сторони регіональної специфіки – екологічна безпека, соціальна напруга в секторі зайнятості, інноваційно відстала індустріально-виробнича база, нерозвинена сфера послуг.

Одеський регіон має значний промисловий потенціал, розвинене портове господарство з функцією міжнародних морських перевезень, групу підприємств хімічної і нафтопереробної галузі. Традиційно в регіоні сформувалася і розвивається сфера торгівлі.

Визначальні напрямки міжрегіональних взаємодій:

- експортно-імпортні операції;
- приладо- і машинобудування;
- переробка сільськогосподарської продукції.

Специфічними характеристиками регіону є: вихід до моря, рекреаційна зона, промислова комплексність. Проблемні сторони регіональної специфіки – екстенсивні форми сільськогосподарського виробництва, вплив мігрантів, незадовільний стан об'єктів житлово-комунального господарства.

Миколаївський регіон. У регіоні розвинені суднобудівна галузь, енергетика (АЕС), кольорова металургія і сільське господарство.

Визначальні напрямки міжрегіональних взаємодій:

- використання рекреаційних ресурсів;
- спеціалізація в галузі суднобудування;
- розвиток харчової і переробної промисловості.

Специфічними характеристиками регіону є: вихід до моря, культура землеробства, внутрішня міграція.

Закарпатський регіон має унікальні природні умови. У регіоні розвинута деревообробна промисловість, туризм, експортно-імпорتنі операції, сільське господарство.

Визначальні напрямки міжрегіональних взаємодій:

- розвиток туризму і торгівлі;
- збереження екологічної ситуації в регіоні;
- розвиток сільського господарства;
- регулювання міграційних процесів;
- розвиток транспортної мережі, зокрема шляхів європейського сполучення.

Специфічними характеристиками регіону є: гірський клімат, транзитні шляхи в Європу, високий рівень приватизації в сфері малого бізнесу.

Чернівецький регіон. Комплексний своєрідний регіон, у якому достатньо збалансована економічна структура. Регіон має значні запаси лікувальних мінеральних вод найрізноманітнішого хімічного складу.

Визначальні напрямки міжрегіональних взаємодій:

- розвиток туристичної галузі;
- розвиток і вдосконалення бальнеологічної терапії та дослідницькі розробки в цьому напрямку;
- виробництво будматеріалів;
- електронна промисловість.

Специфічними характеристиками регіону є: низький рівень кримінальної ситуації, тісні зв'язки з Молдовою та Румунією, привабливі природні умови й історико-культурні цінності для туризму, рівень соціально-економічної стабільності (незначні зміни за період економічної кризи), широкий спектр міжнародного співробітництва.

Загальний аналіз зазначених регіонів свідчить про необхідність відмови від єдиної концепції їх стратегічного планування. Перевагу слід надати оригінальним моделям розвитку, у яких перш за все має бути визначена специфічних умов розвитку й економіки кожного регіону.

Інший загальний висновок із дослідження регіональної специфіки зводиться до визнання широкого спектру напрямків, завдань і механізмів міжрегіональних взаємодій.

Ці напрямки міжрегіональних взаємодій, навіть якщо вони координуються на державному рівні, є, передусім, зоною ініціатив та уваги самих регіонів.

Рекомендується ці взаємодії здійснювати в різних формах, а саме:

- 1) у межах міжнародних і державних програм і домовленостей;
- 2) у формі договірних відносин між регіонами;
- 3) як механізми придбання власності, оренди або прав управління на іншій території;
- 4) на контрактній основі як різновиди договірних відносин між суб'єктами власності та господарювання.

Крім того, слід зазначити, що на сьогодні частина міжрегіональних взаємодій формується в стихійному некерованому режимі, централізовано нерегульовані (сфера нерухомості, ринкова експансія тощо).

У такій ситуації розвиток міжрегіональних взаємодій здебільшого належить до компетенції практичної діяльності самих регіонів. Прямий зв'язок регіонів між собою, за умови орієнтації на законодавчі положення й основи державної політики, на наш погляд, може забезпечити більш значні результати в реальному часі виконання завдань і зобов'язань, що є взаємовигідними для регіонів-учасників.

Відповідно до особливостей регіонального саморозвитку можна визначити такі форми й інструменти міжрегіональних взаємодій:

- 1) посилення зв'язків виробничої кооперації, передусім у промисловості, сільському господарстві, транспорті;
- 2) взаємодія за регіональними угрупованнями єдиної національної енергетичної системи;
- 3) організація інформаційного обміну шляхом операційного поєднання в кластері моделі відомчих інформаційних систем;
- 4) взаємодія й об'єднання за програмами науково-технічного співробітництва (технологічні кластери, екологічні програми, обмін фахівцями, цільова підготовка кадрів вищої кваліфікації);
- 5) створення регіональних регуляторно-розподільних систем, зокрема щодо розвитку туризму, відпочинку, транспортних зв'язків, готельного бізнесу;
- 6) регулювання відносин у сфері внутрішньої трудової міграції населення;
- 7) узгодження торговельних ринків, процесів, систем міжрегіональної логістики.

Як впливає з наведеного переліку різновидів міжрегіональних взаємодій, структура й обсяг можливих форм відпрацювання збалансованих відносин досить різноманітні. Водночас готових, перевірених інституційних моделей і регуляторних технологій таких взаємодій ані наука, ані практика

запропонувати не можуть, оскільки щодо цих питань відповідні дослідження тільки розпочинаються.

Загалом результати дослідження підтверджують висновок про те, що в регіонах поступово формуються нові умови, що є підставою для очікуваних змін відповідно до наукового підходу, нового економічного мислення й інженерного рівня виконання розробок, базується на аналізі, розрахунках і проектному виконанні перспективних моделей розвитку.

Отже, розробки стратегічного планування на регіональному рівні та врахування зростаючої ролі міжрегіональних взаємодій в активації інноваційного процесу в Україні концентрують увагу на трьох складових регіональної політики, а саме: оцінці інноваційного потенціалу, проектуванні стратегічних програм і реформуванні механізмів їхньої реалізації. Аналізуючи практичну діяльність регіонів щодо розробки перспектив інноваційного розвитку, можна відзначити недоліки в цій роботі, зокрема несистемність, неоригінальність (відсутність специфіки власної стратегічної лінії), незавершеність розробок тощо. Для їх подолання можна запропонувати нові типи моделей розвитку, що базуються на постійній практиці ведення робіт щодо управління інноваційним процесом у кожному регіоні. До них належать також інституційна політика, система постійного оцінювання ситуації (ресурсної бази, зв'язків, змін у зовнішньому середовищі), концентрація зусиль на пріоритетах, серед яких пропонується виокремити економіку знань і місцеві потреби, зокрема житлово-комунальне господарство.

Зазначимо також, що успіх практичної реалізації стратегії інноваційного розвитку залежить не так від наукової парадигми, як від управлінської практики, що поєднує волю, знання, бажання та вміння. У цьому аспекті наукова діяльність створює основи для врегулювання складних суперечностей між економічним потенціалом, інтелектом і соціумом.

ВИСНОВКИ

Наукові та практичні результати проведеного дослідження поглиблюють систему знань про стратегічне значення інноваційного потенціалу регіону, методів його використання та засобів управління ним в розв'язанні завдань регіонального розвитку. Отримані результати дослідження підкреслюють і розкривають зв'язок інноваційного потенціалу й інноваційної діяльності, відображають особливості міжрегіональної взаємодії і її значення для національної економіки загалом, визначають нові підходи та методи до економічного обґрунтування моделей розвитку окремих регіонів України.

Підсумовуючи зазначене вище, можна зробити висновки:

1. Державна регіональна політика побудована на концепції інноваційного економічного розвитку, що потребує подальшого наукового забезпечення програм, механізмів і системи управлінських рішень у цій сфері знань.

Значення інноваційних чинників у забезпеченні економічного розвитку регіонів, насамперед наукових знань, високих технологій та оновлення механізмів управління постійно зростає. З'ясовано, що в понятійному апараті інноваційної теорії змістову сутність найбільш повно розкривають інноваційний потенціал, розвиток, інноваційна активність, інституційне забезпечення, а в господарській практиці все більше використовуються інноваційне проектування й управління.

Першочерговим завданням регіонального розвитку насамперед є створення ефективного механізму інформаційного забезпечення та умов для розвитку людського капіталу, а вже потім – інвестиційна підтримка. У концепції інноваційного розвитку визначено три складові – державна підтримка, регіональний саморозвиток й активізація міжрегіональних взаємодій.

2. За матеріалами аналізу виробничо-господарської діяльності регіонів сформовано авторський погляд на економічний потенціал як на інтегровану характеристику їх сучасного стану. Зазначено, що для вибору стратегії розвитку цього недостатньо, оскільки інноваційні чинники «приховані» в загальних показниках ВРП.

У зв'язку з упровадженням в передових державах моделей інноваційної економіки загострюється питання визначення й оцінки інноваційного потенціалу систем різного рівня, зокрема питання визначення змісту потенціалу, його структури та методів оцінювання. Доведено, що інноваційний потенціал не є постійною величиною, має складну структуру, реагує на ринковий попит і розвиток підприємницької діяльності. Тому доцільно ставити завдання більш глибокого оцінювання саме інноваційного потенціалу. Структура інноваційного потенціалу та його динаміка перебувають у режимі постійних змін. Авторський підхід до визначення інноваційного потенціалу регіону передбачає його поділ на дві складові – потенціал саморозвитку і потенціал міжрегіональних взаємодій, що визначено як потенціал I і II роду. Установлено, що інноваційний потенціал є необхідною, але недостатньою

умовою для розвитку: він має входити складовою в механізм перебудови систем управління.

3. Різновиди взаємозв'язків між категоріями «інноваційний потенціал» та «інноваційний розвиток» характеризуються чинниками різного походження та сили впливу. Перша лінія таких зв'язків проходить у рамках регіональної політики, друга – через практику оцінки ресурсів і прийняття рішень, третя – через інноваційне проектування та реалізацію проектів, четверта – через систему стимулів і подолання перешкод в інноваційному процесі.

4. Комплекс завдань оцінювання інноваційного потенціалу регіону насамперед передбачає вибір показників самої оцінки, тобто системи ресурсних характеристик. Крім того, визначено багато інших завдань, а саме: порівняння складових інноваційного потенціалу через рангові зіставлення, накопичення досвіду й інформації, розроблення нормативів, розширення знань та апробація методів оцінки.

5. Інноваційний потенціал регіонів країни досить високий (наукова складова, рівень освіти, інноваційна діяльність підприємств тощо), але загалом по країні є значними і регіональні диспропорції. Виявились нові регіональні тенденції, що проявили себе в кризовий період, а саме: економічний спад демонструють економічні лідери – Донецький, Луганський, Одеський регіони, а стабільність та зростання – Закарпатський, Чернігівський, Хмельницький регіони.

Аналіз економічного стану регіонів свідчить про нестабільність активації розвитку, а з цього випливає логічний висновок про пріоритет регіональних ресурсів і механізмів саморозвитку в інноваційній політиці як центру, так і регіонів. Загальний аналіз не виявив значних чинників активності та спроможності регіонів щодо впровадження інновацій, наслідком чого є необхідність переходу від традиційного стратегічного планування до більш ефективних методів управління розвитком, зокрема створення регіональних інноваційних систем і нових організаційних форм взаємодії економічних суб'єктів. Існуючі недоліки в інформаційному забезпеченні інноваційного розвитку та якість статистичної інформації не дозволяють з достатньою обґрунтованістю виявити реальний стан економіки регіонів і спеціальних систем інноваційної інформації регіони практично не створюють.

6. Навіть статистично обґрунтована інтерпретація фінансового стану регіонального господарського комплексу, об'єктів інноваційної активності й обсягів випуску інноваційної продукції не є достатньою для оцінки інноваційного потенціалу. Брак даних про інфраструктурний рівень підтримки інновацій, відсутність експертних характеристик інноваційних проектів та ефекту фактичного впровадження інновацій є підставою для висновку про необхідність дослідження сучасної технології міжрегіонального інформаційного обміну без урахування базових статистичних даних.

7. Опрацьовано систему моделей управління інноваційним процесом для забезпечення саморозвитку регіонів з урахуванням впливу чинників міжрегіональних взаємодій. Обґрунтовано підходи до моделювання: проектний – у варіанті проектних розробок, і процесний, де виділяються функціональні завдання управління розвитком, механізм прийняття і контролю виконання рішень. Запропонована алгоритмічна схема управління інноваційним розвитком регіону, в якій міститься теоретико-методичний супровід інновацій з інформаційним забезпеченням. У поданій моделі в структурологічному варіанті поєднано характеристики потенціалу промислово-виробничих ресурсів, інноваційних технологій і вдосконалених організаційних форм.

У практиці розроблення та впровадження регіональних інноваційних програм і проектів значна доля ризику пов'язана з відсутністю відповідного методичного забезпечення. У дослідженні виділено головні положення створення сучасної методичної бази, в тому числі за напрямками: моделювання, проектування, управління використанням потенціалу. Рекомендовано звернути особливу увагу не на інноваційні кінцеві результати, а на механізми організації інноваційної діяльності. Методичні розробки найбільш необхідні у сферах економічного проектування, розбудови регіональної інфраструктури, організації і підтримки венчурного бізнесу. Саму систему прийняття рішень запропоновано сформулювати як постійно діючий механізм, що проходить через увесь спектр управлінських рішень, тобто через аналітичні, прогностичні, планові, організаційні, стратегічні рішення.

8. Стратегії економічного і соціального розвитку регіонів украй інерційні: на десятиріччя вперед темпи зростання незначні, а структурні зміни несуттєві. Необхідно використовувати специфічні ресурсні особливості регіонів, що сприяють досягненню суттєвих позитивних зрушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаманова З. О. Инновационные стратегии экономического развития в условиях глобализации / З. О. Адаманова. – Симф. : Кримуч-педгиз, 2005. – 504 с.
2. Адаманова З. О. Інноваційні фактори економічного розвитку в умовах глобалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 05.00.01 / З. О. Адаманова. – Київ : 2006. – 32 с.
3. Агентства регіонального розвитку в Україні: становлення та перспективи / [Бугай С., Лендшел М., Кіш Є. та ін.] ; Київ. центр Ін-ту Схід-Захід. – [2-е вид.] – Харків : Міленіум, 2003. – 302 с.
4. Адміністративно-територіальний устрій та сталий розвиток регіону (концептуальні основи та методологія) / [В. М. Бабаєв, Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ та ін.]. – Харків : НТУ «ХПІ», 2006. – 316 с.
5. Алексеев И. В. Стратегии та регулирования инновационного развития производственно-хозяйственных структур: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.02.03 / И. В. Алексеев. – Київ, 2002. – 33 с.
6. Американці більше всіх у світі витрачають на науку (За матеріалами газети «Погляд» від 31.10.2006). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rsci.ru/company/innov/>.
7. Аньшин В. М. Маркетинг нововведений / В. М. Аньшин. – М : РЭА, 1994. – 92 с.
8. Антоновский М. Я. Методология построения балансовых эколого-экономических моделей / М. Я. Антоновский, В. А. Литвин, М. Т. Тер-Микаэлян // Проблемы экологического мониторинга и моделирования экосистем. – Т. 3. – Л. : Гидрометеиздат, 1980. – 229 с.
9. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: моногр. / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – Київ : КНЕУ, 2003. – 394 с.
10. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: моногр. / [О. І. Амоша, В. П. Антонюк, А. І. Землянкін та ін.]. – Донецьк : НАН України. Ін-т економіки пром-сті, 2007. – 328 с.
11. Актуальні питання методології та практики науково-технологічної політики / Під ред. Б. Малицького. – Київ : Центр досліджень наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України, 2001. – 201 с.
12. Атаманова Ю. Є. Теоретичні проблеми становлення інноваційного права України: монографія / Ю. Є. Атаманова. – Харків : Факт, 2006. – 256 с.
13. Ачкасов А. Є. Стратегія регулювання зайнятості населення України. Теорія і практика / А. Є. Ачкасов. – Житомир. : Вид-во «Житомир», 2002. – 512 с.
14. Афонин И. В. Инновационный менеджмент: учеб. пособие / И. В. Афонин. – М. : Гардарики, 2005. – 224 с.
15. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент / И. Т. Балабанов. – СПб. : Питер, 2001. – 304 с.

16. Балабанов А. Финансы / А. Балабанов, И. Балабанов. – СПб. : «Питер», 2002. – 190 с.
17. Богорад О. Д. Регіональна економіка: словн.-довідн. / О. Д. Богорад, О. М. Тевелєв, В. М. Падалка. – Київ : НДІСЕП, 2004. – 346 с.
18. Бланк И. А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. – 2-е изд., перераб. и доп. / И. А. Бланк. – Київ : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 656 с.
19. Бланк И. А. Финансовая стратегия предприятия / И. А. Бланк. – Київ : Эльга; Ника-Центр, 2004. – 720 с.
20. Бубенко П. Т. Інституційна динаміка просторової організації економічного розвитку. моногр. / П. Т. Бубенко. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 295 с.
21. Бубенко П. Т. Регіональні аспекти інноваційного розвитку: моногр. / П. Т. Бубенко. – Харків : НТУ «ХПІ», 2002. – 316 с.
22. Бубенко П. Т. Інноваційний розвиток регіонів : моногр. / П. Т. Бубенко, О. Б. Снісаренко. – Харків : Вид-во «Форт», 2009. – 160 с.
23. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.]. – Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
24. Бутко М. П. Реформи і регіон / [ред. О. В. Ткаченко]. – Чернігів : «Сіверянська думка», 1999. – 248 с.
25. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн. – СПб. : Университетская книга, 2001. – 416 с.
26. Видяпина В. И. Экономическая теория (политэкономия): учебник / [под общей ред. В. И. Видяпина, Г. П. Журавлевой]. – М. : Изд-во Рос. Экон. Акад., 2000. – 367 с.
27. Волосюк М. Підвищення ефективності регіонального управління інноваційним розвитком / М. Волосюк // Економіст. – 2006. – № 8. – С. 58–61.
28. Гальчинський А. С. Основи економічних знань: навч. посіб. / А. С. Гальчинський, П. С. Єщенко, Ю. І. Палків. – Київ : Вища шк., 1998. – 544 с.
29. Геєц В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєц, В. П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.
30. Герасимчук З. В. Виробничий потенціал регіону: методика оцінки та механізми нарощення: монографія / З. В. Герасимчук, Л. Л. Ковальська. – Луцьк : ЛДТУ, 2003. – 242 с.
31. Герасимчук З. В. Регіональна політика фінансового забезпечення сталого розвитку / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович // Регіональна економіка. – 2008. – № 2. – С. 59–72.
32. Глобальна економічна криза 2008-2010 років: світовий досвід та шляхи подолання в Україні: моногр. // [В. П. Антонюк, С. С. Аптекар, Н. А. Балтачєєва та ін.]; під заг. ред. В. І. Ляшенка. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – 414 с.
33. Гладкий Ю. Н. Регионоведение / Ю. Н. Гладкий, А. И. Чистобаев. – М. : Гардарики, 2000. – 348 с.

34. Голиков А. П. Регионы Украины: поиск стратегии оптимального развития // Под ред. д. геогр. н., проф. А. П. Голикова. – Харків : ХНУ, 1994. – 304 с.
35. Голиков А. П. Стратегия регионального развития: европейский контекст: монографія / А. П. Голиков, Н. А. Казакова. – Харків : Экограф, 2008. – 180 с.
36. Горбунов Э. П. Структура и эффективность общественного производства / Э. П. Горбунов. – М. : Мысль, 1974. – 197 с.
37. Градов А. П. Экономическая стратегия фирмы / А. П. Градов. – М. : Экономика, 1999. – 390 с.
38. Гриньов А. В. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств у глобальному середовищі: моногр. / А. В. Гриньов, Т. В. Деділова. – Харків : ХНАДУ, 2008. – 148 с.
39. Гришина Л. Інноваційний напрямок розвитку як шлях подолання проблемності регіону / Л. Гришина, Н. Буга // Економіст – 2006. – № 8. – С. 54 – 57.
40. Денисенко М. П. Управлінські форми підтримки інноваційного розвитку економіки (досвід США) / М. П. Денисенко // Проблеми науки. – 2003. – № 12. – С. 47–53.
41. Денисюк В. Фактори та модель інноваційно орієнтованого економічного розвитку / В. Денисюк, А. Марков // Економіст. – 2009. – № 4. – С. 20–25.
42. Докторук Є. Інтелектуальний потенціал промислових підприємств: проблеми та перспективи використання / Є. Докторук // Економіст. – 2009. – № 7. – С. 40–44.
43. Друкер П. Менеджмент некоммерческой организации: принципы и практика / П. Друкер. [пер. с англ.]. – М. : ООО «И.Д. Вильямс», 2007. – 304 с.
44. Есина В. А. Подход к оценки потенциала региона с позиции межрегиональных взаимодействий / В. А. Есина, П. Т. Бубенко // Вчені записки Харківського інституту управління: наук. журнал. – 2010. – № 28. – С. 98 – 102
45. Есина В. А. Оценка и оценивание инновационного потенциала / В. А. Есина, Е. Б. Снисаренко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2009. – № 2. – С. 57 – 68.
46. Есина В. Экономическая информация и ее роль в активации инновационных процессов / В. Есина, А. Хомутенко // Вчені записки Харківського інституту управління: Науковий журнал. – 2010. – № 28. – С. 207–210.
47. Есина В. А. «Неклассическая» трактовка инновационного потенциала региона в задачах межрегиональных взаимодействий / В. А. Есина, П. Т. Бубенко // 36. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. «Проблеми й перспективи розвитку академічної та університетської науки», 16-18 грудня 2009 р. – Полтава : ПолтНТУ, 2009. – С. 26–28.

48. Есина В. А. Влияние кризиса на активизацию инновационных процессов в регионе / В. А. Есина // Бюлетень Нобелівського економічного форуму. Том 2 – 2010. – № 1. – С. 90–97.
49. Журавка А. В. Моделирование инновационной стратегии региона / А. В. Журавка, Е. Ю. Кононова, В. М. Московкин // Вісник Харківського національного ім. В. Н. Каразіна. – 2003. – № 608. – С. 147–151.
50. Журнал «Інновації»: Інноваційна економіка – стратегічний напрямок розвитку Росії в ХХІ веке дата: 8 травня 2003. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://stra.teg.ru/lenta/innovation/515>.
51. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 4-те вид., випр. та доп. – К. : Знання; ЛБІ НБУ, 2002. – 567 с.
52. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002 – 2011 рр. : посилення Президента до ВРУ від 13 квітня 2002 р. №1100-02. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
53. Ибатуллин О. У. Оценка инновационного потенциала Республики Башкортостан / О. У. Ибатуллин, С. М. Ибатуллина // Управление экономическими системами: электрон. науч. журн. / Кисловодский институт права. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uecs.mcnir.ru>.
54. Іванов М. Виробничий потенціал України: стан, проблеми розвитку / М. Іванов // Економіка України. – 1993. – № 2. – С. 18–26.
55. Иноземцев В. Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы: учеб. пособ. / В. Л. Иноземцев. – М. : Логос, 2000. – 304 с.
56. Інноваційний розвиток економіки та напрями його прискорення / [за ред. В. П. Александрової]. – Київ : Ін-т економічного прогнозування НАН України, 2002. – 77 с.
57. Інноваційна діяльність у Харківській області: статбюлетень. – Харків : Головне управління статистики у Харківській області, 2010.
58. Інновації: проблеми науки та практики: моногр. – Харків : ВД «Інжек», 2006. – 336 с.
59. Інститути та інструменти розвитку території. На шляху до європейських принципів, 2-е вид. / [за ред. С. Максименка]. – Київ : Міленіум: Київ. центр Ін-ту Схід-Захід, 2003. – 244 с.
60. Інституційні засади регулювання національних інноваційних систем. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/1174/>.
61. Карпец О. С. Теоретические основы модели управления инновационной деятельностью региона / О. С. Карпец // Бизнесинформ. – 2008. – № 8. – С. 99–103.
62. Керецман В. Ю. Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти: монографія / В. Ю. Керецман. – Київ : Вид-во УАДУ, 2002. – 188 с.
63. Кінах А. К. Український прорив / А.К. Кінах. – Київ : Три крапки, 2005. – 319 с.

64. Кобзаненко В. А. Государственное управление: основы теории и организации: учебник / [под ред. В. А. Кобзаненко]. – М. : Статут, 2000 – 912 с.
65. Кокурин Д. И. Инновационная деятельность: моногр. / Д. И. Кокурин. – М. : Экзамен, 2001. – 576 с.
66. Ковалевский Г. В. Индексный метод в экономике / Г. В. Ковалевский. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 238 с.
67. Ковалевський Г. В. Ідеї, пошуки, рішення. New ideas, Approaches, Solution / Г. В. Ковалевський. – Харків : ХНАГХ, 2005. – 179 с.
68. Ковальська Л. Л. Оцінка конкурентоспроможності регіону та механізм її підвищення: моногр. / Л. Л. Ковальська. – Луцьк : Настир'я, 2007. – 420 с.
69. Кондратьев Н. Д. Больших циклы конъюнктуры и теория предвидения. Изб. труды / Н. Д. Кондратьев [сост. Ю. В. Якове]. – М. : ЗАО «Изд-во «Экономика», 2002. – 767 с.
70. Конкурентоспособность Украины после кризиса: Десять ступенем вниз // Зеркало недели. – 2010. – № 25. – С. 8.
71. Кравчук Г. В. Регіональний маркетинг в системі управління економічними процесами / Г. В. Кравчук – Київ : 2006. – 268 с.
72. Крушевский А. В. Экономико-математические модели в планировании и управлении народным хозяйством / А. В. Крушевский, Б. В. Барков, А. Р. Поддубный. – Київ : Вища школа, 1973. – 212 с.
73. Круш П. В. Регіональне управління / П. В. Круш, О. О. Кожемяченко. – Київ : Центр навчальної літератури, 2007. – 248 с.
74. Кузьменко Л. М. Управление функционированием и развитием экономики региона: моногр. – Донецк : НАН Украины, Ин-т экономики промышленности, 2004. – 284 с.
75. Кузык Б. Н. Россия – 2050. Стратегия инновационного прорыва / Б. Н. Кузык, Ю. В. Яковец. – М. : Экономика, 2004. – 632 с.
76. Лапин Е. В. Экономический потенциал предприятия: монография / Е. В. Лапин. – Суми : ИТД «Университетская книга», 2002. – 310 с.
77. Ларионова Н. А. Системный подход к развитию региона на основе принципов конкуренции и сбалансированности // Сб. науч. тр. СевКавГТУ. Серия «Экономика» № 2, 2005 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nestu.ru>.
78. Лексин В. Н. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития / В. Н. Лексин, А. Н. Швецов. – М. : УРСС, 1997. – 372 с.
79. Лендсёл М. Інституційний механізм реалізації регіональної політики в країнах Центрально-Східної Європи // Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України. – К. : Логос, 2000. – С. 18-27.
80. Либерман Е. Г. План, прибыль, премия / Е. Г. Либерман // Правда. – 1962. – 9 сентября.
81. Лопатников Л. И. Экономико-математический словарь / Л. И. Лопатников // Словарь современной экономической науки. – Изд. 4-е. – М. : Изд-во «АВФ», 1996. – 621 с.

82. Лукинов И. И. Эволюция экономических систем / И. И. Лукинов. – М. : ЗАО Изд-во Экономика, 2002. – 567 с.
83. Лукинов І. І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя) / І. І. Лукинов. – Київ : АТ «Книга», 1997. – 456 с
84. Марченкова Л. М. Управление формированием и развитием инновационного потенциала [Электронный ресурс]: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.05. – М. : РГБ, 2005 (Из фондов Российской Государственной Библиотеки).
85. Маниліч М. І. Регіональний господарський комплекс: особливості відтворення в умовах трансформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.10.01 / НАН України. Ін-т регіон. дослідж. – Л., 2003. – 19 с.
86. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 2-е изд. – Т. 24. – М. : Изд. Политической литературы, 1960. – 912 с.
87. Маршалл А. Принципы экономической науки в 3-х т. / А. Маршалл; [пер. с англ.]. – М. : Изд. группа «Прогресс», 1993. Т.1. – 1997. – 415 с. Т.2 – 1993. – 310 с. Т.3. – 1993. – 351 с.
88. Математический аппарат и методы формирования оптимальных параметров управления процессом функционирования строительного предприятия: моногр. / [В. И. Торкатюк, Л. Н. Шутенко, И. А. Дмитрук, А. С. Дудолад и др.] ; под ред. В. И. Торкатюка. – Харьков : ХНАГХ, 2007. – 824 с.
89. Мочалов Б. М. Экономический потенциал развитого социализма. / [под ред. Б. М. Мочалова]. – М. : Экономика, 1982. – 280 с.
90. Найбільш поширені способи стимулювання інноваційної діяльності. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kno.rada.gov.ua>.
91. Нельсон Ричард Р. Эволюционная теория экономических изменений / Ричард Р. Нельсон, Сидней Дж. Уинтер; пер. с англ. – М. : Дело, 2002. – 536 с.
92. Новый энциклопедический словарь. – М. : Большая российская энциклопедия, 2006. – 1456 с.
93. Нонака Икуджиря. Компания – создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах. / Нонака Икуджиря, Такеучи Хиротака: [пер. с англ.]. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2003. – 384 с.
94. Одрехівський М. В. Інноваційна система регіональної агломерації «Дрогобичча» / М. В. Одрехівський, О. О. Одрехівська // Регіональна економіка. – 2008. – № 2. – С. 228–238.
95. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М. : Азбуковник, 1998. – 944 с.
96. Онищенко В. А. Інвестиційна політика регіону / В. А. Онищенко. – Донецьк : ІЭПИ НАН України, 2001. – 259 с.
97. Онищук І. Г. Інноваційний розвиток регіону: політика, управління, економіка: моногр. / І. Г. Онищук. – Київ : Атака, 2005. – 280 с.

98. Онікієнко В. В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / В. В. Онікієнко, Л. М. Ємельяненко, І. В. Теран. – Київ : РВПС НАН України, 2006. – 480 с.
99. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
100. Папп В. В. Структурні процеси в економіці регіональних суспільних систем: теорія, методологія, практика: монографія / В. В. Папп; НАН України. Інститут регіональних досліджень; [відп. ред. Л.Т. Шевчук]. – Львів : 2009. – 440 с.
101. Панова В. Парадигма «нового регіоналізму» в Європейському Союзі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/>.
102. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономическом моделировании / В. Плюта; пер. с польск. В.В. Иванова. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 176 с.
103. Пономаренко В. С. Багатовимірний аналіз соціально-економічних систем: навч. посібник / В. С. Пономаренко, Л. М. Малярець. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. – 384 с.
104. Про стимулювання розвитку регіонів від 8 вересня 2005 р. № 2850 – IV : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
105. Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи: Розпорядження КМУ від 17 червня 2009р. № 680-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
106. Попович О. С. Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації / О. С. Попович. – Київ : Фенікс, 2005. – 226 с.
107. Поповкин В. А. Регионально-целостный поход в экономике / В. А. Поповкин. – Київ : Наукова думка, 1993. – 218 с.
108. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / Майкл Портер; [пер. с англ.-2-е изд.]. – М. : Альбина Букс, 2006. – 715 с.
109. Портер Е. Майкл. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Е. Портер; [пер. с англ. - 2-е изд.]. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. – 454 с.
110. Постанова від 21 липня 2006 р. N 1001 Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
111. Постанова КМУ від 20 травні 2009 р. № 476. Про запровадження оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
112. Проблеми регіональної політики: зб. наук. праць / НАН України, Інститут регіональних досліджень; відп. ред. М. І. Долішній [та ін.]. – Львів : 1995. – 263 с.

113. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23 березня 2000 р. № 1602–111. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
114. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: постанова КМУ від 21 липня 2006 р. №1001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
115. Про Концепцію державної регіональної політики: указ Президента України від 25 травня 2001 року № 341/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
116. Раєвнева О. В. Моделювання антикризового управління регіоном. Наукове видання / О. В. Раєвнева, Н. Ю. Голіяд. – Харків : вид. ХНЕУ, 2007. – 300 с.
117. Регіональна політика: методологія, методи, практика / НАН України. Інститут регіональних досліджень: відп. ред. ак. НАН України М. І. Долішній. – Львів, 2001. – 719 с.
118. Региональное развитие: опыт России и Европейского союза / Рук. авт. ком. и отв. ред. А. Г. Гранберг. – М. : Экономика, 2000. – 258 с.
119. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області до 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/>
120. Регіони України: статистичний збірник 2009. – Київ : 2009. – Ч. II. – 757 с.
121. Регіони України: статистичний збірник 2005. – Київ : 2005. – Ч. I – 509 с.
122. Розвиток інноваційної діяльності та трансферу технологій протягом 2008–2009 років. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/science/innovation/rozv_2008-2009.doc
123. Решетило В. П. Экономическая синергетика институциональных изменений: моногр. / В. П. Решетило. – Харків : ХНАМГ, 2006. – 288 с.
124. Решетило В. П. Институты как самоорганизующиеся коды синергетических социально-экономических систем / В. П. Решетило // Наук. праці ДонНТУ. Серія: економічна. Вип. 31-1. 2007. – С. 162–167.
125. Санто Б. Инновация как средства экономического развития / Б. Санто пер. с венг. / Общ. ред. В. В. Сазонова. – М. : Прогрес, 1990. – 296 с.
126. Севастьянова С. А. Региональное планирование развития туризма и гостиничного хозяйства: учебн. пособ. / С. А. Севастьянова. – М. : КНОРУС, 2007. – 256 с.
127. Семиноженко В. Розвиток науки в Україні повинен стати ідеологією держави / В. Семиноженко // Регіональна економіка. – 1997. – № 1. – С. 4–7.
128. Семиноженко В. П. Новый регионализм / В. П. Семиноженко, Б. М. Данилишин. – Київ : Наукова думка, 2005. – 158 с.

129. Сергієнко В. І. Загальні тенденції розвитку науково-технічного потенціалу України / В. І. Сергієнко, І. Б. Жилиєв / Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечение иностранных инвестиций: региональный аспект. – Сборник научных трудов. – 2007. – Ч. 3. – С. 927–935.
130. Сергієнко В. І. Теорія і практика міжгалузевої координації промислово-транспортних комплексів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.07.01 / В. І. Сергієнко. – Харків : Харків. держ. політехн. ун-т, 1998. – 32 с.
131. Симоненко В. К. Регионы Украины: проблемы развития / В. К. Симоненко. – Київ : «Наукова думка», 1997. – 264 с.
132. Сімпсон Р. Регулювання послуг загального інтересу в ЄС: [навч. посіб.] / Р. Сімпсон. – Київ : Представництво Європейської комісії в Україні, 2004. – 128 с.
133. Словарь современной экономической теории Макмиллана. – М. : ИНФРА-М.: Издательский дом, 1997. – 608 с.
134. Соловьев В. П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций) / В. П. Соловьев. – Київ : Феникс, 2004. – 560 с.
135. Статистичний збірник: Наукова діяльність у Харківській області за 2010 рік. – Харків : Головне управління статистики у Харківській області, 2010.
136. Статистичний збірник: Інноваційна діяльність у Харківській області за 2010 рік. – Харків : Головне управління статистики у Харківській області, 2010.
137. Сторонянська І. З. Процеси конвергенції / дивергенції соціально-економічного розвитку регіонів України: підходи до оцінки / І. З. Сторонянська // Регіональна економіка. – 2008. – № 2. – С. 73–83.
138. Сторонянська І. З. Міжрегіональна економічна інтеграція в Україні: теоретико-методологічні засади дослідження і регулювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук.: 08.00.05 / І. З. Сторонянська. – Львів, 2010. – 40 с.
139. Стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2015 року: моногр. / [А. Б. Аваков, В. С. Пономаренко, В. М. Бабаєв, М. О. Кизим, О. М. Тищенко та ін.]. – Харків : Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2008. – 352 с.
140. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oblrada.odessa.gov.ua/>.
141. Стратегії розвитку Чернівецької області на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oda.cv.ua/>.
142. Стратегії соціально-економічного розвитку Полтавської області до 2015 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.obladmin.poltava.ua/>.
143. Стратегія економічного і соціального розвитку Донецької області на період до 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.donoda.gov.ua/>.

144. Стратегія економічного та соціального розвитку Луганської області на період до 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.loga.gov.ua/>.
145. Стратегії економічного і соціального розвитку Миколаївської області на період до 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mykolayiv-oda.gov.ua/>.
146. Сыдыков К. Проблемы формирования территориально-производственных комплексов и промышленный узлов / К. Сыдыков. – Ф. : Кыргызстан, 1987. – 112 с.
147. Табачник Д. В. Шляхи інноваційного розвитку України / Д. В. Табачник, В. Г. Кремень, А. М. Гуржий. – К. : Людопринт, 2006. – 544 с.
148. Тарасенко Т. В. Досвід впровадження урядових програм інноваційного розвитку / Т. В. Тарасенко, С. І. Архіреєв. – Харків : Золоті сторінки, 2007. – 96 с.
149. Трофімова В. В. Регіональні інноваційні комплекси в глобальній економіці: монографія / В. В. Трофімова. – Сімферополь : ВіТроПрінт, 2009. – 260 с.
150. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс. – М. : Экономика, 1989. – 217 с.
151. Туган-Барановский М. И. Избранное. Периодические промышленные кризисы: История английских кризисов, общая теория кризисов / М. И. Туган-Барановский. – М. : Наука, «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЕН), 1997. – 574 с.
152. Туган-Барановский М. И. К лучшему будущему. Сборник социально-философских призывов / М. И. Туган-Барановский. – М. : Наука, «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЕН), 1996. – 528 с.
153. Український вибір економіки знань / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – Київ : Основа, 2006. – 592 с.
154. Федулова І. В. Синергетична еволюційна модель інноваційного розвитку підприємства / І. В. Федулова // Прометей. – 2007. – № 2. – С. 103–107.
155. Фінансові механізми сталого економічного розвитку: зб. наук. праць. – Харків : ХІБМ, 2007. – 570 с.
156. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи; пер. с англ. 2-го изд. – М. : Дело, 1997. – 864 с.
157. Харрод Р. Теория экономической динамики: пер. с англ. В. Е. Маневича / под ред. В. Г. Гребенникова. – М. : ЦЭМИ, 2008. – 210 с.
158. Хумаров О. А. Методологічні підходи до визначення конкурентоспроможності українських регіонів на міжнародних ринках / О. А. Хумаров // Економічні інновації. – 2009. – № 38. – С. 220–229.
159. Фонд ефективного управління. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.feg.org.ua>.
160. Чайковский Д. Г. Корпоративная модель управления регионом как условие формирования конкурентной среды на региональном и межрегиональном уровне / Д. Г. Чайковский // Вестник ОГУ. – 2009. – № 8. – С. 123–128.

161. Чемоданов М. Высокотехнологическая модернизация / М. Чемоданов. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://institutiones.com>.
162. Чумаченко Н. Г. Экономические основы формирования и развития промышленного комплекса региона / Н. Г. Чумаченко, Л. Г. Червова, Б. М. Биренберг, Л. М. Кузьменко. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 1999. – 32 с.
163. Чухно А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А. Чухно // Економіка України. – 2001. – № 12. – С. 49–55.
164. Шайбакова Л. Региональное регулирование инновационных процессов / Л. Шайбакова // Экономист. – 1996. – № 9. – С. 11–12.
165. Шнипер Р. И. Регион: экономические методы управления / Р. И. Шнипер, Д. М. Казакевич. Институт экономики и организации промышленного производства СОАН СССР. – Новосибирск : Наука, СО, 1991. – 315 с.
166. Шершева М. Ю. Соотношение понятий «Информационная экономика» и «экономика знаний» / М. Ю. Шершева // Вестник Моск. Ун-та. Сер.6. Экономика. – 2008. – №5. – С. 24–31.
167. Шумпетер Й. Теория экономического развития: (Исслед. предпринимат. Прибыли, капитала, процента и цикла конъюнктуры) / Перевод с нем. В. С. Автономова и др.; Общ. ред. А. Г. Милейковского. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
168. Экспертиза и мониторинг инновационных процессов / Методические и правовые аспекты / [С. Н. Власенко, В. М. Головатюк, С. А. Егоров и др.] ; под ред. Б. А. Малицкого, В. П. Соловьева. – Київ : Укр. Вид. Центр, 2006. – 178 с.
169. Яворський М. С. Через розвиток інноваційної діяльності та підприємництва – до економічного зростання регіону / М. С. Яворський. – Луцьк : Каменярь, 1997. – С. 11–27.
170. Яковлев А. И. Экономико-организационные аспекты промышленных инноваций / А. И. Яковлев, Н. А. Макаренко – Харьков : «Бизнес-Информ», 2003. – 165 с.
171. Янсен Ф. Эпоха инноваций / Ф. Янсен – М. : Инфра-М, 2002. – 308 с.
172. Янковский Н. О синергетике и не только / Н. Янковский. // Экономіст. – 2009. – № 6 – С.10–25.
173. Kline S. J., Rosenberg N. An overview of innovation // The positive sum strategy: Harnessing technology for economic growth / edited by Landau R. & Rosenberg N. – Washington: National Academy Press, 1986.
174. Moor G. L. The Politics of Management Consulting. 1984.
175. Mahajan V. Innovation Diffusion and New Product Growth Models in Marketing / V. Mahajan , E. Muller // J. Marcet. – 1979. – Vol. 4, № 43.
176. Mahajan V., Muller E., Kerin R. Introduction Strategy for New Products with Positive and Negative Word – of – Mouth / V. Mahajan , E. Muller R. Kerin // Management Sci. – 1984. – Vol. 30, № 12.
177. Samuelson P. A. Foundation of Economic Analysis / P. A. Samuelson. – Cambridge, Mass Garvard Univ. Press, 1947.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 – Розподіл загального обсягу витрат на інноваційної діяльності (тис. грн.)

Регіони	Роки					
	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Україна	1760063,2	5751562,9	6159950,4	10821016,6	11994224,8	10219080
АР Крим	11384,3	93613,8	90247,8	185038,9	225614,2	204632,1
Вінницька	50196,6	55701	99818,5	355336,6	133751,2	120509,8
Волинська	9097	9315,5	52780,2	169774,3	232864,2	200263,2
Дніпропетровська	214612,5	385472,6	685220,8	1179598,7	1355469,9	1131817
Донецька	467603	1955088,2	1785340,6	2639912,1	2740368,4	2236141
Житомирська	27663,8	46797,1	28962	61366,3	48563,7	43173,13
Закарпатська	40285,8	6031,5	14031	40702,7	14020	11510,42
Запорізька	155929,5	158383,2	91536,9	160330,3	202485	159760,7
Івано-Франківська	5714,3	56244,7	225516,5	264864,3	501023,3	447413,8
Київська	11816,7	30672,8	54338,5	306617,4	132997,9	118634,1
Кіровоградська	11800,4	36542,8	52623,2	107286,5	40647,2	34875,3
Луганська	110270,5	334418	96914,6	1343373,5	2178970,6	1889168
Львівська	41448,5	75858	72457,5	272507,9	296662,2	261952,7
Миколаївська	103082,8	255470,6	239700,9	240873,7	341987,3	316338,3
Одеська	3103,8	110684,1	128993,8	741152,6	272492,8	236523,8
Полтавська	39084,4	138499	122945,5	99654,2	180404,6	156591,2
Рівненська	6455,8	32742	74982,5	24280,9	198580,3	171772
Сумська	35440,1	109303,9	127277,6	149520,2	97202,4	86218,53
Тернопільська	3585	5678,8	6720,8	19258,4	62730,7	59280,51
Харківська	188102,9	592036,8	347496,9	277465,6	274835	237182,6
Херсонська	14817,2	41451,4	63308,7	138774,4	79371,3	73815,31
Хмельницька	7865	18071,6	136248,9	91948,2	179490,7	162618,6
Черкаська	4926,2	53903,8	16092,4	42814,7	15534	13281,57
Чернівецька	11671,2	13838,9	16506,4	16921,5	31855,1	28223,62
Чернігівська	103244,9	122445,3	80798,4	225436,9	385723,5	345608,3
м. Київ	79679	1009456,3	1447843,4	1666020,9	1769481,7	1445667
м. Севастополь	1182	3841,2	1246,1	184,9	1097,6	983,4496

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1 – Кількість промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю

Регіони	Усього, підприємств		З них займалися інноваційною Діяльністю			
			Усього, підприємств		У % до обстежених промислових підприємств	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Україна	10346	10728	1472	1397	14,2	13,0
Автономна Республіка Крим	286	302	33	40	11,5	13,2
Вінницька	314	308	75	50	23,9	16,2
Волинська	182	212	36	24	19,8	11,3
Дніпропетровська	646	743	70	63	10,8	8,5
Донецька	789	794	82	83	10,4	10,5
Житомирська	353	360	37	41	10,5	11,4
Закарпатська	318	255	28	31	8,8	12,2
Запорізька	397	406	43	36	10,8	8,9
Івано-Франківська	301	330	92	92	30,6	27,9
Київська	437	491	52	62	11,9	12,6
Кіровоградська	247	268	39	39	15,8	14,6
Луганська	594	576	67	59	11,3	10,2
Львівська	804	837	127	101	15,8	12,1
Миколаївська	315	406	26	55	8,3	13,5
Одеська	405	428	46	49	11,4	11,4
Полтавська	417	421	64	47	15,3	11,2
Рівненська	258	246	22	29	8,5	11,8
Сумська	269	266	14	30	5,2	11,3
Тернопільська	272	267	36	43	13,2	16,1
Харківська	788	841	142	110	18,0	13,1
Херсонська	213	220	29	28	13,6	12,7
Хмельницька	344	384	25	16	7,3	4,2
Черкаська	305	319	27	37	8,9	11,6
Чернівецька	184	177	32	30	17,4	16,9
Чернігівська	264	242	41	42	15,5	17,4
м. Київ	539	534	180	155	33,4	29,0
м. Севастополь	105	95	7	5	6,7	5,3

ДОДАТОК В

Таблиця В.1 – Основні показники творчої діяльності підприємств та організацій у 2008 році

Регіони	Кількість організацій, в яких виконувались роботи зі створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності	Чисельність творців, які працюють на території регіону, осіб	З них авторів раціоналізаторських пропозицій, осіб	Винахідницька активність регіону (чисельність творців в розрахунку на 10 тис. працюючих), осіб
Україна	1284	36832	19625	32,3
АР Крим	24	1002	667	24,6
Вінницька	30	1097	445	31,1
Волинська	11	217	125	9,8
Дніпропетровська	107	3950	2861	39,1
Донецька	122	6632	3770	51,9
Житомирська	30	423	386	15,3
Закарпатська	4	210	88	9,9
Запорізька	50	2353	1692	46,6
Івано-Франківська	46	1040	397	42,0
Київська	26	503	233	12,9
Кіровоградська	32	420	290	18,8
Луганська	50	1648	1083	28,2
Львівська	75	1717	901	29,2
Миколаївська	28	553	334	20,7
Одеська	40	1085	445	19,9
Полтавська	38	1171	769	28,9
Рівненська	32	330	199	14,2
Сумська	26	713	470	24,7
Тернопільська	19	431	206	21,9
Харківська	186	4321	1886	61,3
Херсонська	35	433	245	19,5
Хмельницька	16	294	206	11,0
Черкаська	23	541	408	18,0
Чернівецька	21	268	115	17,8
Чернігівська	15	347	281	13,5
м. Київ	184	4921	996	41,9
м. Севастополь	14	212	127	27,2

Таблиця Г 1 – Найбільш поширені способи стимулювання інноваційної діяльності [90]

<i>Види пільг</i>	<i>Величина</i>
США	
1. Виключення витрат на НДДКР, пов'язаних з основною виробничою і торговою діяльністю, із суми доходу, який оподатковується	До 20%
2. Пільгове оподаткування венчурних фірм і фірм, які здійснюють НДДКР	До 20% витрат компаній на програми фундаментальних наукових досліджень, які виконуються університетами за контрактами з ними; виключення з доходу, який оподатковується, вартості наукової апаратури і устаткування, яке безкоштовно передається компаніям університетами і науково-дослідними організаціями
3. Пільговий режим амортизаційних відрахувань	Термін експлуатації устаткування встановлюється в 3 роки, а для інших фондів – до 5 років
4. Інвестиційний податковий кредит	Зменшення податку на прибуток в розмірі від 6 до 10% загальної вартості інвестицій в устаткування
5. Згідно законодавству США венчурні фірми залучаються до виконання всіх інноваційних проектів	При вартості проектів більше 100 тис. дол.
ВЕЛИКОБРИТАНІЯ	
1. Зменшення податку на прибуток венчурних фірм	Звичайний податок на прибуток 35%, а для венчурних фірм – 25%.
2. Списання витрат на НДДКР на собівартість продукції (послуг)	У будь-якій сумі
3. Субсидії на проведення досліджень і розробку нових видів продукції або процесів	75% витрат (не більше 50 тис. фунтів стерлінгів) фірм, на яких зайнято до 50 осіб.
4. Згідно з державними програмами по субсидуванню малих інноваційних фірм відшкодовуються витрати на нововведення	До 50% витрат на нововведення
НІМЕЧЧИНА	
1. Дотації на підвищення кваліфікації науково-дослідного персоналу (не більше ніж 5 співробітників від кожної фірми), а саме: на стажування у вузах, наукових інститутах, інших державних або приватних науково-дослідних організаціях	На строк до 3 років
2. Оплата витрат на технічну експертизу проектів, оцінку можливостей патентування результатів проведення НДДКР	До 80% витрат на інженерні та інші консультації
3. Пільгові кредити фірмам, які упроваджують ЕОМ	Строком на 15 років
4. Дотації малим і середнім фірмам на наукові дослідження або розробку нової технології для виготовлення продукції	30% договірної або контрактної суми проекту в межах 120 тис. марок на рік

5. Дотації підприємствам з кількістю зайнятих до 1000 чол. на наукові дослідницькі роботи, що виконуються по їх замовленню в учбових і науково-дослідних організаціях	До 50% вартості робіт, але не більше 300 тис. марок
6. Дотації наукомістким підприємствам, які існують не більше ніж два роки і налічують не більше 10 зайнятих	75% витрат, пов'язаних з їх створенням або розвитком, але не більше 750 тис. марок на одне підприємство
7. Дотації комунальній владі, учбовим, науково-дослідним установам, торговельно-промисловим палатам на створення технологічних центрів	75% витрат, що виникають на стадії планування і підготовки, але не більше 100 тис. євро, а також на стадії безпосереднього будівництва центру, але не більше 1,5 млн. марок
8. Податкова знижка на приватні інвестиції в НДДКР	До 7,5%
ІТАЛІЯ	
1. Пільгові кредити на технологічні нововведення (30% сум кредиту видається протягом реалізації програми і до 20% на її завершальній стадії)	До 80% вартості проекту на термін 15 років
2. Зменшення прибуткового податку	До 50% витрат на НДДКР у поточному році
3. Прискорена амортизація на час технічного переоснащення	Понад звичайні норми амортизаційних відрахувань, 45% вартості основних засобів (по 15% на рік), протягом 3 років з моменту придбання
4. Податкові пільги у разі придбання передової технології	До 25% суми інвестицій для підприємств з чисельністю зайнятих до 100 осіб
ФРАНЦІЯ	
1. Державні дотації організаціям, які займаються науково-дослідними роботами за контрактами	До 50% суми витрат на проведення робіт по замовленнях малих і середніх підприємств
2. Субсидії малим і середнім підприємствам	До 50% витрат підприємств на наймання наукового персоналу (не більше 175 тис. франків на рік)
3. Податковий кредит на приріст витрат на НДДКР	25% приросту витрат компаній на НДДКР порівняно з рівнем минулого року
ЯПОНІЯ	
1. Податкова знижка на приватні інвестиції в НДДКР	20%
2. Пільгові кредити венчурним фондам	5–6% річних
3. Урядова організація гарантує повернення фінансових коштів, які були вкладені у венчурний бізнес	До 80% об'єму коштів
КАНАДА	
1. Субсидії на реалізацію проектів промислових досліджень	До 50% витрат на заробітну плату науково-дослідного персоналу
2. Зменшення суми корпоративного податку	На суму, еквівалентну частині приросту власних витрат фірми на НДДКР у відношенні до попереднього рівня

Таблиця Д.1 – Приклад розрахунку інтегрального показника «Інноваційний потенціал» за регіонами (на прикладі Харківського регіону)

М		0,429582886	0,4291502	0,435481158	0,818605	0,442335989	0,44475	0,45302662				
Об'єкти	Стимул	1	2	3	4	5	6	7	MinMax	Min	Max	Ср
x1	1	1373000	3554000	5055000	5775000	7957000	1,2E+07	11819000	18063000	1373000,00	12051000,00	6797714,29
x2	1	1011014,7	647941,1	1450443,6	1903188	1953181,9	1882293	2884701	5345223	647941,10	2884701,00	1676108,99
x3	1	209256,8	124902,3	275000,7	368697,8	183093,1	289214	728965,5	4522391	124902,30	728965,50	311304,26
x4	0	188102,9	397975,1	776400,5	592036,8	347496,9	277466	274835	1355470	188102,90	776400,50	407758,97
x5	0	61092	225882,7	307444,1	111130,1	102912,3	90629,2	69905,2	377131,3	61092,00	307444,10	138427,94
x6	0	37813,7	16500,1	34566,2	57721,9	30106	11593,3	11650,8	57721,9	11593,30	57721,90	28564,57
x7	0	41463,5	135338,5	348991,1	198052,1	185623,5	132719	149869,4	610699,8	41463,50	348991,10	170293,93
x8	0	37734,4	10383,2	33242,4	54996,6	27006,4	3208,9	411,3	54996,6	411,30	54996,60	23854,74
x9	0	18981	11524,1	28442,3	214473,3	27382	39314,8	42998,3	674902,3	11524,10	214473,30	54730,83
x10	0	281610	450758,3	571480,8	682762,8	805262,4	1003776	1284283,4	1284283	281610,00	1284283,40	725704,86
x11	0	52499,8	74739,6	97304,2	132425,6	164970,9	221013	286000,5	286000,5	52499,80	286000,50	146993,37
x12	0	49859	49900,1	63247,6	83695,4	99779,1	160398	222159,9	222159,9	49859,00	222159,90	104148,44
x13	0	160236,2	274537,7	345070,4	387162	452591,2	546855	686023,7	686023,7	160236,20	686023,70	407496,63
x14	0	19015	51580,9	65858,6	79479,6	87921,2	75510,1	90099,3	90099,3	19015,00	90099,30	67066,39
x15	1	329456,7	457456,2	640935,9	772485,3	901357,7	1130482	1418959,9	1418960	329456,70	1418959,90	807304,80
x16	1	381549	489654,1	678675	812569	832536,4	1036769	1343655,7	1343656	381549,00	1343655,70	796486,90
x17	1	217	241	233	227	228	218	214	241	214,00	241,00	225,43
x18	1	128	171	120	133	143	142	110	171	110,00	171,00	135,29
x19	1	810	219	191	161	137	175	167	810	137,00	810,00	265,71
x20	1	126	172	108	112	116	96	95	351	95,00	172,00	117,86
x21	1	636	1091	1138	1131	1007	1140	1096	1138	636,00	1140,00	1034,14
x22	1	41	26	44	35	146	87	31	146	26,00	146,00	58,57
x23	1	474	1150	1138	1016	994	1068	1027	1150	474,00	1150,00	981,00
x24	1	32	27	44	27	1	0	38	74	0,00	44,00	24,14
x25	1	19912	17293	17479	17203	16756	16105	15611	19912	15611,00	19912,00	17194,14
x26	1	555	539	554	575	591	602	619	2746	539,00	619,00	576,43
x27	1	2746	2636	2628	2764	2758	2739	2759	2764	2628,00	2764,00	2718,57
x28	1	1468	1627	1652	1742	1831	1858	1923	1923	1468,00	1923,00	1728,71
x29	1	8700	10019	10108	10582	11089	11125	11334	11334	8700,00	11334,00	10422,43
x30	1	2443	2968	3009	3104	1171	1668	1777	3009	1171,00	3104,00	2305,71
x31	1	75	78	78	75	75	74	73	78	73,00	78,00	75,43
x32	1	708	896	975	1012	1022	1043	1018	1043	708,00	1043,00	953,43

Продовження таблиці Д. 1

								mi0	0,57042	0,571	0,564519	0,181	0,5577	0,5552	0,547
	Standartiz							di0	87,69	87,76	86,78	27,89	85,73	85,36	84,09
СрКвВід	1	2	3	4	5	6	7	Etalon	1	2	3	4	5	6	7
3745215,41	-1,45	-0,87	-0,47	-0,27	0,31	1,40	1,34	3,01	-4,46	-3,87	-3,47	-3,28	-2,70	-1,61	-1,67
674213,31	-0,99	-1,52	-0,33	0,34	0,41	0,31	1,79	5,44	-6,43	-6,97	-5,78	-5,11	-5,03	-5,14	-3,65
185602,63	-0,55	-1,00	-0,20	0,31	-0,69	-0,12	2,25	22,69	-23,24	-23,69	-22,88	-22,38	-23,38	-22,81	-20,44
191414,31	-1,15	-0,05	1,93	0,96	-0,31	-0,68	-0,69	4,95	-6,10	-5,00	-3,03	-3,99	-5,27	-5,63	-5,65
85508,78	-0,90	1,02	1,98	-0,32	-0,42	-0,56	-0,80	2,79	-3,70	-1,77	-0,81	-3,11	-3,21	-3,35	-3,59
15555,17	0,59	-0,78	0,39	1,87	0,10	-1,09	-1,09	1,87	-1,28	-2,65	-1,49	0,00	-1,78	-2,97	-2,96
86673,74	-1,49	-0,40	2,06	0,32	0,18	-0,43	-0,24	5,08	-6,57	-5,48	-3,02	-4,76	-4,90	-5,51	-5,32
18585,13	0,75	-0,72	0,51	1,68	0,17	-1,11	-1,26	1,68	-0,93	-2,40	-1,17	0,00	-1,51	-2,79	-2,94
65983,63	-0,54	-0,65	-0,40	2,42	-0,41	-0,23	-0,18	9,40	-9,94	-10,05	-9,80	-6,98	-9,81	-9,63	-9,58
314894,10	-1,41	-0,87	-0,49	-0,14	0,25	0,88	1,77	1,77	-3,18	-2,65	-2,26	-1,91	-1,52	-0,89	0,00
77419,04	-1,22	-0,93	-0,64	-0,19	0,23	0,96	1,80	1,80	-3,02	-2,73	-2,44	-1,98	-1,56	-0,84	0,00
59870,38	-0,91	-0,91	-0,68	-0,34	-0,07	0,94	1,97	1,97	-2,88	-2,88	-2,65	-2,31	-2,04	-1,03	0,00
161315,13	-1,53	-0,82	-0,39	-0,13	0,28	0,86	1,73	1,73	-3,26	-2,55	-2,11	-1,85	-1,45	-0,86	0,00
23117,76	-2,08	-0,67	-0,05	0,54	0,90	0,37	1,00	1,00	-3,07	-1,67	-1,05	-0,46	-0,09	-0,63	0,00
351940,58	-1,36	-0,99	-0,47	-0,10	0,27	0,92	1,74	1,74	-3,10	-2,73	-2,21	-1,84	-1,47	-0,82	0,00
302108,52	-1,37	-1,02	-0,39	0,05	0,12	0,80	1,81	1,81	-3,18	-2,83	-2,20	-1,76	-1,69	-1,02	0,00
8,99	-0,94	1,73	0,84	0,17	0,29	-0,83	-1,27	1,73	-2,67	0,00	-0,89	-1,56	-1,45	-2,56	-3,00
18,17	-0,40	1,97	-0,84	-0,13	0,42	0,37	-1,39	1,97	-2,37	0,00	-2,81	-2,09	-1,54	-1,60	-3,36
223,45	2,44	-0,21	-0,33	-0,47	-0,58	-0,41	-0,44	2,44	0,00	-2,64	-2,77	-2,90	-3,01	-2,84	-2,88
24,30	0,34	2,23	-0,41	-0,24	-0,08	-0,90	-0,94	9,60	-9,26	-7,37	-10,00	-9,84	-9,67	-10,49	-10,54
168,05	-2,37	0,34	0,62	0,58	-0,16	0,63	0,37	0,62	-2,99	-0,28	0,00	-0,04	-0,78	0,01	-0,25
40,27	-0,44	-0,81	-0,36	-0,59	2,17	0,71	-0,68	2,17	-2,61	-2,98	-2,53	-2,76	0,00	-1,47	-2,86
214,26	-2,37	0,79	0,73	0,16	0,06	0,41	0,21	0,79	-3,16	0,00	-0,06	-0,63	-0,73	-0,38	-0,57
15,96	0,49	0,18	1,24	0,18	-1,45	-1,51	0,87	3,12	-2,63	-2,95	-1,88	-2,95	-4,57	-4,64	-2,26
1274,04	2,13	0,08	0,22	0,01	-0,34	-0,85	-1,24	2,13	0,00	-2,06	-1,91	-2,13	-2,48	-2,99	-3,38
26,84	-0,80	-1,39	-0,84	-0,05	0,54	0,95	1,59	80,83	-81,62	-82,22	-81,66	-80,88	-80,28	-79,87	-79,24
55,35	0,50	-1,49	-1,64	0,82	0,71	0,37	0,73	0,82	-0,33	-2,31	-2,46	0,00	-0,11	-0,45	-0,09
146,04	-1,79	-0,70	-0,53	0,09	0,70	0,89	1,33	1,33	-3,12	-2,03	-1,86	-1,24	-0,63	-0,45	0,00
847,07	-2,03	-0,48	-0,37	0,19	0,79	0,83	1,08	1,08	-3,11	-1,55	-1,45	-0,89	-0,29	-0,25	0,00
713,46	0,19	0,93	0,99	1,12	-1,59	-0,89	-0,74	0,99	-0,79	-0,06	0,00	0,13	-2,58	-1,88	-1,73
1,76	-0,24	1,46	1,46	-0,24	-0,24	-0,81	-1,38	1,46	-1,70	0,00	0,00	-1,70	-1,70	-2,27	-2,84
109,76	-2,24	-0,52	0,20	0,53	0,62	0,82	0,59	0,82	-3,05	-1,34	-0,62	-0,28	-0,19	0,00	-0,23

Анкета №1
«Визначення потенціалу міжрегіональних взаємодій»

Дата проведення опитування « » _____ р

**ЦЕ ОПИТУВАННЯ ПРОВОДИТЬСЯ МЕТОДОМ САМОЗАПОВНЕННЯ
ОСНОВНОГО БЛОКА ПИТАНЬ.**

Дані про респондента:

ПІБ респондента _____

Вчене звання _____

Місце роботи _____

Посада _____

Телефон (робочий) _____

Поштова адреса для листування _____

Телефон (мобільний) _____

Адреса електронної пошти (e-mail) _____

Скажіть, будь ласка, Ви є

1. Експертом з вченим знанням в галузі економіки чи соціології
2. Керівником (управлінський персонал)
3. Спеціалістом, що працює в галузі інноваційної проблематики
4. Спеціалістом в галузі регіональної економіки
5. Спеціалістом у інших сферах діяльності

Як давно Ви працюєте в цієї сфері?

1. Три роки та більше	ПРОДОВЖУЙТЕ
2. Менше трьох років	ЗАВЕРШИТИ
ІНТЕРВ'Ю
3. Немає відповіді	ЗАВЕРШИТИ
ІНТЕРВ'Ю

Поговоримо про «потенціал міжрегіональних взаємодій»

1. На вашу думку:

«Потенціал міжрегіональних взаємодій» це – _____

2. Теоретично міжрегіональні взаємодії можливо проаналізувати за такими показниками. Оцінити за п'яти бальною шкалою вплив кожного показника на розвиток регіону (1 – сильний вплив, 5 – слабкий вплив)

Показники	Ранг
Рангова позиція, імідж, привабливість, затребуваність даного регіону іншими регіонами	
Роль та ступень впливу в кластері, мережі	
Наявність своїх філій в інших регіонах (відділень ВНЗ, лабораторій, дочірніх фірм, бізнес - організацій та ін.)	
Підготовка кадрів для інших регіонів	
Роль і місце у логістичних схемах товарообігу	
Пропускна здатність через свою територію, що впливає на розвиток вантажопотоків і логістику	
Обсяг, характер і масштаб передачі досвіду, трансферу технологій	
Обсяг донорської віддачі регіонів - реципієнтів (по механізму бюджетного регулювання й бюджетної політики)	
Участь у загальних проектах, у т.ч. екологічної й соціальної спрямованості	
Міграційні процеси й перетікання трудових ресурсів (перерозподілом трудового потенціалу між регіонами)	
Інформаційно-комунікативна роль в міжрегіональних взаємодіях	

3. Наведіть показники, за якими можна оцінити потенціал міжрегіональних взаємодій

Анкета № 2

«Визначення потенціалу міжрегіональних взаємодій»

Дата проведення опитування « » _____ р

ЦЕ ОПИТУВАННЯ ПРОВОДИТЬСЯ МЕТОДОМ САМОЗАПОВНЕННЯ ОСНОВНОГО БЛОКА ПИТАНЬ.

Дані про респондента:

ПІБ респондента _____

Вчене звання _____

Місце роботи _____

Посада _____

Телефон (робочий) _____

Поштова адреса для листування _____

Телефон (мобільний) _____

Адреса електронної пошти (e-mail) _____

На основі ваших критеріїв ми сформуваємо такі показники. Оцініть вплив кожного показника на розвиток регіону (1 – сильний вплив, 2 – слабкий вплив)

Обсяг ВРП	Сила впливу
Потенціал ВНЗ	
ПЕР	
Будівельний потенціал	
Унікальні природні ресурси	
Щільність транспортної мережі	
Вантажообіг	
Бюджетні трансферти (до бюджету)	
Пограничний чинник	
Капітальні інвестиції	
Інноваційна активність (кількість підприємств)	
ВЕД (імпорт)	
ВЕД (експорт)	
Розвиток торговельної мережі	
Міграційний рух	
Туристична привабливість	
Історико-культурні цінності	
Наявність СЕЗ	
Наявність технопарків	
Спортивні заходи	
Санітарно-культурні та оздоровчі заклади	

Таблиця Ж. 1 – Методика розрахунку кластерного аналізу

Cluster x7	x1 x8	x2	x3	x4	x5	x6

1	5,57286E6	525517,0	116030,0	165363,0	23184,0	
4533,46	111424,0	4488,4				
2	1,2447E7	3,81968E6	2,31827E6	610930,0	87960,8	
24025,8	244213,0	222,733				
3	1,5568E7	9,9026E6	6,72966E6	2,45967E6	49776,3	
47632,2	1,69985E6	159484,0				
4	4,6574E7	3,53006E6	782297,0	1,76948E6	108454,0	
22290,1	1,19252E6	7930,4				

Cluster x15	x9 x16	x10	x11	x12	x13	x14

1	21732,8	77831,4	16555,4	17960,9	34117,8	
9198,94	84426,9	81089,0				
2	254507,0	799827,0	123642,0	101816,0	525517,0	
48852,3	889482,0	830005,0				
3	502929,0	274557,0	35864,8	40334,7	162844,0	
35513,5	299704,0	282880,0				
4	438288,0	3,1401E6	1,10475E6	684176,0	952125,0	
399045,0	3,49812E6	3,26611E6				

Cluster x23	x17 x24	x18	x19	x20	x21	x22

1	27,5714	42,4286	62,7143	33,1905	146,571	
3,14286	134,619	1,66667				
2	112,333	69,6667	150,333	136,667	661,667	
20,6667	640,0	25,3333				
3	60,5	71,0	100,5	79,5	541,5	11,0
607,5	13,0					
4	339,0	155,0	477,0	381,0	2300,0	18,0
2281,0	15,0					

Cluster x31	x25 x32	x26	x27	x28	x29	x30

1	1123,05	35,0952	179,429	201,238	1412,1	
206,857	22,8095	420,429				
2	8636,33	257,667	1219,0	1026,0	6206,33	
1184,33	54,3333	730,0				
3	4311,0	88,5	418,0	508,0	3472,0	462,5
63,0	476,0					
4	36023,0	2766,0	8826,0	5103,0	21728,0	
3974,0	113,0	2268,0				

Таблиця 3.1 – Результати розрахунку потенціалу міжрегіональних взаємодій

Регіон	Інноваційний потенціал	Соціальна активність	Ресурсний потенціал	Історико культурні цінності	Потенціал енергетичних ресурсів	Квадратична сума п'яти факторів	Міжрегіональні відносини (вектор розвитку)	Міжрегіональні відносини (вага)	Ранг
АР Крим	-7,3253	-0,8903	-2,3603	-2,0397	1,4984	66,42925	8,150414	0,03619	9
Вінницька	3,5545	0,4223	-0,6687	1,3389	1,477	17,23415	4,151403	0,018433	24
Волинська	-6,4583	-1,5283	-3,124	1,7461	-0,1693	56,88224	7,542032	0,033488	12
Дніпропетровська	13,5985	0,1031	7,5791	1,5961	2,062	249,172	15,78518	0,07009	3
Донецька	16,7269	5,7047	9,0262	1,9836	1,5201	400,0504	20,00126	0,08881	2
Житомирська	0,2434	-0,6039	0,5828	0,1068	1,7699	3,907547	1,976752	0,008777	27
Закарпатська	-6,5061	0,4813	-1,7493	-2,705	1,025	53,98869	7,347699	0,032625	14
Запорізька	-4,3206	-3,4633	-1,1105	-1,6632	-1,8917	38,24	6,18385	0,027458	17
Івано-Франківська	-4,4263	-3,3868	-1,0645	0,4834	-1,4007	34,39134	5,864413	0,026039	19
Київська	-6,165	0,5827	-2,3776	0,0422	-1,7157	46,94515	6,851653	0,030423	15
Кіровоградська	1,8903	2,2327	3,5223	0,2084	1,385	22,92644	4,788156	0,02126	22
Луганська	0,2434	-0,6039	0,5828	0,1068	1,7699	3,907547	1,976752	0,008777	8
Львівська	8,8409	3,4854	0,3465	1,7706	-0,8874	94,35209	9,7135	0,04313	5
Миколаївська	0,4313	6,133	-1,7697	1,4956	1,8563	46,61422	6,82746	0,030315	16
Одеська	-6,5908	-1,3014	-2,1897	0,0285	-3,1168	59,64233	7,722845	0,034291	10
Полтавська	-6,4917	-3,4004	-1,0933	-2,6229	-3,2057	72,05631	8,488599	0,037691	7
Рівненська	-5,7767	-2,9054	2,2169	-3,1719	-1,133	58,0709	7,620426	0,033836	11
Сумська	-3,1017	-2,0966	-0,7006	-0,4098	-0,0957	14,68421	3,831998	0,017015	25
Тернопільська	-4,4613	2,4291	-1,2338	-0,7151	1,5346	30,19235	5,494757	0,024398	20
Харківська	11,1406	1,9948	-0,2956	5,0831	2,4706	160,1213	12,65391	0,056186	4
Херсонська	-3,0342	-0,143	-1,9452	-2,5106	0,4192	19,48946	4,414687	0,019602	23
Хмельницька	-6,7508	-1,3273	-1,562	-2,1735	-1,5208	56,8118	7,537361	0,033467	13
Черкаська	1,1181	-1,8648	1,3893	0,5912	1,0888	8,192784	2,862304	0,012709	26
Чернівецька	-8,0236	-2,1322	-2,2361	-1,7492	-1,8397	80,36877	8,964863	0,039806	6
Чернігівська	-4,4491	-0,9586	-1,076	-0,325	-1,1012	23,18945	4,815542	0,021382	21
м. Київ	30,5122	-0,7612	5,0844	3,0662	0,3245	966,9318	31,09553	0,138071	1
м. Севастополь	3,5382	4,7578	-0,624	1,2323	0,8093	37,71843	6,141533	0,02727	18

Наукове видання

ЄСІНА ВАЛЕРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

**РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
РЕГІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ**

МОНОГРАФІЯ

Відповідальний за випуск *О. В. Димченко*

Редактор *О. А. Норик*

Комп'ютерне верстання *І. В. Волосожарова*

Дизайн обкладинки *Г. А. Коровкіна*

Підп. до друку 12.06. 2013

Друк на ризографі

Тираж 300 пр.

Формат 60x84/16

Ум. друк. арк. 7,9

Зам. №

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Революції, 12, Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 4705 від 28.03.2014 р.